

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07293

A SHPRAKH IZ VI A GORTN

Solomon Davidman

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלמה דאווידמאן

א שפראך
איז זיי א גארטן

שול-געשיכטעס

ערשטער באַנד פון אַ סעריע
„פון און אַרום די אידישע קינדער-שולן“

ניו-יאָרק • 1952

געוויינדמעט: די אומדערמידלעכע שול-טוער וואָס האָבן
געהאַלטן בויען די אידישע פּראָגרעסיווע שולן.

A LANGUAGE IS LIKE A GARDEN

SHORT STORIES

By SOLOMON DAVIDMAN

Copyright, 1952

PRINTED IN U.S.A.

א שפראך איז ווי א גארטן

אינהאלט:

זייטן

1. א שפראך איז ווי א גארטן 5-10
2. די קינדער־שול מוז מען בויען 11-14
3. פייבל, פייבל, וועסט נאך ווערן א שרייבער ! 15-19
4. און ס'איז טאקע מקוים געווארן ! 20-23
5. זאָן לעבן די אידישע קינדער־שולן ! 24-29
6. איך וויל ניט גיין אין חדר ! 30-35
7. דער גרויסער משפט 36-39
8. נאָרמע איז געוואָרן אַ רעדנערין ! 40-44
9. אַ נייע פאַמיליע אין שוה 55-48
10. דאָרף איך דערציען אייער קינד ? 49-52
11. עס לוינט זיך די אַרבעט אַרום די שולן 53-54
12. די שוה האָט איר געעפנט די אויגן ! 55-58
13. אַ טראַדיציע פון אַ שוה־טוער 59-63
14. מיט לייב און לעבן פאַר דער קינדער־שול 64-67
15. דער דערער וואָס האָט זיך מקריב געווען ! 68-71
16. די גוטע שילערין מרים 72-76
17. דער פאַקס־לערער 77-95

עם גרייט זיך צום דרוק

א סעריע פון 20 דינע ביכער אונטערן נאמען „פון
און ארום די אידישע קינדער שולן“
פון שלמה ראוידמאן

ער שטער באנד:

„א שפראך איז ווי א גארטן“.

צווייטער באנד:

„אלגינס ווארט איז ווי א ליד“ (גרייט זיך צום דרוק).

א שפראך איז ווי א גארטן!...

איך האב א טאכטער, איז זי שוין כאלד אלט גאנצע פופצן יאר. א שיינע איז זי, מיין טאכטער כייקע, ווי שולמית פון שיר השירים. און זי לייענט און שרייבט און רעדט אידיש. זי לערנט זיך אין דער ברוקלינער אידישער מיטלשול אויפן נאמען פון יצחק לייבוש פריץ.

זיצט זי זיך אליין, אין אן אונט אין איר צימער, און לייענט זיך „מאמל פייסי דעם חזנ'ס“, פון שלום עליכם. זי לייענט, לאכט און האט הנאה, פונקט ווי איך האב הנאה געהאט ווען איך האב געלייענט שלום עליכם'ס ווערק. מיר רעדן אמאל וועגן שלום עליכם'ס מעשיות.

איך זאג איר, אז פון היינט אָן און ווייטער ווערט ביי מיר עפעס פארבונדן: „מאמל פייסי'ס“ מיט מאמעלע גערמאן, מיין יונגער לאנדסמאן פון מאגיליאָוו-פאָדאָלסק, וואָס האָט גערעמט-וועט צוויי טויזנט אידן פון די געטאָס, און איצט האָט ער זיך באַ-זעצט אין ביראָ-בידזשאַן און וועט דאַרטן אויסוואַקסן גאַר אַ גרוי-סער מענטש.

מיין טאכטער, כאַטש שוין איצט אַ דערוואַקסענער מענטש, שוין כאלד גאנצע פופצן יאר, האָט נאָך אַלץ ליב צו זיצן און רעדן מיט מיר, הערן ווי איך רעד, דערצייל, פונקט ווי איך פלעג איר דערציילן מעשה'לעך אויף אידיש אין אירע קינדערישע יאָרן.

מיין טאכטער איז שוין עטלעכע זומערן געווען אין אידישן קעמפּ „קינדערלאַנד“, און זי האָט זיך דאַרטן אויסגעצייכנט אין אַ ריי אַקטיוויטעטן: אין וואַסער-ספּאָרט, אין פעלד-ספּאָרט, אין דער פירערשאַפט פון איר באַנגעלאַ, אין פירן דעם אַרקעסטער, אין טאַנצן. אַ טאַלאַנטפולע טענצערין איז זי. זי איז געווען פון די

בעסטע אויסטייטשערניס פון אידיש סיגל'ס פאלקס-מענץ; זי האט פארשטאנען און ארויסגעבראכט דעם קנייטש, דעם חן פון אי-דישן טאנץ.

און איצט האט זי מיט אירע חברים און חבר'מעס פון דער ערשטער גרופע, די 14-15-16-יאריגע אינגלעך און מיידלעך, גע-בראכט א נייע אידישע: מ'האט ארגאניזירט אן ערב-יונגט קלוב און זי איז דערוויילט געווארן אלס פרעזידענטין און מען פארמעסט זיך איבערצויאגן דעם יוגנטלעכן אידיש-רעדנדיקן קלוב נומער 100 אויפן נאמען פון בצלאל פרידמאן . . .

איז אט-די טאכטער האט שוין אביסל צרות פון דער אידישער שפראך. די צרות קומען פון אירע פריינט אין דער היי-סקול, אין גאס, צווישן שכנים. די פריינט אירע האלטן איר אין איין אריינ-זאגן: „וואס טויע דיר אידיש? וואס טויע דיר די אידישע שול?“ דערציילט זי מיר, די טאכטער מיינט, פון אירע צרות, און זי דערציילט מיר, אז זי פארשטייט ניט, פארוואס אירע פריינט „פארשטייען גאר ניט“. זי דערציילט מיר, אז אויך זייערע עלטערן רעדן אפמאָל אידיש אין זייערע הייזער, און די קינדער פארשטייען א סך אידישע ווערטער. אבער א מאַדנע זאך, אלע אידישע ווערטער, וואס זיי קענען, זיינען עפעס צינישע, אפ-לאכערישע, הונק'דיגע . . .

„לייענען ניט זייערע עלטערן קיין אידישע ציימונג, קיין אי-דישן בוך?“ — פרעגט מיך מיינ טאכטער.

צעשמיכל איך זיך פון מיינ טאכטער'ס פראגע. און בשעת-מעשה טראכט איך וועגן א גומן ענטפער. איך וויל איר עפעס אזוי ענטפערן, אז זי זאל פארשטיין די פראבלעמען פון דער אידישער שפראך און דער אידישער קולטור אויף דער אמעריקאנער אידי-שער גאס, אויף די אמעריקאנער אידישע עוועניוס און אויף די אמעריקאנער אידישע געסלעך.

„א שפראך איז געגליכן צו א גארטן“, הויב איך אן אין א מעשה-פארמע. „א שפראך קאן זיין שוין, און א גארטן קאן זיין

שיין. אַבער די נאַטור שאַפט ניט קיין שיינעם גאַרטן, מען דאַרף צולייגן די מענטשלעכע הענט. דער גערטנער גראַכט אויס די ערד. ער גראַכט אין גלייכע שיינע ליניעס. ער וואַרפט אַוועק די שטיינער אין אַ זייט. אויף שטיינער קאָן גאַרניט וואַקסן. דער-נאָך לייגט ער עפעס אַריין אין דער ערד, די זריעה, ער דעקט עס צו. דערנאָך וואַרט ער, אַז דער רעגן זאָל באַוואַסערן די ערד. נאָר אויב קיין רעגן קומט ניט אין צייט, ברענגט ער וואַסער, שלעפט עמערס, פעסער און באַגיסט, און יעדן מאָג. קומט ער זען, צי עס וואַקסט עפעס אַרויס פון דער ערד. און אַז עס הויבן אָן אַרויס-וואַקסן די ערשטע שפראַצן פון די פרוכטן, באַווייזן זיך אויך ווילדע גראַזן. בויגט ער זיך איין, דער גוטער גערטנער, און רייסט אויס די ווילדע גראַזן און וואַרפט זיי אַוועק אויף אַ זייט, לעבן די שטיי-נער, זיי זאָלן ניט שמערן די שיינע פרוכטן צו וואַקסן.

און אַז די פרוכטן קומען שוין אַרויס פון דער ערד און הויבן שוין אָן ווערן פאַרטייג, באַווייזן זיך מוראַזשקעס, זשוקעלעך, שלענגלעך, וואָס ווילן עסן און ווילן צעשמערן די גוטע פרוכטן. בויגט זיך ווידער איין דער גוטער גערטנער און באַזייטיגט די קליינע פאַראַזימלעך, וואָס ווילן עסן פון יענעמ'ס אַרבעט.

און אַז דער גערטנער נעמט שוין אַרונטער די פרוכטן פון זיין גאַרטן, דאַרף ער זיי הימל; דאַרף ער זיי אַזוי האַלטן, אַז זיי זאָלן ניט פאַרפּוילט ווערן, זאָלן ניט קאַליע ווערן, ביז ער וועט זיי עסן אַדער ביז ער וועט זיי פאַרקויפן; דאָס הייסט: פאַרבייטן פאַר אַן אַנדער אַרטיקל, וואָס ער דאַרף.

ניט אַלע מענטשן, וואָס עסן שיינע און גוטע פרוכטן טראַכטן וועגן דעם גערטנער און זיין אַרבעט . . .

אָט קומסטו אין אַ פאַרק, דו זעסט שיינע בלומען, רויזן אין פאַרשיידענע קאַלירן, בלומען פון פאַרשיידענער גרויס וואַקסן אַרויס אין שיינע רייען, שיינע גערטנדלעך. דאָס האָט די מענטשלעכע האַנט, די מענטשלעכע אַרבעט זיי באַפוילן אַזוי צו וואַקסן . . .

און די גרויסע ברייטע פעלדער מיט קאַרן, ווייץ . . . הכלל, דו

פארשטייט, דו פארשטייט, טאכטער, אז קיין זאך וואקסט נים
פון זיך אליין.

פון זיך אליין וואקסן בלויז ווילדע גראָזן, ווילדע פרוכטן, ווילד-
דע חיות און . . . ווילדע מענטשן . . .

א שפראך איז ווי א גארטן, ווי אזוי דו פארזייט די שפראך,
אזוי וואקסט זי אויס. אויף וואס פאר א שפראך האָט הימלער גע-
הייסן אויסראַטן זעקס מיליאָן אידן און געוואַלט פארשקלאַפן די
וועלט? — אויף דער דייטשער שפראך. און אויף דער זעלבער
דייטשער שפראך האָבן דייטשע אַנטי-פאַשיסטן געפירט אַ קאַמף
געגן אים . . .

אויף וואָס פאַר אַ שפראך האָט גערעדט אייברעהעם לינקאָלן
און פרענקלין דעלאַנאָ רוזוועלט, און אויף וואָס פאַר אַ שפראך
האַט געשריבן מאַרק טוועין „טאַם סאַיער“? (ווי שלום עליכם
„מאַטל פייסיס“) — אויף דער ענגלישער שפראך. און אויף דער
זעלבער שפראך הערסטו אויף די ראַדיאָס, דו לייענסט אין די
צייטונגען, וואָס אַמעריקאַנער רעאַקציאָנערן און פאַשיסטן רעדן.
זיי ווילן, די וואָס זיינען געוואָרן זייער רייך פון דער לעצטער
מלחמה, אַ נייע מלחמה אויף דער וועלט . . .

ווי אין אַלע שפראַכן, ביי אַלע פעלקער, אזוי איז אויך אין
דער אידישער שפראַך, אין אונזער גאַרטן.

איך וועל דיר דערציילן אַן אמתע מעשה: צוריק מיט אַ צוועלף
יאָר האָבן זיך פאַרוואַמלט אין פאַריז אידישע שרייבער, לערער,
קינסטלער, פירער און מווער פון דער גאַנצער וועלט. זיי זיינען
געווען און זיינען די גומע גערטנער פון דעם אידיש-גאַרטן, פון
דער אידישער שפראַך, פון דער אידישער ליטעראַטור, פון אידישן
טעאַטער. פון די אידישע שולן, פון דער אידישער וויסנשאַפט, פון
דער אידישער קונסט . . . הכלל — דאָס וואָס הייסט א י ד י ש ע
ק ו ל ט ו ר .

זיי האָבן דעמאָלט געגרינדעט אַן אַלגעמלעכען אידישן קול-
טור-פאַרבאַנד, וואָס רופט זיך אין קורצן איקוף. זיי האָבן איבער

דער גאנצער וועלט און אויך אין אמעריקע, ארויסגעגעבן זשור-
נאלן, ביכער פאר אידישע ארבעטער, פאר אידישע האַרעפּאַש-
ניקעס, פאַרן פּאַלק. זיי האָבן געעפנט שולן, ביבליאָטעקן, טעאַ-
טערס . . . זיי האָבן אַרײַנגעצויגן גרויסע טיילן פון די אידן איבער
דער וועלט אין דער קולטור-אַרבעט.

זיי האָבן גענוצט די אידישע שפּראַך, ווי אַ גערמאַנער זיין
גאַרמאַן, מיט שיינע ווערטער, נוצלעכע, אינטערעסאַנטע און אינ-
טעליגענטע ווערטער . . . עס וואָלט געווען גאַר גוט ווען אַלע אידן
העלפן בויען די אידישע שפּראַך און די אידישע קולטור. נאָר ניט
אַלע פאַרשטייען און ניט אַלע ווילן פאַרשטיין.

פונקט ווי דיינע פריינט, מאַכטער, לאַכן פון דיין לערנען אי-
דיש, פון דיין גיין אין אַ אידישער מיטלשול, אזוי זיינען פאַראַן אין
אַמעריקע גרויסע, דערוואַקסענע מענטשן, וואָס לאַכן פון אידישן
גאַרמאַן. זיי ווייסן ניט פון „מאַטל פייסיס“ און פון מאַטעלע גערמאַן
(און זיי ווייסן אויך ניט פון „טאַם סאַיער“). זיי ווילן ניט וויסן
פון שיינקייט. זיי ווילן פּרעסן און זויפן און שפּילן אין „רייסעס“
פון פּערדלעך . . .

און עס זיינען פאַראַן ווילדע גראַזן אויף דער אידישער גאַס,
ווי אין גאַרמאַן, וואָס ווילן ניט לאַזן וואַקסן די שיינע פּרוכטן . . .
און עס זיינען פאַראַן מוראַזשקעס, זשוקלעך און ווערעמלעך און
אַלעגלעך, פונקט ווי אין גאַרמאַן, וואָס ווילן עסן פון גרייטן, פאַראַ-
זימלעך, און צעשמערן די פּרוכטן פאַרן גערמאַנער . . .

הכלל, ווי דו זעסט מאַכטער, איז אַ שפּראַך געגליכן צו אַ
גאַרמאַן. די אידישע שפּראַך איז דער אידישער גאַרמאַן. און אויב
מיר ווילן, אז עס זאָלן וואַקסן שיינע פּרוכטן, דאַרפן מיר אַר-
בעטן שווער . . .

דו געדענקסט: מענדעלעס „דאַקטאָר“; פּרצ'ס לידעלע „אַלע
מענטשן זיינען ברידער“ און מאַריס שוואַרצ'ס אויפפירונג „די דריי
מתנות“; שלום עליכ'ס „מאַטל פייסיס“; שלום אַשם „אַנקל
מאַזעס“; אברהם רייזענס „ניט ווייט איז די צייט“ און „העמעראל,

העמערל קלאפ"; א. ראבא'ס „לאשיקל" און קאפיטלעך פון „מיין
 לעבן" און נאך און נאך. דו האסט זיי, די אידישע שרייבער און
 זייערע ווערק, אין דיין טעקסט-בוך פון דער מיטל-שול" . . .
 מיין טאכטער האט זיך גוט איינגעהערט. זי האט זיך צע-
 שמייכלט און אויך עפעס צוגעגעבן איר אייגנס:
 „און אונזער גארטן איז זייער א גרויסער און א רייכער, א
 וועלטלעכער גארטן, ער ציט זיך פון ניו-יאָרק ביז ביראָ-בידזשאַן.
 פון מיר, אין דער ברוקלינער אידישער מיטלשול אויפן נאָמען פון
 יצחק לייבוש פּרץ ביז מאַטעלע גערמאַן פון דיין געבוירן-שטאָט
 מאַגיליאָוו-פּאָדאָלסק.
 „איך וועל אויך וואַקסן א גערטנערין, טאַמע. איך פאַרשטיי
 שוין אַביסל מער. איך פאַרשטיי, אַז אַ שפּראַך איז ווי אַ גאַרטן! . . ."
 (געדראַקט: 186 אָקט. 1949, „טריבווע").

די קינדער-שול מוז מען בויען!

אין דרויסן האט דעמאלט געבושעוועט א דעצעמבער-ווינט, א פראַסטיגער, א בייסנדיגער, א שניידענדיגער. קיין קינדער זיינען אויף דער גאס ניט געווען. קיין יוגנטלעכע זיינען אויף די ראַגן ניט געשטאַנען. און דערוואַקסענע, אז זיי האָבן געדאַרפט ערגעץ צוגיין, זיינען זיי אַזש געלאָפן, אַזוי בימער קאַלט איז געווען. און פונקט איז אַזאַ ברענענדיגן זונטאָג, ווען די מענטשן רוען זיך אויס פון דער וואַך, כאַפן זיך אַרײַן ערגעץ אין אַ מאַווײ-פּלאַץ אָדער גייען צוגאַסט, — זיינען די שול-טוער געקומען צוגריימט די נייע דירה פאַר דער קינדער-שול.

אַ נייע דירה, עס רעדט זיך אַזוי. ווי קען זיך אונזער קינדער-שול דערלויבן צו האָבן אַ נייע דירה? — מיר מיינען אַן אַנדער אַלמע דירה. עס איז אַ געוועלבל, וואָס וועט ביימאַג זיין אַ קלאַס-צימער, אין אַוונט וועט עס דינען פאַר אַ מיטינג-זאַלעכל און צו אַ באַנקעט וועלן זיך אויסזעצן קוים פּופּציג מענטשן.

אַבער, אַז אין דער ערשטער אַלמער דירה איז געוואָרן אַזוי קאַלט. עס איז געווען אַ הויז, וואָס מען האָט שוין לאַנג געדאַרפט אַרונטערוואַרפן. און אַז די שכנים האָבן זיך אַרויסגעצויגן, האָט דער לענדלאַרד אינגאַנצן באַשלאָסן צו פאַרקלאָפן זיין הויז און פטור ווערן פון די „שטייערן“.

און דער באַלעבאַס פון דער „נייער“ דירה האָט געזאָגט גאַנץ פשוט: „איך וועל ניט אַרײַנלייגן קיין פעני עפעס צו פאַרריכטן, נעמט אײך די „סטאַרקע“ ווי זי שטייט און גייט!“ האָט מען גע-נומען. אַ כרייה האָט מען געהאַט? ...!

שטייען די טוער און אַרבעטן. עס זיינען געקומען אַרבעטן אַ זונטאָג פאַר דער שול: בעני דער פאַרבער, דוד דער קעלנער, לואי

דער שוסמער, רבקה די נייטארין, אַסקאר דער מאַלער און דער
לערער פון דער שול.

מען איז געפאלן אויף אַ שכל: אַז מען וויל, אַז דאָס פּלאַץ
זאל ווערן גרעסער, דארף מען איבערדרייען די טיר. דאָס הייסט,
אַזוי ווי די טיר עפנט זיך אַריין, פאַרנעמט זי אינווייניגסטן פּלאַץ
און זי פאַרנעמט אַ שטיק „טעריטאָריע“ אַרום אַריינגאַנג, וואָס
מען וועט קענען נוצן. האָט מען אַרונטערגענומען די טיר און זי
אַוועקגעלייגט: בעני זעגט אַרום די לייסמלעך אַרום דער טיר, וואָס
האַבן פריער די טיר ניט אַרויסגעלאָזט. לואי שרויפט אַרום די
זאַויעסעס און קערט זי איבער אויף דער לינקער זייט און שרויפט
זי צוריק אַריין. רבקה האַלט צו אַכיסל די טיר און דער לערער
האַלט צו אַכיסל די טיר. דוד פאַרריכט די עלעקטרישע איינריכ-
טונגען. און דער ווינט, דער דעצעמבערדיגער, ברענענדיגער ווינט
איז אַריין דורך דער אָפּענער טיר און בלאָזט אין יעדן ווינקעלע
און צופּט די אויערן און די נעז, פאַרקילט די פּיס און די הענט.
מען צימערט פון קעלט, עס קנאַקן די ציינער אין מויל, נאָר מען
שטייט און מען אַרבעט. די קינדער-שול מוז מען בויען!

אַט דערמאָנט מען זיך אין לעצטן קאַנצערטל פון דער שול.
די קינדער האָבן דורכגעפירט אַ שפּיל. און דער שילער עדי, דאָכט
זיך, אַזאָ ווילדער יינגל, האָט ער עס געשפּילט, ווי אַן אמת'ער
אַקטיאָר. און אַ פאַרויצער אויף יידיש איז ער געווען. און ווי
דאָבי האָט פאַרגעלייענט די מעשה מיטן „טעפל“, איי, האָט מען
געלאַכט! און ווי אַזוי דייענע האָט דעקלאַמירט „די שבועה“! אַזוי
שמאַרק האָט זי דעקלאַמירט, אַז אַלע עלטערן זיינען פאַרצימערט
געוואָרן. זיי האָבן טאַקע דערפּילט, אַז די שול דערציט אַ נייע
יוגנט, אַ שמאַרקע, אַ שטאַלצע.

און די שול-טוער האָבן זיך אינמיטן דער אַרבעט צערעדט
וועגן די קינדער פון דער שול: וועגן דבורה'ן, וועגן רחל'ען און
רחמיאלן און וואַלטערן, און מערעלי'ן, און גיטלע'ן, און שוירלי'ן,
און מילדרעד'ן און נאָך, און נאָך, און נאָך.

און דערווייל האט מען שוין די טיר אריינגעשמעלט, איז מאַקע געוואָרן אַביסל וואַרימער, האַט מען זיך ערשט גענומען צו דער אַרבעט. מען האַט אַרויסגעטריבן דעם ווינט אין דרויסן. רבקה האַט געקערט און געוואַשן און געווישט. לואי האַט געשרויפט און געקלאַפט. דוד האַט געעגבערט און געצויגן דראָטן. בעני האַט געפאַרבט די ווענט. און אַסקאַר האַט געפּוצט די פענצמער אַר-מיסטיש, זיך אַנגעשמרענגט, אַז עס זאַל אַרויסקומען וואָס שענער און בעסער. און פּאַוואַלינקע, פּאַוואַלינקע, האַט מען געאַרבעט אַ מאַג און צוויי און דריי, אַ וואַך און צוויי, — און עס איז גע-וואָרן אַ נחת!

די ווענט געפאַרבט. די קיך איז אויסגעקלאַפט מיט פּאַליצעס פּאַר'ן געשיר. אין אַ ווינקל שטייט אַ הענגער-שאַפּע פאַר קליידער. אויף די פענצמער זיינען אויסגעמאַלן גרויסע בילדער פון קינדער, וואָס לערנען אין שול אידיש, אידישע ליטעראַטור און אידישע געשיכטע.

און אַלעס שמעלט זיך איין פּיין און גוט. נאָר וואָס-זשע דען, וואו נעמט מען די פאַר סענט? — אַביסל צרות, וואָס מען דאַרף צאָלן דאָס ביסל רענט, גאַז און עלעקטריק. כאַטש גוט וואָס עס איז איין מאָל אַ חודש. קען מען אַפּשטופּן אַביסל דעם 1טן, מאַכט מען פון מאַנאַט פּינף וואַכן ביז מען באַצאַלט. אַבער וואָס טוט מען מיט'ן לערער? — דאָ זיינען גאָר גרויסע צרות. אַלע וואַך דאַרף מען צאָלן שכירות! און עס איז אַ מעשה אָן אַן עק! אַביסל קומט מאַקע אַריין פון שכר-לימוד און דאָס איבעריגע דאַרף מען שאַפּן! אוי, אַרבעט מען שווער ביז מ'שאַפט די שכירות פּאַר'ן לערער: מען פּירט-דורך באַנקעטן, הוליאַנקעס, שמחות, הויז-פאַרטיס, זשור-נאַלן, טעג-טאַג, אַפּילס, ראַפּלס, ראַמעדזש-מעילס, באַזאַרן און ביי-לעטן, בילעטן! ...

אפשר וועט אַמאָל די רעגירונג צאָלן אונדזערע לערער. אפשר וועט אַמאָל די אידישע אַרבעטער-באַוועגונג צאָלן די לערער. אפשר וועט אַמאָל די פּראַטערנאַלע באַוועגונג צאָלן די לערער. אפשר?

— און דערווייל? — דערווייל איז טאקע זייער שווער, שווער פאר
די טוער און שווער פאר'ן לערער.

אבער עס איז אן ערנסטע צייט אויף דער וועלט. הימלערס
פארמעסן זיך ווידער אומצוברענגען דאס אידישע פאלק און די
אידישע קולטור. וועלן מיר איצט פארמאכן א קינדער-שול?
וועט מען זיך פארזאמלען אין דער נייער דירה און פראווען
א באנקעט, א חנוכת-הבית און ערן די טוער בעני און דוד און לואי
און אסקאר און רבקה. און די קינדער וועלן אויפטרעטן אין א
שפיל און אין דעקלאמאציעס, אין לידער און אין מעשה'לעך. און
די פראגרעסיווע ארגאניזאציעס וועלן באגריסן און זיין שטאלץ
מיט דער קינדער-שול.

און מען וועט זינגען לידער און זיך פרייען און ווייטער זיך
אונטערנעמען צו טאן שווערע ארבעטן, מיט'ן געדאנק: „אז יא,
עס איז זייער אן ערנסטע צייט, אבער די קינדער-שול מוז מען
בויען!“ . . .

דינסטאָג, 1028 נאָו., 1951, ח. פ. — „טריבונע“

לייבל, לייבל, וועסט נאך ווערן א שרייבער!

די טוער און טוערינס פון די קינדער-שולן וועלן זיך באלד ווידער ארויסלאזן פון הויז-צו-הויז, צו קענוועסן נייע שילער און שילערינס. פאר זיי פארצייענען מיר דא א מעשה'לע פון דעם לעבן פון אונזערע שולן אין פילאדעלפיע.

און זאל דאס, וואס איך וויל דא דערציילן, זיין א מין גרום צו דעם יונגן שרייבער און שפראכן-פארשער, וועמען מיר וועלן דא רופן לייבל, צוליב פארשידענע מעמים. א סך פון איך האבן אין צייט פון דער לעצטער וועלט-מלחמה און נאך דער מלחמה געלייענט א צאל פון זיינע באשרייבונגען.

אט האב איך איך שוין באלד אויסגעזאגט דעם גאנצן סוד פון מיין היינטיגער מעשה, נאר ניט איך האב געהאט אינזינען צו האלטן פאר איך א סוד ביו דער ענדע, ווי שרייבער טוען שרייבן; און ווי מען זאגט: „אין רעדן און שרייבן, מאכט מען עס שנעל, — נאר טוען און דערציען, נעמט יארן און יארן!“ . . .

**

געקומען זיינען מיר, א פארטיע פון פיר לערער קיין פילאדעלפיע: אברהם און גאלדע, זעליג און איך. הערשל איז שוין דארטן געווען א תושב. א פופצן יאר אין דעם. די טוערין דארע האט אונז ארוםגעפירט אויף איר אטאמאביל איבער דער שטאט. מיר האבן געדארפט באקוקן די שטאט, וואס מע האט אונז אג-געטרויט. מע האט אונז איבערגעגעבן די בעסטע אידישע יינגלעך און מיידלעך, וואס מיר האבן געדארפט העלפן דערציען פאר דער צוקונפט, זיי זאלן אויסוואקסן געטרייע זין און מעכטער פון די אידישע פאלקס-מאסן.

פיר סעזאנען האבן מיר געארבעט אין פילאדעלפיע. עס זיי-

גען דארט אויך געווען פאר מיין צייט די לערער און לערערנים
 פינקעל, בעלא, כייטשע, פיליפ, גראנט און דאווידאָוו. מיר האָבן
 אָנגעפירט מיט צען עלעמענטאַרע שולן, אַ מיטלשול און אַ מיין
 פּאַלקס-אוניווערזיטעט. דער עקאָנאָמישער קריזיס אין לאַנד איז
 געווען גרויס. אַרבעטלאָזיקייט איז געוואַקסן פון מאַג צו מאַג.
 און שכירות האָבן די לערער ווייניג באַקומען, ווייל שכר-לימוד
 האָט מען ווייניג געצאָלט. און דאָך האָט זיך געפילט אַ באַפרי-
 דיגונג אין דער אַרבעט. מען איז געגאַנגען אויף פאַרוועטן : לער-
 גען מער אידיש, אידישע געשיכטע, אַקטיוויזירן די קינדער, וואַנט-
 צייטונגען און קינדער-קאַנצערטן, לעקציעס, קולטור-אַרבעט, —
 ס'האַט זיך, ווי מען זאָגט, געט אַן ! . . .

און אויף דער אייך-און-פערציגסטער גאַס און זשיראַד עוועניו
 איז געשטאַנען אַ דריי-שטאַקיגע געביידע, דער צענטער פון דער
 אידישער קינדער-שול דריי. די צימערן האָבן שטענדיג געזשומעט
 מיט פרייד פון קינדער און דערוואַקסענע. מען האָט דאַרטן דורכ-
 געפירט פאַרשידענע מיטינגען, לעקציעס, באַזאָרן, קאַנצערטן און
 קלאַסן פאַר די קינדער פון שול דריי אין דער מיטלשול.

פיל מאַל האָט אַ טוער, אַ טוערין, אַרויסגעלאָזט אַ זיפּ : לוינט
 זיך די שווערע אַרבעט ? — קלעפט זיך עפעס צו צו אונזערע קינד-
 דער ? — אַז זיי ווילן דאָך קיין אידיש וואַרט ניט אַרויסרעדן ! אַז
 מען דאַרף זיי דאָך צווינגען זיי זאָלן גיין אין שול אַריין !

און דער לערער האָט דערמוטיגט און געטרייסט : עס קלעפט
 זיך צו. לייענט די וואַנט-צייטונגען, די קאַמפּאָזיציעס און די זשור-
 נאַלן, הערט זיך צו צו די דעקלאַמאַציעס פון די קינדער, דערמאַנט
 זיך אין די קינדער-קאַנצערטן. עס קלעפט זיך צו. עס בלייבט אי-
 בער. רעזולטאַטן וועט מען ערשט זען, ווען זיי וועלן אויסוואַקסן.
 נו, מיר איז שוין אויסגעקומען צו פאַרצייכענען אין דער פרעסע
 און ביי אַנדערע געלעגנהייטן אַ צאָל יוגנטלעכע, וואָס זיינען אַרויס-
 געקומען פון אונזערע שולן, יוגנטלעכע, וואָס זיינען געוואָרן לע-
 רער און טוער פון אונזער באַוועגונג. היינט וועלן מיר פאַרציי-

כענען דעם יונגמלעכן שפראכן-פארשער און שרייבער לייבל .
אט דער לייבלעלע שטאמט פון דער קינדער-שול דריי אין
וועסט-פילאדעלפיע. אבער דעם גרעסטן חלק אין זיין דערציאונג
האבן זיינע עלטערן :

ברכה, די מאמע, איז געווען איינע פון די אקטיווסטע מו-
ערינס אין שול. אומעטום איז זי געווען : ביים קענוועסן, פאר-
קויפן בילעטן, שאפן ארטיקלען פארן באזאר, קאכן פאר די באנ-
קעטן. און ביים קלאס פון אידיש און געשיכטע, וואס די שול
האט איינגעפירט פאר די עלטערן.

און אומעטום איז זי געווען פריילעך און לעבעדיק. די באקן
האבן איר שמענדיג געפלאמט. די שווארצע אויגן האבן שמענדיג
געפינקלט מיטן פייערל פון א באזונדערער פרייד פון א קולטור-
טוערין. און א זאפטטיקער אידישער פאלקס-לשון האט שמענדיג
פון איר געשטראמט, ווי פון אן אומדערשעפלעכן קוואל, מיט דער
דערקוויקעניש פון א חכמה'לע, א פאלקס-וויין. און בפרט נאך, אז
מען האט זיך אויסגעערעכנט, אז מען איז שטיקלעך קרובים מיטן
לערער, איז גאר געווען גוט.

און מעכל, דער טאטע : ער איז געווען דער פאלקס-זינגער. א
הויכער אזא, א פעסטער, קיין עין-הרע, א איד, א דעמב. שמענדיג
פארטאן אין געזאנג-פאראיין. פארליבט אין אידישן פאלקס-ליד,
אין אידישן ווארט. אליין געכאפט אביסל אויף דער זינד פון א
שרייב-טאן אמאל א זאכעלע. ער האט שמענדיג דערלאנגט א
האנט אין דער שול-ארבעט, געהאלפן קענוועסן און געהאלפן אין
יעדער טייל ארבעט.

אין א ט - די טאטע-מאמע זיינען די עלטערן פון לייבלען :
לייבל איז דעמאלט, צוריק מיט א פופצן יאר, געווען א בחור'ל
פון א יאר צוועלף-דרייצן. לייבל האט געהאט פארפלאמטע בעק-
לעך, אין דער מאמען געראטן, א זיס שטימעלע, אין טאטן גע-
ראטן. די שווארצע אייגעלעך זיינען ארומגעפלוין אין קלאס און
עפעס געזוכט, עפעס געזוכט. אומרואיקייט געווען אין זיי. לייבל

האַט גערעדט אין קלאַס אַ בעסערן אידיש פון אנדערע קינדער.
 ס'איז מיר פאַרבליבן אין זכרון, אז לייבל פלעגט אָפּט קומען
 אין שול אַרײַן מיט אַ פאַרבונדן העלזל. עפּעס האָט ער מיר זיך
 צו אָפּט פאַרקילט. צי ס'איז געקומען פון דעם, וואָס די מאַמע האָט
 שטענדיג געזאָרגט פאַרן בן-יחיד און אים שטענדיג אָנגעפלעצט,
 און אז מען האָט זיך געוואָרפן מיט די שניי-קוילן און זיך דער-
 שוויצט, האָט זיך באַלד לייבל פאַרקילט, יעדן מאָנטאָג און דאָנערש-
 טאָג האָט ער זיך פאַרקילט, צי בכלל האָט ער געהאַט אַן איידל
 העלזל און די מאַמע האָט עס אַרומגעבונדן, ט אַ מ ע ר וועט ער
 זיך פאַרקילן. נאָר אין שול אַרײַן איז ער געקומען אין יעדן שמוּרעם.
 לייבל האָט זיך גוט צוגעהערט צו אַ מעשה. און מעשות האָבן
 מיר דערציילט אַ סך. און כּפּרט נאָך, אז די קינדער האָבן זיך דער-
 וואוסט, אז זייער לערער איז אַ שטיקל שרייבער, זייערע עלטערן
 לייענען זיינע דערציילונגען אין דער אידישער פּראָגרעסיווער ציי-
 טונג, האָבן זיי געפּאָדערט מער מעשות.

נאָר דער לערער האָט אויך געפּאָדערט מעשות פון די קינדער,
 קאַמפּאָזיציעס, דערציילונגען, בילדער, באַשרייבונגען, לידער פאַר
 די וואַנט-צייטונגען, פאַר די זשורנאַלן.

און לייבל האָט געשריבן אַ פיינע קאַמפּאָזיציע. אָפּטמאַל האָט
 מען געלייענט זיין מעשה פאַרן קלאַס, פאַר עלטערן. דאָס פּאַלקס-
 טימלעכע ווערטל איז דאַרטן געווען. דאָס האָט ער גענאַשט ביי
 זיינע עלטערן. גוט אזוי!

און פון שול דריי איז לייבל אַריבער אין דער מיטלשול. און
 נאָך און נאָך און נאָך אַ יאָר . . . אויך איך בין אַוועק קיין שיקאַגאַ
 לערנען מיט אַנדערע קינדער.

**

און די מלחמה איז געקומען מיט אירע שוידערן. און אונזער
 יונגט איז אַוועק צו קעמפן געגן פאַשיזם. און אויך לייבל איז אַוועק
 אויף דער מלחמה . . .

נאָר איינמאַל עפּן איך אַ צייטונג און לייען אַ באַשרייבונג פון

לייבלען. אין כינע איז ער געווען. אין אינדיע איז ער געווען. לייבל
איז א לינגוויסט, א שפראכן-קענער און פארשער. און ער בא-
שרייבט דאס לעבן פון די ארעמע מאסן אין יענע לענדער. לייבל
איז געווארן א שרייבער!

א סך פון מיינע פריינט האב איך דערציילט, אז איך האב גע-
האט דעם כבוד צו זיין איינער פון זיינע לערער. און איך האב זיי
אויך געזאגט, אז איך פלעג לייענען זיינע א קאמפאזיציע, פלעג
איך באמערקן: „לייבל, לייבל, וועסט נאך ווערן א שרייבער!“
און לייבל פלעגט זיך דעמאלט רויטלען. ער פלעגט שמייכלען און
א קראץ טאן זיך אין קעפל: „איך פארשטיי, דאס וויל דער לע-
רער אומיסטן מיך מאכן פילן גוט, אז איך זאל שרייבן נאך א
קאמפאזיציע!“

**

איז איצט-א, ווען די טוער און די טוערינס פון די קינדער-שולן
לאזן זיך באַלד פון הויז-צו-הויז אריינצוקריגן נייע שילער און שי-
לערינס, — דערציילט זיי, די עלטערן, אז מען קען גארניט וויסן,
וואס פון א קינד פון אונזערע שולן קען אויסוואקסן, ער קען ווערן
א לערער, א טוער, א שרייבער!

און ווידער וועלן זיצן די לערער אין די קלאסן און דערציילן
שיינע מעשות. און די קינדער וועלן שרייבן שיינע קאמפאזיציעס.
און דער לערער, די לערערין, וועט זאגן צו די טוער: „עס קלעפט
זיך צו, עס לוינט זיך די שווערע ארבעט, וואס איר גיט אַוועק. עס
וועלן אויסוואקסן געטרייע זין און מעכטער פאר די אידישע פאלקס-
מאסן פון אמעריקע!“

און מען וועט לייענען א מעשה'לע, וואס נאך אזא לייבעלע,
ווי דער לייבל פון פילאדעלפיע, וועט אַנשרייבן, און מען וועט זאגן
מיט א שמייכל: „פּיין, פּיין, לייבל, וועסט נאך אַמאל ווערן א
שרייבער!“ . . .

(טער סעטע, 1948, ט. נ. ט. 9.)

און ס'איז טאקע מקוים געוואָרן!

— איז טאקע אמת, וואָס זיינע אויערן האָבן איצט געהערט? קען דאָס געמאָלט זיין? — זיין אינגסטער זון, נחום, איז געוואָרן אַ לערער אין אַ קינדער-שול?!

הערשל זיצט איצט אַרום מיט פיל עלטערן און טוער. ער הערט ווי מען רעדט וועגן גרויסן אויפטו, וואָס אַמעריקאָנער-געבוירענע יוגנטלעכע הייבן אָן פאַרנעמען די שטעלעס פון לערער און טוער אין אונזערע שולן, אין אונזער פראַגרעסיווער באַוועגונג. ער הערט, אַז מען דערמאָנט אַלעמאָל זיין נאָמען, דעם נאָמען פון זיין זון נחום, — און דאָך הערט ער ניט. עפעס קומט דאָס אינ-באַנצן אויס ווי אַ חלום.

הערשל, דער גוטער פריינט הערשל, איז איצט פאַרטאָן, ער איז ערגעץ אַוועקגעטראָגן געוואָרן. עס גייען דורך פאַרביי זיינע אויגן צוואַנציג יאָר פון זיין לעבן: די אומשטענדן האָבן געבראַכט דערצו, אַז ער זאָל אויך ווערן אַ קרעמער, ווי פיל אידן. ער מאַכט גאַרניט קיין איינדרוק פון קיין קרעמער. אַזוי פיל גוטמוטיקייט ליגט אויף אים. אַזאַ פאַלקסטימלעכקייט. עס גייט אים גראַדע גוט. ער פאַרדינט גאַנץ גוט. אַכער ער האָט זיך ניט פאַרגעסן אין לעבן. „די שיינ פון גאַלד האָט ניט פאַרבלענדט זיינע אויגן!“ ער געדענקט גוט, אַז „ניט אויף ברויט אַליין לעבט דער מענטש!“ ער טיילט געלט מיט דער ברייטער האַנט פאַר לערן-אַנשטאַלען. ער וויל, אַז מען זאָל זיך לערנען. יונג און אַלט זאָל זיך לערנען. ער אַליין לערנט זיך. ער האָט ליב צו הערן אַ לעקציע. ער האָט ליב אַ בוך, אַ צייטונג, אַ טעאַטער. ער האָט די קינדער זיינע דערצויגן אין פראַגרעסיוון אַמעריקאַניש-אידישן גייסט. די עלטערע צוויי זין האָבן זיך געשלאָגן אין דער מלחמה געגן

פאשיזם. זיי האבן פארשטאנען פארוואס זיי האבן זיך געשלאגן.
זייערע בריוו אהיים זיינען געווען געדרוקט אין דער פראגרע-
סיווער פרעסע.

ער דערמאנט זיך איצט, אז צוריק מיט צוואנציג יאר האט
מען אין זיין געגנט אין וויליאמסבורג, ברוקלין, דערעפנט אן אומ-
פארטייאישע אידישע קינדער-שול. מען האט ביי אים געבעטן
די קינדער. ער איז געקומען אין שול אריין און זיך צוגעהערט צו
די רייד פון די לערער און מוער. אים איז געפעלן געווארן די
קינדער-שול. און ער איז אריין אין דער שול „מיט לייב און לעבן“.
א גאנצע וואך האט ער געארבעט אויף צו פארדינען פרנסה.
א וויכטיגע ארבעט, מען זאל קענען האבן א דאך איבערן קאפ, א
שוך און א קלייד און א ברויט, אבער דאך א וואכעדיגע ארבעט,
אן א באזונדערן אינטערעס, אן א באזונדער ליבע.

אבער, אז ס'איז געקומען דער זונטאג, וואס דינט פאר יעדן
ווי אן אפרוטאג, איז פאר פריינט הערשעלעך געווען דער יום-טוב-
טאג. עס האט געמעגט רעגענען און שנייען איז ער געקומען אין
שול אריין. דארטן האט ער שוין געטראפן ראובנ'ען, דעם שניידער,
און ביידע האבן זיי זיך אוועקגעלאזט איבער די הייזער. זיי האבן
געקלאפט אין די טירן פון אידישע עלטערן און געבעטן, אז זיי
זאלן שיקן זייערע קינדער אין דער געגנט-קינדער-שול. און אזוי
פיל רייד האט הערשל אוועקגעלייגט אין יעדער אידישער הויז,
אז גאנצע בענדער וואלט מען געקענט אויפשרייבן. אז מען האט
געבראכט א קינד אין שול אריין, איז דאך געווען אזא גרויסע פרייד.
זיינע אויגן האבן געפינקלט: א קינד איז געבוירן געווארן!

און יעדער יום-טוב פון דער קינדער-שול איז געווען זיין יום-
טוב. ער האט געהאלפן צוגרייטן באנקעטן, קאנצערטן. ער האט
פארקויפט בילעטן, געבראכט מענטשן צו די אונטערנעמונגען. ער
האט אליין פיל בייגעשטייערט און געזען, אז אנדערע זאלן העלפן
דער שול. א קינדער-שול מוז עקזיסטירן!
און נאכן באנקעט איז ער געבליבן און געהאלפן איבערוואשן

די מעלער און לעפל. ער האט געהאלפן צעשמעלן די בענקלעך.
ווייל מארגן, זונטאג, וועלן די קינדער קומען לערנען, לערנען!
און אין גאנצן געגנט האט מען אים געקענט. און אידן האבן
געקוועמט מיט די פלייצעס: א מאדנער איד, דער הערשל, א
שטיקל גביר, קיין עין הרע, און שלעפט זיך ארום מיט די קבצנים
איבער די הייזער פארקויפן בילעטן און קענוועסן קינדער. א מאד-
נער איד!

און דער יום-טוב פון זיין לעבן האט זיך נאך מער פארגרע-
סערט, ווען זיין מוזיק, נחומ'ל, איז אונטערגעוואקסן און א-
געהויבן גיין אין שול אריין. נחומ'ל, דאס איז א קאפיע פון טאטן:
זיין גוטמוטיקייט, זיין הארציקייט און פאלקסטימלעכקייט. און די
לערער פון דער שול האבן זיך גאר מחיה געווען. אזא טייער
נחומ'ל. אלץ וואס דער לערער פארגיט, טוט ער. ער לערנט זיך
אזוי גוט. און אינמאל האט דער לערער געזאגט צו נחומ'ען: „ווען
דו ווילסט, נחום, אויסלערנען די גאנצע מעשה „שמעלקע יענער“
אויף אויסנווייניג, וואלט דאס געווען א גרויסע זאך. דיין טאטע
וואלט גאר געווען צופרידן!“ נעמט ער, נחום, און לערנט עס
אויס. אז ער האט אויף א קאנצערטל אין שול דערציילט די מעשה
אויף אויסנווייניג, זיינען אלע געווען באגייסטערט. און דער טאטע
הערשל האט פון גרויס פרייד געלאזט א טרער.

און דעמאלט, שוין א יאר זיבן-אכט אין דעם, האט דער לערער
זיך אנגערופן: „איר ווייסט, עס קען גאר זיין, אז נחום זאל נאך
אמאל ווערן א לערער ביי אונז אין די שולן! . . .“

**

זיצט איצט פריינט הערשל און רייכט זיך דעם שמערן. ער
איז נאך ניט אינגאנצן זיכער צי זיין נחום איז „געמאכט פון דעם
שמאף“, וואס דער איראפייאישער אידעאליסטישער לערער איז
געמאכט. עס קען זיין, אז עס זאלן קומען שווערע צייטן אין די
שולן, ווי עס זיינען אמאל געווען, און די לערער וועלן מוזן אביסל
צולידן, און זיין נחום וועט ניט קענען ביישמיין. אבער דערווייל,

דאָס אַליין, דער נם, וואָס זיין זון, נחומ'ל, אַ הי-געבוירענער איז
איצט געוואָרן אַ לערער, ער לערנט אידיש מיט אַמעריקאַנער
קינדער — איז דאָך דער חלום טאַמע מקוים געוואָרן!
און אַט האָט מען פאַרגעשמעלט זיין זון, נחומ'ען, זאָגן אַ פאַר
ווערטער. הערשל קוקט ניט איצט אויף אים. ער האָט מורא. דאָס
האַרץ קלאַפט אים. אפשר וועט ער זיך פאַרלירן אין זיין רעדן.
נאָר ער הערט: ניין, זיין נחומ'ל פאַרלירט זיך ניט. ער רעדט
מיט שטאַלץ. ער איז באַוואוסטזיניג. ער פאַרשטייט וואָס ער האָט
געטאָן. און ער האָט געזאָגט ווי זיין לערער האָט געזאָגט: „און
עס קען זיין, אַז אברהם'ל, דער זון פון אַ „וועסערן-יוניאָן“-סטריי-
קעריין און אַ טאַטן אַ סאַלדאַט, וואָס לערנט זיך איצט אין שול, זאָל
אַמאָל אויך ווערן אַ לערער אין אונזערע שולן, מען קען גאַרניט
וויסן! . . .“

**

ערשט איצט וועט זיך פריינט הערשל נעמען מיט נייע כוחות
צו דער אַרבעט צו בויען די קינדער-שולן; ערשט איצט וועט ער
ברענגען נייע קינדער אין שול אַריין; ערשט איצט וועט ער זען,
אַז די קינדער-שולן זאָלן קריגן פיל פריינט. ווייל מען דאַרף זיך
לערנען און לערנען.
ווייל דער חלום, וואָס ער האָט גע'חלומ'ט צוואַנציג יאָר צייט,
איז געוואָרן אויס חלום. ס'איז געוואָרן אַ ווירקלעכקייט. זיין זון
איז געוואָרן אַ אידישער לערער.
מיט יאָרן צוריק האָט אַ לערער געזאָגט: „אפשר וועט נאָך
נחומ'ל ווערן אַ לערער!“ און ס'איז טאַקע מקוים געוואָרן! . . .
(2טער מערץ, 1946, ט. ח. 9.)

זאלן לעבן די אידישע קינדער-שולן!

דער פארויצער האָט דאָך מיר אויסגערופן, אז איך זאל עפעס זאָגן, ווייסט איר שוין, אז מיין נאָמען איז גאַלדע. וואָס-זשע זאל איך אייך זאָגן? די שולן האָבן מיר ממש געעפנט די אויגן. ווער האָט עס געוואוסט פון קלובן, ווער האָט געוואוסט פון שולן? קני-שעס האָב איך געקענט מאַכן, און שוין!

איך וועל דאָך אייך איצמער ניט דערציילן מיין גאַנצע לעבנס-געשיכטע: איך בין גראַדע ניט געבוירן געוואָרן אויפן אויוון. מיין טאָטע איז גראַדע געווען אַ שניידער און לערנען האָט ער מיך ניט געוואָלט. האָבן זיך שוין געפונען ביי אונז אין שמעטל סטודענטלעך, אזוי ווי אונזער לערער, וואָס האָבן געלערנט. און איך בין געגאַנגען מיט אַלע יונגע חברה-לייט, מיט אַלע אַרבעטער און אַרבעטערניס און געשריען: „גידער מיטן צאַר!“ . . . שוין! מער האָב איך ניט געדאַרפט!

מיין טאָטע האָט גלייך צונויפגעליגן עטלעכע רובל און מיך אַוועקגעשיקט קיין אַמעריקע. איך בין גלייך אַריין אין אַ שאַפּ און אַנגעהויבן „שאַרן גאַלד!“ ווער ווייסט וויפיל דאַלער איך וואָלט אַנגעקליבן, ווען ניט מיין יאַסל! אוי, מיין יאַסל! איר זעט? — אַט זיצט ער דאַרטן און שעמט זיך מיר צו קוקן אין די אויגן!

מאַכט ער צו מיר, יאַסל: „דו געדענקסט, גאַלדע, אז איך בין געווען אַמאַל אַ יונגער בונדאַוועץ?“ זאָג איך: „נו, אז דו ביסט געווען אַ בונדאַוועץ, טרעפט מיך אַ גליק?!“ איז ער דאָך אַבער געווען אַ געבילדעטער מענטש. ער האָט שוין געלייענט דעם „ריק-ווערטס“. איי, ווען איך פאַרשטיי דעמאַלט, וואָס דער „ריקווערטס“ איז, וואָלט איך אים צעריסן מיט יאַסלען אויף שטיק-שטיקלעך. שאַ, וויפיל איז דאָ אין דעם, יאַסל? — יא, שוין באַלד אַ

דרייסיג יאר. ווי די יארעלעך לויפן! און פון דעמאלט אן האָט זיך אָנגעהויבן מיין פינצטער לעבן מיטן בונדאָוועץ און מיטן „ריק-ווערטס“. פריער האָבן זיי מיך פאַרנאַרט צו אַ באַל און צו אַ טעאַטער-שפּיל. ביידע האָבן זיי מיך פאַרנאַרט, יאָסל מיטן „ריק-ווערטס“ און דערנאָך האָב איך חתונה געהאַט.

אַז מיין ערשט סעמעלע איז געבוירן געוואָרן, האָט יאָסל אויפ-געהערט צו גיין אויף מיטינגען. ער פלעגט אַהיימקומען, אָפּעסן די וועטשערע און ליענען פאַר מיר „דאָס בינטל בריוו“, רויכערן אַ גראַבן סיגאַר און זיך לייגן שלאָפּן. און אַז סערעלע איז געבוירן געוואָרן, האָט שוין מיין יאָסל געלייענט שטילערהייט דעם „ריק-ווערטס“ און איך בין שוין שטילערהייט געלעגן אין דער ערד און געאַרבעט ווי אַ פּערד!

איך וועל דאָך אייך איצטער ניט גיין דערציילן מיין גאַנצע לעבנס-געשיכטע. נאָר פּאַוואָלינקע, פּאַוואָלינקע, האָט מיין יאָסל, אַט-דער אַמאָליגער יונגער בונדאָוועץ, אָנגעהויבן גיין אין שול אַריין דאַווענען און מיינע צוויי קינדערלעך זיינען אַוועק אין תּלמוד-תּורה. די אַנדערע צוויי האָבן זיך געדרייט ביי מיין פאַרטוך און דאָס פינפטע האָט זיך שוין געוואָרפּן אין מיין בויך.

און איך טו מיר אַזוי אַ קוק אָן אויפדערנאַכט, ווען מיין יאָסל איז געבליבן ליגן אַ גע'פּגראַמער אויפן שטול מיטן „ריקווערטס“, דער סיגאַר מיט די אַשעס וואָלגערן זיך אויפן פּלאַך, די קינדער ליגן אין די בעטן און אויפן טיש שטייען נאָך די שמוציגע טעלער, עס וואָלגערן זיך די ביינדלעך, אַביסל סופּ און אָן אַנדערהאַלבן קנישעס. אויפן בענקל ליגט מיין זונם אַ היטל, אַ סאַלדאַמיש היטל. ער וואַקסט אַ סאַלדאַט, וואַקסט ער. שוין, אויס וועלמעלע!

וואָס פון דיר איז געוואָרן, גאַלדע, זאַג איך צו זיך: די פּיס, ווי קלעצער. ביי מיין יאָסלען איז אויסגעוואַקסן אַ בויך, ווי ביי אַ בורשווי. און איין זאך ווייס איך: באַקן קנישעס! וואָס-זשע וועל איך זיצן אַזוי? — האָב איך ווידער איבערגעוואַשן די טעלער, געמאַכט קנישעס און געטראַכט, אַז פאַרפּאַלן איז מיין וועלמל:

גאלדע, אט אזוי וועסטו שוין אפשטופן דיין ביסל יארן! . . .
טרעפט זיך פונקט אין א מיטוואך בייטאג. איך בין פאר-
טארארעמט: דא קאכט זיך דאס עסן, דארט שרייט מיין לייבעלע,
אין הויז איז אן איבערקערעניש. קלאפט מען אין טיר. בין איך
מסתמא זייער ביז און טראכט, אז איך וועל שוין, מסתמא, עמיצן
געבן א פינצטערן סוף! איך עפן די טיר, גייען אריין צוויי פרויען,
ביידע אזעלכע פיינע, און זיי שמייכלען. מיין איך אודאי, אז זיי
וויילן גאר א פאר סענט אויף עפעס. לאזט זיך אויס א מעשה, אז
זיי פרעגן מיך, צי איך האב קינדער!

א פראגע צי איך האב קינדער! פינף קינדער האב איך, זאג
איך, צוויי גרויסע, צוויי לערנען אין תלמוד-תורה, און דאס פינפטע
וואלגערט זיך דארטן אין קיך! האבן זיי זיך שוין אוועקגעזעצט
און אנגעהויבן מיט מיר רעדן, פונקט ווי צוויי שוועסטער. וואס
האבן זיי מיר ניט אויסדערציילט? און וואס האבן זיי ניט גע-
וואוסט? זיי האבן געוואוסט, וואס דער „ריקווערס“ האט פון
מיר געמאכט, אז איך באק קנישעס, און אז מיינע קינדער האבן
מיך פיינט. זיי פארשטייען ניט קיין אידיש, און איך פארשטיי
ניט קיין ענגליש און קיין העברייאיש.

וואס וועל איך אייך איצטער דערציילן א סך מעשות, איר זענט
דען געקומען איצטער אויסהערן מיין לעבנס-געשיכטע? די צוויי
פרויען האבן מיר איינגערעדט, און איך האב אוועקגעשיקט מיינע
צוויי קינדער אין דער אידישער קינדער-שול! . . .

וואס זאל איך אייך זאגן, ס'איז גאר געווארן אן אנדער וועלט!
די קינדער לויפן דאך גאר אין שול, און זיי שרייבן און לייענען און
רעדן אידיש. איך פארשטיי דאך יעדעס ווארט, און זיי זיינען גאר
געווארן גאנצע קענערס!

איך וויל אז איר זאלט קיינעם ניט אויסזאגן. איך האב זיך
איינמאל צעוויינט. די קינדער האבן ניט פארשטאנען פארוואס
איך האב געוויינט. זיי קומען צוגיין און דערציילן מיר פון א
הירש לעקערט. איר הערט? זיי, אמעריקאנער קינדער, דערציילן

מיר פון הירש לעקערט! איז פאר גרויס פרייד האב איך זיך צע-
וויינט. איך האב דאך צוריק מיינע קינדער!
פון דעמאלט אן האב איך צו זיך אזוי געזאגט: „גאלדע, גענוג
געבאקן קנישעס פאר יאסלען. מען דארף גיין צו א מיטינג!“ און
וואס זאל איך אייך דערציילן? — עס האט זיך געעפנט פאר מיר
א נייע וועלט: דער לערער שמעלט זיך אוועק און שמייכלט. און
אלץ ווייסט ער. און פון אלץ דערציילט ער. ער דערציילט? —
מען קען גאר ניט זאגן, אז ער דערציילט, ער לייגט עס פשוט אריין
אין מויל אריין, און עס צעגייט זיך טאקע ווי גומע קנישעס אין
מויל!

און איך בין דאך גאר געווארן א גאנצע טוערין. איך גיי זאמ-
לען געלט, ארטיקלען פאר א באזאר, קענוועס קינדער. און איר
ווייסט, איך בין דאך שוין אריין אין דעם פרויען-קלוב. וואָדען,
מען דארף ארגאניזירן אלע פרויען. מיר דארפן ווייזן דער וועלט,
אז מיר קענען ניט גאר קנישעס באקן, מיר קענען אויך, פונקט ווי
די מענער, ארבעטער, עפעס אויפטאן! . . .

אוי, האב איך עס געהאט אויסצושטיין פון מיין יאסלען. איר
זעט, ער פארשמעלט זיך דאס פנים, ער שעמט זיך שוין איצט.
נישקשה-ניט, זאל ער זיך שעמען. עס וועט העלפן, אז ער זאל
ווערן מער מענטש! אָנגעהויבן האָבן זיך די צרות טאקע פון די
קינדער. קינדער האָבן אָנגעהויבן שמעלן פראַגעס פאַרוואָס ער
לייענט דעם „ריקווערטס“, פאַרוואָס לייענט ער ניט קיין בעסערע
צייטונג? און איינמאל ברענגט לייבעלע אַהיים אַ זשורנאַל און
ווייזט אונז אַ מעשה'לע. מיר לייענען איבער, זייער שוין. אַ מעשה
ווי אזוי די אַרבעטער און אַרעמע מענטשן האָבן געלעבט ביים
צאר און ווי אזוי זיי לעבן איצט, אונטערגעשריבן לייבעלע
וואָס ער, אידישע קינדער-שול. האָט זיך מיין יאָסל פאַר-
טראַכט. ער האָט ניט געהאַט וואָס צו ענטפערן דעם קינד, האָט
ער זיך אָנגעהויבן טשעפען צו מיר. איך האָב אים אומגליקלעך
געמאַכט. איך האָב אָנגעהויבן צו לויפן צו מיטינגען צופיל, איך

ל'אז איבער אויף הפקר די הויז, איך האָב ניט אינוינען די קינדער. ער איז מיר געוואָרן מיטאַמאַל אַ געטרייער טאַמע. ער זאָרגט זיך מיר גאָר פאַר דער הויז. וואוּ ביסמאָ געווען, ברודערקע יאַסל, אין די פריערדיגע יאָרן, ווען גאַלדע איז געלעגן אין דער ערד און געבאַקן קנישעס? — איר ווייסט וואָס גאַך מיין יאַסל האָט זיך דערטראַכט, אַז ניט אַנדערש, אַז איך האָב עפעס אַ געליבטן אין אונזערע אָרגאַניזאַציעס, אַז ניט, וואָס לויף איך אַזוי צו די מיטני-גען? איך שעם זיך עס אייך צו דערציילן, אויף מיין ערן-וואָרט, און איך בעט אייך טאַקע, אַז איר זאָלט עס קיינעם ניט דערציילן. טראַכט איך מיר, גוט! ס'אַ טייערע זאַך! פאַרוואָס ניט קיין גע-ליבטן? יאַ, זאָג איר, יאַסל, איך האָב אַ געליבטן, וואָס-זשע, סע געפעלט דיר ניט?

יאַסל, מאַך איך צו אים, דו ביסט געווען אַמאַל אַ יונגער בונ-דאוועץ? און קיין קנישעס וועל איך דיר שוין מער ניט באַקן! שלאָג דיר עס אַרויס פון קאַפּ! און אויב דו האָסט מוראַ, אַז איך זאָל אַנטלויפן מיט אַ געליבטן און דיך איבערלאָזן מיט די פינף קינדער, טאַ זיי אַזוי גוט און קום מיט מיר צו די מיטינגען! איז ער טאַקע אַרומגעגאַנגען אַ פאַר טעג, ווי אַ וואַלף. ווען ער האָט גאַר כוח, וואַלט ער מיך צעריסן אויף שטיקער. גאַר פאַוואַלינקע, פאַוואַלינקע, האָט ער אַנגעהויבן צו גיין מיט מיר צו די מיטינגען. צי ער האָט זיך טאַקע דערשראַקן, אַז ער פאַרלירט זיין גאַל-דען, צי ער אַליין האָט געוואַלט ווערן אַ מענטש, ווייס איך ניט. ווייל ער גיט גאַך ניט צו אינגאַנצן. אַכער איצט-אַ איז דאָך גאַר אַן אַנדער הויז ביי מיר: ערשטנס, ליענען מיר די בעסטע אידישע ציימונג; צווייטנס, הענגען ביי מיר פאַרשידענע בילדער אויף דער וואַנט, און בילעטן קענט איר ביי מיר קריגן פון אַלע קאַלירן! און אַז מיין יאַסל קומט פון דער אַרבעט, קען ער שוין ניט שלאָפן אויפן בענקל. ער שמייכלט שוין, ער שמייכלט צו די קינ-דער. מען רעדט און מען דיסקוסירט פאַרשידענע פראַגן. און איר הערט, איר האָט געמעגט זען, וואָס אין אַ פשוט'ן דאַנערשטאַג

פארנאכט האט זיך ביי מיר געמאָן. אַלע קינדער זיינען געזעסן
אַרום מיט. מען האָט געגעסן גאַנץ געשמאַק. דער אָפּעטיט איז
דאָ ניש'קשה'דיג, עס זאָל נאָר זיין אין מעפל! און פּלוצלונג האָט
מען זיך צעזונגען. פּריער האָט זיך עס אָנגעהויבן פון ברומען.
לייבעלע האָט אָנגעהויבן פּיוקלען מיט אַ גאַפל אין אַ מעלער און
דערנאָך אויף הויכע טענער:

פּוּיק טאַראַראַם, פּוּיק טאַראַראַם,

פּוּיק אין ריי.

העי, איר אידישע קינדער,

שפּאַנט און גייט, קומט און גייט! ...

וואָס זאָל איך אייך זאָגן? צען יאָר פון מיין לעבן פאַר אַזאַ
געזאַנג אין מיין הויז איז ווייניג!

איז וואָס זאָל איך אייך דערציילן, איך וועל דאָך אייך ניט אַי-
בערגעבן מיין גאַנצע לעבנס-געשיכטע. איר זענט דאָך ניט געקומען
אויסהערן מיינע מעשות. נאָר איין זאָך וויל איך אייך זאָגן: דער
פּאַרויצער האָט דאָך מיך אויסגערופן, אַז איך זאָל ע פ ע ס זאָגן,
איז אויב מיר ווילן אַרנאַניזירן אַלע מאַמעס און מאַמעס און קינד-
דער, דאַרפן מיר אַרויסלאָזן אַ רוף צו די פאַרשקלאַפּטע מאַמעס:
„גינדער מיט מאַכן פאַר די מענער קנישעס! זאָלן לעבן די
אידישע קינדער-שולן!“ ...

(געדרוקט „מ. פ. אין די 30-ער יאָרן —

אין ביכל „סיאז פּריילעך אין אָרדן“)

איך וויל ניט גיין אין חדר!...

אין שול קומט איצט פאר די ערשמע שול-שמחה. עם זיצן ביי די טישן א סך קינדער און עלמערן. עם זיצן די קינדער פון צווייטן, דריטן, פערטן און פינפטן קלאס. עם זיצן די נייע קינדער פון ערשטן קלאס. און אויך זיצן דא קינדער, וואס האבן זיך נאך ניט רעגיסטרירט אין שול. זיי ווילן זען, וואס פאר א מין „היברו“ דא איז איז און וואס פאר א „ראביי“ לערנט דא.

מען האט דערלאנגט די אלע גוטע קענדים און ראזשינקעס און קיכעלעך און אייזקרים און סאדע-וואסער און ניסלעך. מען האט דורכגעפירט א רייע שפילן. אייניגע קינדער האבן דעקלא-מירט, געזונגען, געטאנצט און צום סוף האט דער לערער דער-ציילט אזא מעשה:

... און ס'האט זיך אויפגעעפנט די טיר פון דער קינדער-שול און א מאמע מיט א אינגעלע זיינען אריינגעקומען. די מאמע איז אריינגעקומען מיט א שמייכל, נאר דאס אינגעלע האט קיין שמייכל אויף זיינע ליפן ניט געהאט. ער, דאס אינגעלע, איז גאר געווען דערשראקן און ברוגז. זיינע אייגעלעך זיינען מיטאמאל געווארן גרעסער. זיי האבן געקוקט אין אלע זייטן און אלעס באטראכט. ער האט נאר געמיינט, אז אין דער „היברו“ וועט ער זען א רבי'ן מיט א גרויסער בארד און מיט א קאנטשיק אין דער האנט.

אבער דאס אינגעלע האט גאר דערזען א סך אינגעלעך און מיידעלעך זיצן אויף שטולן. דער לערער, א יונגער לערער, איז געשטאנען לעבן גרויסן שווארצן טאוול און געהאלטן אינמיטן דער-ציילן א מעשה. די קינדער האבן אויף א מינוט אויסגעדרייט די קעפלעך צו זען ווער עס איז אריינגעקומען און דערנאך זיי, די קעפלעך, צוריק אויסגעדרייט צום לערער און זיך איינגעהערט.

דער לערער האט בלויז מיט א פינגער אנגעוויזן דער מאמען מיטן אינגעלע וואו זיך אוועקצוזעצן, און דערנאך האט ער ווייטער דערציילט די מעשה.

און אז ער האט פארענדיגט די מעשה, איז ער צוגעקומען צו דער מאמען מיטן אינגעלע און זיך לעבן זיי אוועקגעזעצט. דער לערער האט געפרעגט דעם אינגעלע זיין נאמען, זיין אדרעס, זיין טאטנ'ס נאמען און זיין מאמעס נאמען. דאס אינגעלע האט גע-ענטפערט און דער לערער האט פארשריבן. דערנאך פרעגט דער לערער: „נו, מארטין, און אידיש קענסטו עפעס רעדן? ביסט דאך א אידיש קינד?“ — ענטפערט דאס אינגעלע, אז ער קען א אידיש לידל: „ק'ווי ני גיי אין קיידער, דער רבי שלאגט כסדר!“ . . .

צעלאכט זיך דער לערער מיט אזא גרויסן געלעכטער, אז עס פארדריקט אזש דעם אינגעלע. און ער הייבט זיך אויף, דאס אינ-געלע מארטין, און וויל שוין אנטלויפן פון דער שול און פון דעם לערער.

— ווארט א מינוט, מארטין, לויף ניט. ס'איז זייער א שוין לידל, דאס לידל, — זאגט דער לערער, — נאר דו זינגסט עס ניט גוט. מען דארף זינגען אזוי: „איך וויל ניט גיין אין כיי-דער, ווייל דער רע-בי שלאגט קע-סיי-דער! . . .“ זאג „כיי-דער“, מארטין! זאגט דאס אינגל מארטין „קיי-דער“! . . .

און עטלעכע מאל האבן זיי אזוי איבערגעזאגט: כיי-דער קיי-דער, כיי-דער קיי-דער, ביז מארטין האט זיך אויסגעלערנט זאגן כיי-דער (חדר). און דאס אינגל איז געבליבן לערנען אין שול.

צום אנהויב איז אים געווען שווער צו לערנען אידיש. ער פלעגט אלעמאל האבן מענות צו דער מאמען: „אידיש-שמידיש, וואס דארף איך עס. די קינדער אין גאס רעדן ניט קיין אידיש!“ אבער זיין טאטע-מאמע האבן אים געזאגט, אז ער איז א אידיש קינד, דארף ער קענען אידיש. איז ער געגאנגען אין שול, נאר ער איז ניט געווען צופרידן. ער איז ניט געגאנגען אין שול, ווייל ער האט געוואלט, נאר ווייל ער האט געמוזט!

פונדעסטוועגן, כאַטש ער האָט נישט אַזוי ליב געהאַט די שול, האָט ער זיך דאָך אויסגעלערנט אין אַ קורצער צייט צו ליינען און שרייבן אַ סך אידישע ווערטער. ער האָט זיך אויך אויסגע-לערנט אַ צאָל אידישע לידער און פּאָעמעס.

און יעדעס מאל, ווען זיינע זיידעס און באַכעס און אַנקלס און טאַנטעס און פריינט זיינען געקומען צו זיי אין הויז אַריין, האָט ער דעקלאַמירט אידישע לידער. און אַלע זיינע אייגענע האָבן אים מער ליב באַקומען. זיי האָבן אים געקויפט אַ סך פּרעזענטן און זיי האָבן אים געלויבט אַ סך.

אַבער ער האָט נאָך אַלץ נישט פאַרשמאַנען צוליב וואָס ער, אַן אַמעריקאַנער-געבוירענער, דאַרף זיך לערנען אידיש.

דערווייל איז אַוועק אַ יאָר און צוויי, און ער האָט זיך שוין אַזוי צוגעוואוינט צו דער שול, אַז ער האָט שוין אַליין געוואַלט גיין אין שול אַריין. דער לערער האָט דערציילט מעשות פון דער אידישער געשיכטע. ער איז געוואויר געוואָרן, אַז זיין פּאַלק איז שוין אַלט אַ דריי טויזנט יאָר. דאָס אידישע פּאַלק האָט אַרויס-געגעבן גרויסע מענטשן, וואָס האָבן געלערנט אַ סך גוטע זאַכן די מענטשן פון דער גאַנצער וועלט! ... אַ סך נייעסן האָט דאָס אינגל מאַרטין זיך אָנגעהערט אין שול און ס'איז אים געפּעלן געוואָרן! ...

און ער איז געוואָקסן. נאָך אַ יאָר און נאָך אַ יאָר אין שול. אַז ער האָט פאַרענדיגט די עלעמענטאַרע שול, איז ער שוין דערנאָך אַליין אַוועק אין דער אידישער מיטלשול. אין דער מיטלשול איז שוין געווען פריילעכער. ער האָט מיטאַמאל געקראָגן אַ סך גוטע פריינט. ער האָט שוין געהאַט עטלעכע פאַרשידענע אידישע לע-רער. ער האָט געלערנט וועגן אַ סך אידישע שרייבער. ער איז געווען צופרידן. נאָר איין פּראָגע האָט אים נאָך קיינער נישט פאַר-ענטפּערט: צוליב וואָס דאַרף ער, אַן אַמעריקאַנער-געבוירן אינגל, זיך לערנען אידיש? אין דער סקול לערנט מען ענגליש. אין די מואוויס רעדט מען ענגליש. אידיש-שמדיש! ס'איז אים אַזוי שווער

צו רעדן אויף אידיש און אזוי גרינג צו רעדן אויף ענגליש! ... מיטאמאָל איז געקומען אַ הימלער אין דייטשלאַנד, וואָס האָט פאַרפירט אַ מלחמה מיט אַ סך לענדער. און דער הימלער האָט צום אַלעם ערשטן געוואָלט אויס'הרג'ענען אַלע אידן פון דער וועלט! ... דאָ האָט זיך שוין דאָס אינגל מאַרטין פאַרטראַכט: „פאַרוואָס האָט מען פיינט אידן?“ און וואָס אַמאָל האָט ער זיך מערער גע- לערנט און נאָך געלערנט. ביז ער איז געוואויר געוואָרן זייער אַ סך זאָכן: אַז אידן זיינען צעשפרייט איבער דער גאַנצער וועלט. און אין יעדן לאַנד זיינען זיי אין אַ קליינער צאָל. און דערפאַר מוזן זיי רעדן און זיך לערנען אויף דער שפראַך פון יעדן לאַנד און וויסן די פירונגען פון יעדן. אַבער באַנוצן אידיש מיט אַלע רעכטן קענען זיי ניט. „פאַרוואָס, פאַרוואָס?“ האָט ער אַלץ געפרעגט.

און וואָס מער פראַגן ער האָט געפרעגט, אַלץ מער האָט ער זיך געדאַרפט לערנען צו געפינען די ענטפערס. און ער איז גע- וואויר געוואָרן, אַז צוויי אידישע לענדער בויען זיך אויף דער וועלט: איין לאַנד איז י ש ר א ל , וואו אַ סך אידן רעדן אויף אַלט-אידיש, העברייאיש און אידיש, און דאָס צווייטע לאַנד איז ביראָ-בידזשאַן, וואו אַלע אידן רעדן אויף אידיש.

און דערנאָך איז ער געוואויר געוואָרן, אַז אַ סך אידן אין אַמע- ריקע, אין פאַרשידענע שטעט, באַזונדערס אין ניו-יאָרק, וואו עס וואוינען אַ סך אידן, אין ברוקלין, אין בראַנזוויל, רעדן אויף אידיש. איבער דער וועלט זיינען פאַראַן אַרום צוועלף-דרייצן מיליאָן אידן. עס זיינען פאַראַן זייער אַ סך אידישע שרייבער, אידישע בי- כער, אידישע צייטונגען. און אויב ער, דאָס אינגל מאַרטין, איז געבוירן געוואָרן ביי אידישע עלטערן, וועט ער שוין בלייבן אַ איד אויף זיין גאַנץ לעבן. און אויב ער וויל קענען דאָס לעבן פון די אידן איבער דער גאַנצער וועלט, מוז ער קענען די אידישע שפראַך! ...

און מיטאמאָל האָט אים פאַרכאַפט אַ געדאַנק, אַז ער וואָלט וועלן אַרומפאַרן איבער דער גאַנצער וועלט און זען ווי אידן לעבן

אומעטום. און ער האט זיך געלערנט פלייסג אידיש.

און איין מאל האט דער אידיש-לערער פון דער מיטלשול אים טאקע דערציילט, אז א אידיש אינגל איז אמאל ארומגעפארן פון לאנד צו לאנד מיט זיינע עלטערן. האט מען אים געפרעגט: פאלי וואו פראנסעי, קאפיש איטאליאנא, דו יו ספיק אינגליש, שמי רר- מאנעשמי, מדבר עברית, פאנימאיעש פא רוסקי? — און ער האט ניט פארשטאנען, וואס מען רעדט צו אים. נאר אזוי ווי מען האט אים געפרעגט: „אידיש קענסטו?“ איז ער גלייך געווארן א לע- בעדיגער: וואס הייסט, וואס דען, וואס פאר א אידיש קינד קען ניט קיין אידיש? און אין יעדן לאנד האט ער געפונען אידן, וואס קענען אידיש, האט ער זיך געפילט זייער גוט! . . .

און ס'איז אוועק נאך א יאר און נאך א יאר און דאס אינגל מארטין האט פארענדיגט די מיטלשול און איז אוועק אויף העכערע לערער-קורסן. און זיך געלערנט און געלערנט, א סך געלערנט. און ער האט זיך דערמאכט צו א געדאנק: אפשר וועט ער גאר ווערן א אידישער לערער? פארוואס ניט?

און אז די מלחמה האט זיך געענדיגט און היטלער און זיינע פאשיסטן האבן פארשפילט די מלחמה, האבן די פעלקער אין איי- ראפע אנגעהויבן צוריקבויען זייער פרידלעך לעבן. און די אידן אין יענע לענדער האבן אנגעהויבן בויען זייער פרידלעך לעבן. האט מען ארויסגעלאזט א רוף צו אלע יוגנטלעכע פון דער וועלט, אז מען זאל זיך צונויפקומען און זיך דורכרעדן ווי אזוי צו פארהיטן, אז די וועלט זאל מער ניט האבן קיין מלחמות. און פון אמעריקע איז געפארן א גרויסע גרופע יוגנטלעכע און צווישן זיי איז גע- פארן דער יוגנטלעכער מארטין.

און אז ער איז געקומען אויפן קאנגרעס פון די יוגנטלעכע אין פראג, טשעכאסלאוואקיע, האט ער באגעגנט אינגלעך און מיידלעך פון דער גאנצער וועלט. זייער א סך שפראכן האט ער געהערט. נאר ער האט ניט פארשטאנען. אבער צווישן די דע- לעגאציעס פון יעדן לאנד זיינען געווען אידיש-רעדנדיגע, ווי מארטין

פון אַמעריקע, און זיי האָבן זיך אַלע צונויפגערעדט אויף אידיש.
ערשט דעמאָלט האָט מאַרטין פאַרשטאַנען ווי וויכטיג עס איז צו
קענען אידיש: מען קען זיך דאָך צונויפּרעדן מיט אידישע קינדער
איבער דער גאַנצער וועלט! . . .

פון דעמאָלט אָן האָט ער באַשלאָסן צו ווערן אַ אידישער לע-
רער און לערנען אַלע אַמעריקאַנער אידישע קינדער אידיש! . . .
און יעדעס מאָל, ווען אין שול קומט פאַר אַ שמחה און צו
דער פאַרטי קומען קינדער, וואָס ווילן זיך ניט לערנען קיין אידיש,
זיי ווילן ניט גיין אין שול, דערציילט ער זיי די מעשה פון זיך
אַליין, וואָס האָט אויך ניט געוואָלט גיין אין שול, ווייל ער האָט
מורא געהאַט, אַז אַ רבי וועט אים שלאָגן, ווי אין לידל זאָגט זיך:
„כ'וויל ניט גיין אין חדר, ווייל דער רבי שלאָגט כסדר!“ . . .
„און איצט שטייט ער פאַר אייך, — פאַרענדיגט דער לערער
די מעשה, — קינדער, אייער לערער מאַרטין!“ . . .
און ווען איר וועט הערן דאָס לידל „כ'וויל ניט גיין אין חדר“
זאָלט איר זיך דערמאַנען אין דער מעשה.

1950

דער גרויסער משפט

— היינט, קינדער, — הויבט אן דער לערער, וועלן מיר אינגאנצן ניט לערנען. איך וועל אייך אפילו קיין מעשה ניט דער-צילן און מיר וועלן אפילו קיין שפיל ניט דורכפירן. מיר וועלן היינט פארוואנדלען דעם קלאס אין א געריכט, א גרויס געריכט: מיר וועלן דערוויילן זעקס אינגלעך און זעקס מיידלעך, אלס גע-שוואירענע ריכטער. מיר וועלן אויסקלייבן א ריכטער, א פאר-טיידיגער, אן אַנקלאַגער, די פארברעכערין. מיר האָבן א גרויסן „טרייעל“, „א גוטע קעיס“, א מאַדנעם משפט!

די קינדער פון דער שול זיינען באַלד פאַרכאַפט געוואָרן פון דעם לערער'ס רייד און מ'האַט גלייך דורכגעפירט אַלע וואָלן און מ'איז צוגעטראַטן מיט גרויס ערנסט און אינטערעס צום משפט: — אַט די טונקל-בלאַנדע מאַמע כתייה איז דאָס די פאַרברע-כערין, — האָט דער לערער געלייענט פון אַ פאַפיר, — זי איז שטענדיג לעבעדיג און לאַכט. כאַטש אין איר הויז איז אַפּטמאַל אַ מאַנגל אין טאַג-געלעכע באַדערפענישן. עס פעלט אויס גענוג שפיין און קליידונג און צו באַצאָלן אין צייט דירה-געלט. דער העל-בלאַנדער מאַן אירער, יאַנקל, האָט פאַרלוירן זיין שטענדיגן דזשאַב, וואָס ער האָט אָנגעהאַלטן אַ לאַנגע צייט, אַרבעט ער בלויז אַ פאַר טעג אַ וואָך דערווייל, און זוכט אַ גוטע שטעלע. פונ-דעסמוועגן, האָט ער אויך ליב צו שמייכלען און לאַכן שטענדיג, ווייל ער איז אַ גוטער. און אז די טאַטע-מאַמע זיינען לאַכנדיגע, לאַכט שוין אויך זייער בחור'ל בערל, אַ וואוילער יאַט אַזא, לערנט זיך גוט אין שול און האָט הנאה פון יעדער קליינעקייט.

וואָס-זשע לאַכן זיי אַזוי? וואָס איז זיי אַזוי גוט? ס'איז זיי גוט, ווייל זיי האָבן אַלע זייערע יאָרן געהאַלפן דער אידישער קינדער-

שול זיך אויסהאלטן. יארן און יארן דער שול געדינט מיט וואָס זיי האָבן נאָר געקענט. מיט לייב און לעבן געווען איבערגעגעבן: גער-קאָכט און געבאָקן פאַר די באַנקעטן און שמחות פון דער שול. אַרטיקלען געזאַמלט פאַר די באַזאָרן פון דער שול. פאַרקויפט „ראַפּלס“ פאַר דעם פּלעט פון דער שול. קינדער געקענוועסט, זיי געפירט פון די היימען אין שול אַרײַן. און בילעטן, מיליאָנען ביי-לעטן פאַרקויפט און פאַרשפּרייט פאַר דער שול! און קוילן גע'גנב'עט פאַר דער אידישער קינדער-שול!

— קוילן גע'גנב'עט? — וואונדערט זיך דער נייער לערער.
— קוילן גע'גנב'עט! — לאַכט די מאַמע בתיה און עס לאַכט דער מאַמע יאַנקל. עס לאַכן שוין אויך די אַלע איבערגעגעבענע שווער פון דער שול: דער שניידער, דער בעקער, דער פאַרוואַלמער, די שניידערקע און אַלע אידישע בעל-מלאכות, וואָס פירן אָן מיט דער אידישער קינדער-שול.

לאַכט שוין אויך דער נייער לערער. ער קוקט אויף די שווער און האָט הנאה. ער וואַרט שוין מיט אומגעדולד אויף דער מעשה מיט די גע'גנב'עטע קוילן:

— געווען איז דאָס מיט יאַרן צוריק. די שול איז געווען אין אַ קאַלמער „סטאַרקע“, אַן אַרעם קרעמל, אַט דאָ, אויף דער ניין-און-צוואַנציגסטער גאַס. ס'איז געווען אַ גרויסער קרויזס אין לאַנד. און יענער ווינטער איז געווען זייער אַ קאַלמער, אַ בייזער ווינטער. קיין אַרבעט איז ניט געווען. שכר-לימוד האָט מען ניט געצאָלט. די אונטערנעמונגען האָבן פיל ניט אַריינגעבראַכט. אַבער קינדער, קינדער זיינען גראַדע געווען אַ סך אין שול. און דער לערער האָט געלערנט געשמאַק און שמענדיג געשמייכלט. און כאַטש ער האָט באַקומען זייער ווייניג שכירות, האָט ער געלערנט און געשיינט און זיך געטרייסט, וואָס ער האָט צווי פיל קינדער אין שול.

און אין שול איז נישטאָ קיין שטיקל קויל, קיין שטיקל האַלץ. אוי וויי, וואָס טוט מען, וואָס טוט מען? באַלד וועלן קומען די

קינדער, באַלד וועט קומען דער לערער, און אין שול וועט זיין קאלט, ווי אין אַ פּסארניע.

פירט זי אַזוי, די מאַמע בתיה, איר אינגעלע בערעלע, וואָס איז נאָך דעמאָלט געווען אַ בייבי, אין איר ווינגעלע.

— יאַנקל, יאַנקל, היט נאָר אָפּ אונזער בערעלען אויף אַ מינוט, איך מוז דאָ אַראָפּגיין אין קעלער אַריין, איך מוז שוין גיין! — זאָגט די מאַמע בתיה צו איר מאַן און אַנטלויפט.

און באַלד קומט זי אַרויס צוריק מיט אַ זעקעלע קוילן, גיט עס אַ לייג אַוועק ביי בערעלען צופוסנס, כאַפט דאָס וויגל און לויפט אין איין אַטעם אין שול אַריין. זי עפנט די טיר פון דער שול, זעט זי, דער לערער שטייט אין מאַנטל, קלאַפט אַ האַנט אין אַ האַנט. דערזען אַ שול-טוערין, האָט זיך דער לערער דערפרייט. און באַלד האָט דער אַויוון אַנגעהויבן קנאַקן. די שטיקלעך פאַפּיר, שטיקלעך האַלץ און די קוילן האַבן זיך צעשפּילט אין אַ פייער-דיגער שפּיל און וואַרעם איז געוואָרן.

קינדער האַבן אַנגעהויבן קומען. די קינדער און דער לערער האַבן געשמייכלט, ס'איז וואַרעם אין שול!

— לערער, לערער, — רוימלט זיך די מאַמע בתיה, — מעג מען גנב'ענען קוילן?

— ניין, ניין, גנב'ענען טאָר מען ניט! — ענטפּערט דער לע-רער ביז, זייער ערנסט, און אים פאַרדריסט, וואָס מען שטעלט אים אַזאַ פּראַגע און קינדער זיינען נאָך דאָ דערביי.

— לערער, לערער, — קוקט די מאַמע בתיה אין אייוועלע אַריין, און איר פנים פלאַמט פון פייער, — מעג מען גנב'ענען קוילן, אַז אַ לערער זאָל קענען לערנען מיט אידישע קינדער?!

— צי מעג מען גנב'ענען קוילן, אַז מען זאָל קענען לערנען אין אַ קינדער-שול? צי מעג מען גנב'ענען קוילן צו דערהייצן אַ קינדער-שול? ס'איז אַ פּראַגע, אַ האַרבע פּראַגע! — זאָגט דער לערער.

— נו, קינדער, — ווענדעט זיך דער לערער צום קלאס, —
פארנעמט די פלעצער.
— און דער לערער האָט געלערנט אין אַ וואַרעמער שול! . . .
— נו, און איצטער, קינדער, דארפֿט איר אַרויסטראַגן דעם
אורטייל איבער דער פֿאַרברעכעריין, די מאַמע כּתיה, פֿאַר גנבֿ'ענען
קוילן, — האָט דער לערער פֿאַרענדיגט דאָס לייענען.
אַבער קיינער פֿון די קינדער האָט ניט געהויבן די האַנט. זיי
האַבן עפעס אויף דער מינוט ניט געהאַט וואָס צו זאָגן.
האַט זיי דער לערער טאַקע באַלד אַרויסגעהאַלפֿן: „איילמ
זיך ניט, קינדער, מיט קיין ענטפֿער. טראַכט נאָך, קלערט איבער
גוט, נעמט זיך אַ וואָך צייט. איר קענט אַנשרייבן וועגן דעם אַ
קאַמפּאָזיציע. נאָך אַלעמען, איז דאָך דאָס אַ ג ר ו י ס ע ר
מ ש פ ט !”

נאַרמע איז געוואָרן אַ רעדנערין!

1.

געזאָגט האָט מען, אז זי וועט אויסוואַקסן אַ דאָקטער, אָן אינזשיניער אָדער גאָר אַ פּראָפּעסאָר. אַ קינד שפּילט פּיאַנאָ און טאַנצט ווי אַ מוזיק; לערנט זיך מיט די בעסטע צייכנס; מען טראָגט איר נאָמען פון לערער צו לערער; די גאַנצע משפּחה האָט זיך מיט איר געציאָצקעט; קיין איין פּאַרטי האָט מען נישט דורכגעלאָזט, אז נאַרמע זאָל נישט דעקלאַמירן אַ ליד, דערציילן אַ מעשה'לע, שפּילן, טאַנצן, — איז דאָך דאָס שוין איינמאַל אַ געראַמנס!

לאָזט זיך גאָר אויס, אז זי פאַרענדיגט פּאַבליק-סקול און שוין! ס'מיינט, נאַרמע, צוליב וואָס אַרבעטן טאַמע-מאַמע אזוי שווער? אַלץ צוליב איר. פאַרטאָג לויפט שוין דער טאַמע עפענען די קענדי-סטאַר, טיילט אויס די צייטונגען צו די שטענדיגע קאַסטומער, — און ביז שפעט ביינאַכט שטייט ער מיט דער מאַמען: נאָך אַ גלעזל וואַסער, נאָך אַ פעקל סיגאַרעטס! צוליב וועמען?

און דאָס פאַרדריסט טאַקע נאַרמען, נאָר זי וועט עס נישט זאָגן. זי קען דאָס נישט זאָגן אירע עלטערן. פאַר איר זיינען אירע עלטערן נישט פאַרשטענדלעך. דער פאַטער אַליין האָט זי געפירט אין דער אידישער קינדער-שול. און דאַרמין האָט מען זי אויסגע-לערנט עפעס אַנדערש: דער אַרבעטער-מענטש איז דער בויער פון דער וועלט!...

2.

שוין דריי יאָר ווי נאַרמע איז אין קינדער-קלוב. נישט איינמאַל האָט זיך די לערערקע פון סקול געבייזערט אויפן קלאַס. זי האָט נאָכגעשפירט נאָך די קינדער, אַבער זי האָט נאַרמע'ן נישט גע-

כאפט, און זי האָט אפילו נים געטראַכט, אז דאָס אויסטיילן די בלעמלעך איז נאַרמע'ס אַרבעט. נאַרמע איז קלוג און שמיל און פאַרטראַכט.

און אַט איז זי שוין דרייצן יאָר, נאָר זי וועט נים אַרויסטרעטן מיט קיין רעדע. זי קען נים זאָגן: „מיר, אַרבעטער-קינדער!“ איר טאַמע איז אַ געשעפטסמאַן. איז ווי וועלן אַרבעטער-קינדער קוקן אויף איר? וויל זי מער נים לערנען. זי וועט אַוועק אין אַ צווייטער שטאַט, זיך נעמען אַרבעטן און דעמאָלט! ...

נאָר זי קען דאָס קיינעם נים דערציילן, און אירע עלטערן פאַר-שמייען נים וואָס מיט זייער געראַטן טעכטערל איז געוואָרן. זיי האָבן זי אַמאָל פאַרנאָרט צו אַ דאָקטער. די מאַמע האָט שמיל גע-רעדט מיטן דאָקטער, אָבער דער דאָקטער האָט זיך אויסגעלאַכט. זי איז געזונט און שטאַרק. זי איז עפעס נים צופרידן, דאָס אַלעס. האָבן זיך די עלטערן אָנגעזעצט אויף איר קאַפּ: זי מוז דער-ציילן וואָס איר פעלט!

נאָר נאַרמע וועט נים דערציילן. ס'איז גאַרנישט מיט נאָר-נישט און זאָל מען איר נים דרייען קיין קאַפּ. זי איז שוין נים קיין בייבי! און טאַמער וועט מען זיך צופיל טשעפען צו איר, וועט זי אינגאַנצן אַוועק פון דער הויז.

פאַר איר אַנטלויפן האָבן זיך אירע עלטערן שטאַרק דער-שראַקן. אינגאַנצן פאַרלירן זייער טאַכטער ווילן זיי נישט. די על-טערן האָבן געליטן אין דער שמיל. שכנים האָבן זיך געשושקעט. אייניגע דרינגען, אז זי האָט צו אַ גרויסן קאַפּ אויף זיך, דרייט ער זיך. דער סוף וועט זיין, אז זי וועט אַוועק אין אַ משוגעים-הויז. . .

3.

איז טאַקע צום טאַג פון נאַרמע'ס געבורט איר בעט געבליבן ליידיג, און אַ גרויסער בריוו איז געשטאַנען אויפן טיש. אז די מאַמע האָט דאָס דערזען, האָט זי פריער אַרויסגעלאָזט אַ גרויסן קוויטש און דערנאָך האָט זי אַוועקגע'חלש'ט, און ערשט שפעטער האָבן טאַמע-מאַמע דעם בריוו געלייענט:

„אז שוין לאנג . . . לאנג . . . זי קען שוין מער ניט ליידן . . .
יעדן חודש וועט זי שרייבן . . . אויב . . . אויב מען וועט זי ניט
זוכן! . . .“

די מאמע האט זיך געשלאגן מיט די פויסמן אין קאפ, זי וויל
איר קינד צוריק, זי וויל איר טאכטער. נאָר דער טאמע איז גע-
שטאנען שטיל און פארטראכט. ער האט נאָך ביי זיך גארניט בא-
שטימט. ער האט באלד גערופן אלע אייגענע און פריינט אויפן
מעלעפאן און זיי אָנגעזאגט, אז די געפלאַנירטע פארטי פאר נאָר-
מען איז אָפגעלייגט. אייניגע האט ער געזאָגט, אז זי פילט ניט
גוט. אַנדערע, — אז זי איז אַוועקגעפאַרן . . . ער האט זי אַוועק-
געשיקט! . . .

און דערווייל איז אַ טאָג און צוויי אַוועק. טעג, אַזעלכע לאַנגע,
ציען זיך אָן אַן ענדע. קיין שלאָף איז ניטאָ. נאָרמע האט מיטגע-
נומען מיט זיך די עלטער'נס שלאָף. און יעדן איינעם דאַרף מען
ענטפערן אַן אַנדער ליגן אויף דער פראַגע: וואו איז נאָרמע,
וואו איז נאָרמע?

און אינגאנצן האט מיט זיך נאָרמע מיטגענומען דעם הייק-
גארניטור, עפעס אין זעקל. און איבערגעלאָזט אירע זיידענע קליי-
דער, זיידענע זאַקן און איר גאַנץ פאַרמעגן. נאָר איר טאָג-בוך האט
געפעלט. ווייזט אויס, אז זי האט זיך געריכט ווייטער צו פאַר-
צייכענען איר לעבן.

4

. . . אין די באַראַקן ביי די מיינער איז געווען שטיל. די טאָ-
טעס זיינען אַוועק צו אַ מיטינג. פאַרנאַכט איז דאָס געווען, און
בלויז מאַמעס מיט פיצלעך און קינדער זיינען געזעסן. אייניגע האָבן
זיך געשפילט. קיינער האט ניט באַמערקט ווי פון באַרג לאָזט זיך
אַראָפּ אַ הייקער.

נאָר ווען דער הייקער איז שוין געווען נאָר נאָענט צו די
הילצערנע מיינער-שטיבלעך, האָבן קינדער באַמערקט. מען האט
זיך פאַרזאַמלט און געקוקט מיט נייגעריגקייט. דער הייקער איז

שוין געגאנגען א מידער, ווייזט אויס, א לאנגן וועג דורכגעמאכט.
און אפשר האט ער ניט געגעסן אויך. ווער ווייסט? אזוי ווייניג
שפיז אין די מיינערישע געגנטן!

ווען דער הייקער האט זיך אפגעשמעלט, געגריסט און גע-
שמייכלט, האט מען ערשט דערקענט, אז דער הייקער איז גאר
א מיידל מיט ווייסע ציין, ווי פערל. מיינערישע קינדער האבן נישט
אזעלכע ציין. זי האט שווארצע אויגן און שווארצע האר, און ווען
זי צעשמייכלט זיך, ווערט פריילעך!

אלע קינדער האבן שוין באַלד געוואוסט, אז זי הייסט נאַרמע.
נאַרמע איז געזעסן און די קינדער אַרום איר. קיין ברויט האָבן
זיי ניט, די מיינער-קינדער, נאַר וואַסער האָבן זיי איר געבראַכט.
איצט דערציילט נאַרמע פון ניו-יאָרק, פון די אַרבעטער און אַר-
בעטער-קינדער, וואָס העלפן די מיינער אין אַ נויט. און נאַרמע
מאַלט בילדער, אז די קינדער זיצן מיט אַפּענע אויגן און מיילער
און וואונדערן זיך.

און אויפדערנאָכט האָבן זיך די קינדער געריסן איבער נאַר-
מע'ן. יעדער איינער האָט זי געוואַלט נעמען צו זיך שלאָפן.

5.

מעג און מעג און וואָכן לויפן . . . אַמאָל, אַמאָל שרייבט זי
אַהיים אַ בריוו . . . אויסגעווען אזוי פיל שמעט . . . אַרבעטלאָזי-
קייט . . . זע נאַר? זי איז שוין זיבעצן יאָר . . . זי רעדט און רעדט . . .
אירע בילדער אין די צייטונגען . . . און פון דער היים בריוו, זיי
לאָזן ניט רוען . . . מען ווייסט שוין ווער זי איז! . . . זאָל זי קומען
כאַטש אויף אַ טאַג . . . די מאַמע בעט, די מאַמע! מען דערציילט
וועגן אירע גרויסע בייטראַגן, שיינע רעדעס! . . .

6.

און ווען נאַרמע איז אַריין אין הויז פון אירע עלטערן, איז
געווען געפאַקט מיט מענטשן.

די מאַמע האָט זי געקושט און געוויינט . . . דער מאַמע האָט
זי פאַרשעמט אַרומגענומען. משפּחה האָט געקוקט מיט גרויס

רעספעקט אויף נאַרמע'ן. נאַרמע האָט געשיינט. זי האָט יעדן גע-
ענטפערט קורץ און קלוג.

— אויף ווי לאַנג, נאַרמע, ביסטו געקומען? — האָט דער
פאָטער געפרעגט מיט אַ טאָן פון איינעם, וואָס שרעקט זיך.

— די באַוועגונג האָט דערלויבט אויף צוויי טעג, וועלן מיר
די נעכט נישט שלאָפן, רעדן און דערציילן, וועט ווערן פון די צוויי,
דריי טעג. גוט? — האָט זי זיך צעשמייכלט.

מיטאַמאָל האָט פאַר נאַרמע'ן אַ בליץ געטאָן דער מאַמעס
גרויער קאַפּ. האָט נאַרמע אַרומגענומען די מאַמען, ווי מען נעמט
אַרום אַ שוועסטערל:

— ניט געזאָרגט, מאַמע, דיינע גרויע האָר האָבן געהאַלפן! ...
האַט די מאַמע אַרומגעכאַפט נאַרמע'ן נאָכאַמאָל, זי געקושט,
געגלעט און טאַקע ניט געקענט איינהאַלטן די טרערן.
— אינגאַנצן האָט מען אָפּגעלייגט נאַרמע'ס פאַרטי אויף פיר
יאָר! ...

ביז שפּעט אין אַוונט האָט מען געזונגען לידער.
געוויינלעך האָט נאַרמע געהאַלטן אַ קורצע רעדע, אַ קלוגע:
„מיר דאַרפן די קליינע געשעפטסלייט צוציען צום אַרבעטער! ...“
און אַלע האָבן געהאַלטן אין איין רעדן צווישן זיך:
— געמיינט, אַז עס וועט אויסוואַקסן אַ דאַקטער!
— אַ פּראָפעסאָר!
— אַ טענצערין!
— גאַר אַ רעדנעריין! ...
— ווי קומט עס צו איר? ווי קומט עס צו איר? ...

א נייע פאמיליע אין שול

עס איז געווען א גרויסער פראסט אין דרויסן. א וויסער שניי איז געלעגן און געקרעכצט. און אפרים איז געגאנגען מיט זיין ווייב שפאצירן. עס איז געווען שבת פארנאכט. אפרים האט זיך אביסל אויסגעשלאפן פון נאכן ווארעמעס און געוואלט כאפן אביסל פרישע לופט. אפרים האט זייער ליב פרישע לופט. א גאנצן טאג שטייט ער אין שאפ און דרייט שרייפלעך אין אטאמאבילן. הוי-דעמט עס אזוי שטארק אין די אויערן, אז מען קען טויב ווערן. עס גייט אזא הארבער ריח פון שטאל און קערעסין און אויל, אז מען קען דערשטיקט ווערן. דעריבער האט אפרים זייער ליב פרישע לופט.

קיינער האט אבער ניט געוואוסט, אז עס גייען א טאמע, א מאמע און א זון. ווייל אפרים איז זיך געגאנגען אפריער און גע-קוקט אויף דער וועלט. ביילע, זיין פרוי, איז אים נאכגעגאנגען, ווי א באדינערין, אונטערטעניג. דער הער גייט און זי גייט אים נאך. און מאקסעלע איז זיך געלאפן און געשפרונגען, ווי א צי-געלע, האט זיך אלעמאל אפגעשמעלט און געקוקט אין פענצטער, אויף בילדער פון מואוויס. זיינע עלטערן זיינען זיך געגאנגען זייער וועג און ער האט זיי אלעמאל אנגעיאגט.

מיטאמאל שטעלט זיך מאקסעלע אוועק און ווייזט זיין פאפען: „זע, פא, דער בארימטער רייטער פארט אויף זיין פערדל. אוי, אזא שוין בילד, לאמיר אריינגיין זען!“ האט זיך אפרים צעבייזערט און גארנישט געענטפערט. ער וויל שפאצירן. האט שוין די מאמע זיך צעשריגן אויף מאקסעלע: „דער טאמע כאפט אביסל לופט און דו ווילסט נאך מואוויס!“ איז שוין מאקסעלע געגאנגען א שטי-לער און ברוגזער לעבן דער מאמען. און ביידע זיינען געגאנגען

זייער שמיל. זיי האבן מורא געהאט פארן כיוון מאמן.
מיטאמאל האט זיך דער מאמע צעשמייכלט און זיך אפגע-
שמעלט און אויסגעשריגן: „משה, וואס-זשע מאכסטו? שוין אזא
לאנגע צייט ניט געזען!“.

משה איז געלאפן זייער שנעל, געווען פארטאן אין געדאנקען
און עס איז אים טאקע זייער קאלט געווען אויך. דערהערט זיין
נאמען, האט ער זיך א ווארף געטאן: „אוי, אפרים, וואס הערט
זיך עפעס? דאס איז דוין בחור'ל? ער לערנט גארנישט אין
שול?“ און שוין! מער האט אים שוין משה ניט אפגעלאזט. ער
האט אים אריינגעשלעפט אין דער אידישער קינדער-שול. איז
שוין ביילע אויך אריינגעגאנגען, און מאקסעלע האט זיך נאכגע-
שלעפט. פריער האט זיך אפרים עפעס ניט געפילט גוט. ער קען
קיינעם ניט אין דער שול. אבער ער האט באלד באמערקט, אז
אלע זיינען דא אזוי היימיש, עס טומלט זיך, מען לאכט און מען
שפילט אין דאמינא און אין טשעקערס, האט ער זיך אוועקגעזעצט
לעבן א טישל מיט משה'ן.

ביילע האט זיך באקענט מיט פרויען און מאקסעלע איז אריין
אין צווייטן צימער, זיך באקענט מיט קינדער פון דער אידישער
קינדער-שול און זיך מיט זיי געשפילט.

מיטאמאל האט איינער אנגעהויבן שרייען: „פריינט, ברידער
און שוועסטער, גייט אריין, דער באנקעט הויכט זיך אן!“

האט שוין משה אריינגעשלעפט אפרימען צום באנקעט. און
ווי אפרים האט זיך דאס געוואונדערט! ביילע איז געווען פשוט
אויפן זיבעטן הימל: „זע נאר, א פרוי פירט אן מיטן באנקעט?!“
און די גאנצע צייט זיינען זיי געזעסן מיט אפענע מיילער און זיך
איינגעהערט צו די נייע ווערטער, וואס פארשיידענע מענטשן האבן
ארויסגעערעדט. עפעס זיינען זיי מיטאמאל אריינגעפאלן צווישן א-
דערע מענטשן. עס איז דאך דא עפעס אזוי פריילעך, עפעס פאר-
שטייען דאך די מענטשן אזעלכע זאכן. אוי, ווען ער קען אזוי

רעדן, ווען זיין ביילע קען אזוי פארשטיין ווי די פינג-און-דרייסיק מאמעס, וואס האבן געעפנט א קינדער-שול! ...

און אינגאנצן איז פון יענעם אונט ארום פיר וואכן. זיצט זיך אזוי אפרים ביים מיטינג פון די עלטערן, ביילע זיצט לעבן אים און מאקסעלע זיצט אויכעם. ער האט נאר געוואלט גיין צום מי-מינג. ער האט געהערט, אז זיין לערער וועט רעדן פון זיין שול. מאקסעלע האט זייער ליב זיין לערער, ער דערציילט אזעלכע שיינע מעשה'לעך, אוי, האט ער אים ליב!

שטייט זיך אזוי דער לערער און דערציילט מעשה'לעך די על-טערן פון מאקסעלעך, פון דזשיקעלעך און פון אנדערע קינדער, וואס לערנען זיך אין דער אידישער קינדער-שול. הערן זיך אלע צו. גלאנצן די אויגן ביי ביילען און ביי מאקסעלען. עס איז דאך טאקע אמת, וואס דער לערער דערציילט!

דער לערער ענדיגט זיינע ווערטער. קלאפן אלע מיט די הענט. מען איז צופרידן און מען שמייכלט. שמעלט מען פראגן און דער לערער ענטפערט. נאר מיטאמאל שמעלט זיך אויף אפרים און פרגוט: „מעג איך עפעס זאגן?“ צעשמייכלט זיך דער פארויצער: „מיט פארגעניגן, ברודער אפרים. מיר ווילן אז יעדער איינער זאל זאגן און רעדן ביים מיטינג!“ פארוימלט זיך אביסל אפרים און רעדט זייער שמיל: „איך וויל זאגן, אז איך האב ערשט אנגעהויבן צו לעבן. איך בין גאר געווארן אן אנדער מענטש. מיין פרוי איז געווארן א גאנצע פארשטייערקע, און מיין מאקסעלע איז דאך עפעס א גאנצער ווייסער. ס'איז מיר געווארן ליכטיגער אין הויז. איך ווייס שוין א סך זאכן און מיר וועלן זיך נאך אויסלערנען. אבער מיר דארפן העלפן אונזערע שולן. יעדער איינער פון אונז דארף אריינברענגען א מיטגליד אין שול-פאראייגן, א קינד אין שול און פארגרעסערן אונזער שול!“

אז ער האט פארגענדיגט, האט מען געקלאפט מיט די הענט. האט אפרים ניט פארשטאנען, וואס מען פליעסקעט אזוי. וואס האט ער דען געזאגט?

„איר מראגט אריין אזא פארשלאג, ברודער אפרים?“ —
פרעגט דער פארזיצער.

„אודאי א פארשלאג, און איך אונטערשטיין, — רופט זיך אן
שוועסטער ביילע, — און טאקע מער זיך זארגן פאר די שולן, ניט
איבערלאזן אינגאנצן די ארבעט אויף די מוטערס!“

איז שוין גאר לעבעדיג געווארן ביים מיטינג. און צום סוף
האט דער לערער נאכאמאל גענומען דאס ווארט און פשוט גע-
זאגט: „איר זעט וואס אונזערע שולן זיינען? מיר ארגאניזירן די
קינדער, די טאמעס און די מאמעס פארן וואוילזיין פון פאלק. און
אלע צוזאמען וועלן מיר זיך אזוי לאנג לערנען, ביז מיר וועלן אייני-
פירן א בעסער לעבן, וואו אלע וועלן לעבן שוין און האבן פאר-
געניגן. זעט, וואס פאר א יום-טוב ס'איז ביי אונז געווארן ווען
בלויז איין נייע פאמיליע איז אריין צו אונז אין דער שול!“ . . .

דארף איך דערציען אייער קינד?

ברודער פארויצער: איך וויל ניט קיין ווארט, איך וויל שוין מער ניט רעדן. און אז איך רעד, וואס-זשע קומט דען דערפון ארויס? גארנישט מיט גארנישט. איך וויל כלוין שמעלן א פראגע. וואס? יא, קורץ, איך וועל דאס מאכן זייער קורץ. כלוין איין זאץ. אט הערט טאקע, אט איז מיין פראגע: דארף איך דערציען אייערע קינדער?

אדרבה, ענטפערט מיר טאקע. איר ווייסט דאך, איך בין דאך שוין אן אלטער הינער-פרעסער. איך האב דורכגעמאכט מיט אונ-זערע שולן אי קאלטס, אי הייס, אי ווארמס. היינט איז דאך אן אנדער געשיכטע. מיט קיין „טיקעמס“ טאר מען אייך ניט „בא-דערן“. פונדעסטוועגן, זאלט איר ניט פארגעסן צו קומען צום באנ-קעט שבת אונט, פארצייכנט זיך טאקע, מיר וועלן האבן א שיינע פראגראם אויך. און קיין „ראפל-בילעמן“ טאר מען דאך אפילו ניט דערמאנען ביים מיטינג, אמת? פונדעסטוועגן, נעמט א בילעמל שמילערהייט, אפשר וועט איר טאקע געווינען דעם גאלדענעם זייגער!

אבער וועגן קולטור איז דאך היינט א מצוה צו רעדן, אמת? מען האט זיך דאך אזוי צעקולטורעוועט ביי אונז, אז עס קערט זיך א וועלט! וועט די שול אפשטיין? לאדן מיר אייך טאקע איין אין טעאטער אריין. אונזער „בענעפיט“ איז פונקט דעם זונטאג, און יעדער איינער פון אייך דארף זיך באלד פארזארגן מיט א בילעמ. סידן איר ווילט ניט טאן קיין קולטור-ארבעט, ווילן מיר עס טאקע וויסן!

איך זאג אייך, אז נייע צייטן זיינען געקומען. ווען מען זאגט עס מיר מיט עטלעכע יארן צוריק, וואלט איך זיכער ניט געגלויבט:

מיר האָבן אַ לאַקאַל פאַר דער שול, אַז ס'אָ מַחיה, ווילט איר ביי אונז ניט מיטינגען! (אַ יאָ אַזוי, פריינט לערער, וועט זיין אויף אידיש דאָס וואָרט „מיטן“? מען דאַרף זיך דאָך הימל היינט די ביינער. מען דאַרף רעדן אַ ריי נעם אידיש!). נו, איר ווילט ניט מיטינגען ביי אונז, מיטינגט ניט! אָבער רענט, דיר-הגעלט, דאַרף מען דאָך סיי-ווי צאָלן. איז וואו איז דאָס געהערט געוואָרן, אַז אַ שעפּטום-קלוב זאָל דער שול ניט אַרויסהעלפּן מיט אַזאַ קליי-ניקייט? איך האָף, אַז קיין דיסקוסיע וועגן דעם וועט ניט זיין. דער סעקרעטאַר וועט זיין אַזוי גוט און אויסשרייבן אַ „משעקל“! האַ, פריינט פאַרזיצער, צום פונקט? וואָס-זשע, איך האַלט דען עפעס אַ רעדע? איך האָב דען גענומען אַ וואָרט? איך האָב דאָך בלויז געשמעלט אַ פראַגע: דאַרף איך דערציען אייערע קינדער? אדרבה, ענטפערט מיר! זאָל מיר דער לימערטאָר-אַגענט טויזנט מאַל מוחל זיין, אַ טייערער בחור, אַ לעבן אויף אים, נאָר הערט זיך אומיסטן צו צו זיין באַריכט: מיר האָבן אַלע סאַרמן און מינים ביכער און ביכלעך, נאָר אַז עס קומט צו דעם שול-זשורנאַל, צו אַ שול-ביכל, קריגט ער, ניט פאַר אייך געדאַכט, אַ קורצן זכרון, און קאָן זיך בשום אופן ניט דערמאַנען זייערע נעמען. דאַרף איך בלויז לייענען די שול-לימערטאָר, איך, דער אַלמער שול-טוער, און איר, מיטגלידער, עלמערן און פריינט — דאַרפט שוין ניט קיין פאַלקס-דערציאונג?

איך האָב דאָך אייך געזאָגט פון אָנהויב, אַז קיין וואָרט וויל איך ניט נעמען, איך וויל ניט רעדן, וויל וואָס קומט דען אַרויס פון מיינע רייד? גאַרנישט מיט גאַרניט. איך וואָלט נאָר געוואָלט פאַרשטיין אייער פאַליטיקע. דאַכט זיך, גאַנצע דיפּלאַמאַטן זענט איר דאָך. פון ניו-יאָרק אַזש וואָלט איר דערלאָנגט איבער דער גאַנצער וועלט. נאָר אַז עס קומט צו אייערע קינדער, צו אייערע שולן, ווערט איר אױס דיפּלאַמאַטן.

וועט איר מיר דאָך דערציילן: קאַמפּאַניעס, האַ? ווי גע-מראַפּן: פּרעסע, פאַשיזם, וואָלן און וואָס ניט! איר מיר דער-

ציילט עם ניט. מיר זיינען פונקט אזעלכע מחותנים ווי איר. מיר האבן גאנץ פיינע קוואטעם און מיר לייגן איין מיטן קאפ, פונקט ווי איר, און מיר פירן דורך.

אבער ווער דארף עם דערציען אייערע קינדער? איך? וואו שטייט עם געשריבן? אין דער קאנסטיטוציע? ניין, עם וועט ניט גיין!

איך קאן דאך שוין היינט ניט גיין קענוועסן אויך. וואס פאר א פנים האב איך, אז מען זאגט מיר: וואו זיינען די קינדער פון אייער קלוב? פארענטפער איך: איר ווייסט דאך, ניט אלע האבן קינדער, און אז אייניגע האבן שוין קינדער, זיינען זיי אדער צו גרויס, אדער צו קליין פאר דער שול. מיר האבן א סך נייע מיטגלידער, זיי ווייסן נאך ניט גענוי, וואס אונזערע שולן זיינען. אבער מיינע פריינט, עם העלפט ניט! מיר זיינען דאך עפעס היימישע מענטשן, הא? ס'איז געבעט, ניט גערעדט! איז דערפאר בין איך געקומען אייך שטעלן איין פראגע און ניט מער. איך וויל ניט נעמען קיין ווארט און וויל ניט רעדן. הלמאי זאל איך צונעמען אייער וויכטיגע צייט. איך וויל בלויז וויסן, צי דארף איך דערציען אייערע קינדער, און איר, — גארניט! ווער וועט עם קענען אריינקריגן נייע הונדערט קינדער אין אונזער שול? וואו וועל איך אייך נעמען הונדערט קינדער, איך, איין שול-טוער? און אז מיר האבן א פאר ארויסהעלפערנים אין שול, א פאר פרויען, וועלן מיר, אזא גרופקעלע, קענען באווייזן צו קריגן הונדערט קינדער און אין אזא קורצער צייט?!

ניין, מיינע טייערע פריינט, עם וועט ניט גיין! איר מוזט אונז ארויסהעלפן! יעדער מיטגליד זאל כאטש צושטעלן איין קינד, און דאס אויף שנעל אויך, וויל מיר דארפן פארפילן די קוואטע!

און פארוואס זאלט איר ניט וועלן קענוועסן? עם איז דאך א גרויס געווינס! איר קומט אריין אין א הויז, איר באקענט זיך מיט א מאטן, איר ווערט נאענט מיט א מאמען, נעמט זיי, נעמט זיי

אריין אין קלוב, אין שול-פאראיין, ווער לאזט אייך ניט?
וואס, פארזיצער, איך רעד שוין צו לאנג? איך האב דען גע-
בעטן א ווארט? ווער וויל א ווארט, ווער? וואס בין איך אן
אראטאר? איר ווייסט דאך, אז איך האב פיינט צו רעדן: איך
האב נאר געוואלט שמעלן א פראגע, און אדרבה, ענטפערט מיר
טאקע: ד א ר פ איך ד ע ר צ י ען א י י ע ר ע ק י נ -
ד ע ר ? ! ...

עם לוינט זיך די ארבעט ארום די שולן!

1.

א קיילעכדיג מיידעלע, א שווארצינקס, מיט לאנגע לאַקעלעך, מיט גלאַנציגע אייגעלעך איז דבורה'לע. זי קומט שמענדיג די ערשמע אין שול אַרײַן. די ביכער, די העפטן און בלייפעדערס זיינען שמענדיג אין רענצעלע. אַרײַנגעקומען, פאַרנומען איר פּלאַץ, אַנגעגרייט די ביכער, איבערגעקוקט איר היים-אַרבעט, דערלאַנגט זי עס צום לערער.

שמיכלט דער לערער צו דבורה'לען. ער האָט הנאה. ווי שײַן זי שרייבט! ס'איז דאָך אַזוי גוט דעם לערער, וואָס האָט אַזאַ שילערין. און איר מאַמע און איר טאַטע האָבן אַזוי ליב די שײַנע מעשה'לעך, וואָס זי שרייבט.

דבורה'לע רעדט אַזוי שײַן אידיש, הימיש, גלייך ווי זי איז ערשט אַראָפּגעקומען פון דער שיף, פון אייראָפּע. דבורה'לע האָט ליב אויסצולערנען אידישע לידער און פאַעמעס און זיי דעקלאַ- מירן פאַר די עלטערן און מיטגלידער פון דער שול.

דבורה'לע קומט פרי אין שול אַרײַן, ווייל זי האָט ליב צו העלפן דעם לערער מאַכן שײַן די שול, צוקערן, אַפּווישן דאָס ברעט, צוגרייטן קרייד, עפעס טאַן פאַרן לערער און פאַר דער שול.

אַז דער לערער האָט גערעדט צו די קינדער וועגן דעם, אַז מען דאַרף זיך בעסער לערנען, צוגרייטן די אַרבעט, ליב האָבן די שול, האָט ער שמענדיג געוויזן אַ ביישפּיל אויף דבורה'לען.

2.

די שול האָט זיך געפונען אין אַ געגנט, וואו עס וואוינען ווייניג אידן. און דערפאַר האָט די שול אַ קליינע צאָל קינדער. די אַרבעט איז געפאַלן שווער אויף די שול-מוער און אויפן לערער. ס'האָט אַלעמאַל אויסגעפעלט געלט אויף דיר-געלט, אויף שכירות.

נאר, אז די שול-טוער און דער לערער האבן דערווען דבורה'לען, האבן זיי געשעפט נחת, זיך געפרייט און פארגעסן אלע שווערי-קייטן. זיי האבן מיט עקשנות געטראגן דעם יאך פון דער קינדער-שול, ווייל זיי האבן געזען, אז עס לוינט זיך די שווערע ארבעט, ווען עס וואקסן אויס אזעלכע קינדער, ווי דבורה'לע און אנדערע.

3.

יאָרן זיינען געלאָפֿן און דבורה'לע האָט פֿאַרענדיגט די שול, די מיטלשול. דער לערער איז אוועקגעפֿאַרן אין אַן אַנדער שטאַט לערנען מיט אַנדערע קינדער און צייטווייליג פֿאַרגעסן אַן יענער דבורה'לען מיט די שוואַרצע צעפעלעך.

ס'איז אַן ערשטער יולי, מיט יאָרן שפּעטער, עס פֿאַרזאַמלען זיך אין דער קאַפּערזאַטיווער שול אין ניו-יאָרק די קינדער, מען פֿאַרט אין קעמפּ „קינדערלאַנד“ אויפֿן זומער. די קאַנסלער שטייען גרייט אויפֿצונעמען זייערע קינדער. קומט צו אַ דערוואַקסן מיידל מיט אַן ערנסטן אינטעליגענטן פֿנים, קוקט און קוקט אויפֿן לערער : — אַ באַקאַנטער פֿנים! ... זייט איר ניט געווען אַמאַל דער לערער פֿון יענער שול?

— געווען! ... אַ, דאָס איז דאָך דבורה'לע! ...

דבורה'לע פֿאַרט אין קעמפּ אַרײַן דערציען קינדער. זי איז די געזאַנג-לערערין אין די שולן. זי טוט גוטע אַרבעט. און זי דער-ציילט אַ סך אַנגענעמע זאַכן. זי העלפט אפֿילו דעם טאַטן, וועלכער איז דער סעקרעטאַר פֿון אַ געגנט-קלוב . . .

אין קעמפּ האָט דבורה'לע געפֿירט אַזוי רואיג די אַרבעט, מיט אַזוי פֿיל געדולד געלערנט די קינדער. די שול, די לערער, וואָס האָבן אַזוי פֿיל יאָרן זי געלערנט, האָבן צוגעגרייט אַ לערערין, אַ דערציערין, אַ פֿירערין.

דער לערער איז אַ צופֿרידענער אַרומגעגאַנגען איבערן קעמפּ און יעדן דערציילט, זיך באַרימט :

— דבורה'לע, דבורה'לע, איז מיינע אַ שילערין! איר זעט, עס לוינט זיך, עס לוינט זיך די אַרבעט אַרום די שולן! ...

„די שול האט איר געעפנט די אויגן!...“

היינט איז איר פריילעך. זי האט ארויפגעצויגן א קאלירט סמענגעלע ארום איר בלאנדן קאפהאר. און אירע אכט-און-דרייסיג יאר שמורעמען ארויס פון איר נאך-גאנץ-יונגן קערפער. די בלויע אויגן לויפן ארום צופרידענע אין שול, ביי די זיצונגען פון דער פארוואלטונג. און דאס, וואס עס פעלט איר איין פאדערשמער צאן, גיט איר גראד צו פיל חן.

היינט קען מען זי אין געגנט. זי טראגט ארום פון הויז-צו-הויז דאס ווארט פון דער קינדער-שול. זי רעדט אויף מימינגען. זי טרעט אויף ביי ארגאניזאציעס. זי שרייבט אריין א בריוו אין דער פרעסע. זי ליענט און פארשטייט די ראנגלענישן פון ארבע-טער-פאלק; זי פארשטייט זיך און די ברידער און שוועסטער פון די אידישע פאלקס-מאסן קעגן אנטיםעמיטיזם, קעגן פאשיזם. היינט איז ליכטיג איר לעבן!

דערציילט זי אין פריידן אירע שכנים און פריינט:

מיט עטלעכע יאר צוריק איז דאס געווען. דער מאן אירער האט גראדע ניט געארבעט. אין הויז איז געווען קאלט. קיין שפיין אין שאפקעלע איז ניט געווען. די קינדער זיינען אוועק הונגעריגע אין סקול אריין.

ראמט זי איינמאל די פאר צימערלעך און טראכט: קיין עסן איז ניטא גענוג, זאל כאטש דאס הויז זיין ריין, אפשר וועט עס באפרידיגן.

קומען דעמאלט אריין צוויי פרויען און דערציילן איר, אז אין דריטן הויז פון איר בלאק האט זיך דערעפנט א קינדער-שול. מען בעט די קינדער אירע אין שול אריין. מען לאדט זי איין מיט איר מאן אין דער שול-פארוואלטונג.

האָט זי פריער געבראַכט דאָס קליינע צווילינגל זיך לערנען אידיש אין דער אידישער קינדער-שול. אזא שול געפעלט איר טאַקע. אָט זיצט זי מיט די קינדערלעך אין קלאַס און הערט זיך צו: דער לערער לערנט טאַקע פון אַרעמען לעבן, פון אַרבעטער-לעבן און אויף אידיש. אידיש פאַרשטייט זי דאָך טאַקע. און דאָס לעבן אירס איז אַרעם. און איר מאַן אַרבעט ניט.

דערציילט זי דעם לערער, דער לערער איז אזא גוטער, גיט זי אים איבער אַ סוד: זי האָט נאָך צוויי מיידלעך. איינע איז שוין גאָר אַ גרויסע. זי זוכט שוין אַרבעט. נאָר די צווייטע איז ערשט צוועלף. גאָר אַ קלוגע. צי קען מען זי ברענגען אין שול אַרײַן?

— אוודאי קאָן מען זי ברענגען, מיט פאַרגעניגן. און אויב זי אַלײַן, די מאַמע, וויל, דאַרף זי זיך גאָר ניט שעמען און קומען אין קלאַס אַרײַן פאַר מאַמעס און זיך אויך לערנען, — זאָגט דער לערער מיט אַ שמייכל.

האָט זיך אין איר דערוועקט די פרייד פון אירע קינדער-יאָרן, ווען זי איז אָנגעקומען אין דער אידישער פּאַלקס-שול. אָבער לאַנג האָט זי דאַרטן ניט געקענט לערנען. זי האָט געדאַרפט גיין אַרבעטן פון קליינװײַז אָן, און איר גאַנץ לעבן האָט זי געאַרבעט. פיר קינדער געהאַט און אויפגעהאַדעוועט.

אַ יאָר צײַט איז זי געזעסן מיט מאַמעס אין אַ בײַטאַגיגן קלאַס און זיך געלערנט. זייער אַ סך האָט זי זיך אויך דערמאַנט. זייער אַ סך האָט זי געלערנט פון לעבן. האָט זי זיך אויפגעהערט פּאַוואַ-לינקע צו שעמען און געבעטן אַ וואָרט און גענומען רעדן. דאָס לעבן רעדט פון איר אַרויס.

עס פאַרשטייט זי דער שול-לערער. עס פאַרשטייען זי די שול-טוער. מען מאַכט איר באַקוועם אין קלאַס, בײַ דער פאַרוואַלטונג, בײַ אַן אונטערנעמונג. זי גײַט מיט, זי העלפט מיט. עס איז דאָך איר אַזוי גוט. קײַן געלט האָט זי ניט. איר מאַן אַרבעט ניט, קען זי באַצאָלן מיט אַרבעט: פאַרשפּרייטן בילעטן, זאַמלען אַרטיקלען

פאר א באזאר, באזוכן שכנים און דערציילן וועגן דער גוטער קינד-
דער-שול, וועגן דער ווארעמער היים פאר קינדער און עלטערן,
וואס מיר האבן אין געגנט.

און זי פילט, ווי זי וואקסט און וואקסט. און עס וואקסט מיט
איר צוזאמען אזא פרייד, אזא גרויסע ליבע, אזא גרויסער פאר-
שטאנד. ס'איז איר קלאר געווארן, פארוואס זי איז געזעסן מעג
און אונטן אין הויז און שטיל געוויינט. זי האט דעמאלט ניט
פארשטאנען. זי האט ניט פארשטאנען, וואס עס קומט פאר אין
איר לאנד, אויף דער וועלט.

אין הויז איז פריילעכער געווארן. עסן איז נאך אלץ ניטא
גענוג. דערפאר איז דא א שול-לידל. דערפאר איז דא א שול-
מעשה'לע. דערפאר איז דא א שול-שפיל. קינדער מיט טאטע-
מאמען זיינען געווארן צוריק איין פאמיליע. א גרויסע האפנונג
איז אריין אין הויז אריין, געקומען פון דער קינדער-שול, זיך בא-
זעצט אין אלע ווינקלעך פון דער ארעמער, נאר ציכטיגער שמוב,
און גלעט און טרייסט און ווארעמט און גרייט צו א שיינע צוקונפט
פאר דער ארעמער ארבעטער-פאמיליע.

שא, אט שטייט זי אין שול-לאקאל. א גרויסער עולם איז
געקומען הערן א באריכט. זי איז געווען ביי דער שול-קאנפערענץ.
זי דערציילט מיט אזא גרויסער פרייד:

— פון גאנצן לאנד איז מען זיך צונויפגעקומען. אזוי פיל פרייד
ביי אונז אין די קינדער-שולן. טויזנטער קינדער פון טויזנטער
טאטעס און מאמעס קומען צו. אונזער ווארט דערהערט די ארעמע
אידישע ארבעטער-גאס.

מען הערט און מען שמוינט. מען הערט און מען וואונדערט
זיך.

אט, דאכט זיך, ערשט-א, איז זי אריינגעקומען אזא שטילע
אין שול אריין. א צווילינגל געבראכט, א מעכטערל געבראכט און
זיך געבראכט אין שול אריין, זיך לערנען, דאס לעבן פארשמיין,
און היינט? —

אזא טוערין געוואָרן, אזא רעדנערין גאָר! ווער קען וויסן
וואו עס ליגט דער כוח פון פאלק!

**

דערציילט זי אירע שכנים און פריינט:
אז היינט איז איר פריילעך. היינט שיינט העלער פאר איר
די זון. די וועלט איז געוואָרן אזוי גרויס. כאַטש קיין ברויט איז
נאָך אַלץ נישטאָ גענוג, איז זי אַבער רייך, אַ מיליאָנערשע געוואָרן,
פאַרמאָגט אַ וועלט מיט קינדער און מאַמעס און מאַמעס.

„עס האָט דער שול-לערער מיך געלערנט!

עס האָבן מיך די שול-טוער געוואַרעמט!

עס האָט די קינדער-שול מיר געוויזן אַ וועג, —

איז מיר ליכטיג געוואָרן אין די אויגן!“ ...

(„פּראָלעטאַרישע דערציאונג“, מערץ, 1938, נומער 9 ט. ב. 1950)

א טראדיציע פון א שול-מוער

שיקאגא. אין הארץ פון דער רוישיגער רווועלט-גאס. אויפן ראג פון אען עוועניו, אויפן צווייטן שמאק, זעט זיך א גרויס וואנט-פענצמער. אויפן פענצמער גרויסע אידישע אותיות: „אידישע קינדער-שול“.

מאנטאג. ס'איז ארום עלף אזייגער. עס האבן זיך פארזאמלט די זעקס לערער פון די קינדער-שולן. יעדן מאנטאג קומען זיי אהער, גיבן אפ באריכטן פון א וואך אפגעטאנענער ארבעט און נעמען אויף די אויפגאבן פאר דער קומענדיגער וואך. די לערער זיינען אויפגעלייגט, פריש, ווייל די וואך הויבט זיך ערשט אן. צום פענצמער-צו, צו דער גאס, שמעלט מען אוועק א טישל. בענקלעך ארום. מען נעמט ארויס ביכלעך און פעדערן און מען נעמט זיך צו דער ארבעט . . .

מיטאמאל האט זיך דער אינדרויסן אינגאנצן איבערגעקערט. ס'איז געווארן די אמת'ע זאווערוכע. ס'האט געדרייט און גע-שוויבלט און געגריבלט. די שנייעלעך זיינען געפאלן אזוי געדיכט און זיך געקרייזלט אין א ווירוואר, אז מען האט קוים געקענט ארויסזען די אטאמאבילן, די מענטשן, דעם טראמוואי. — עס וועלן שוין היינט ניט קומען קיין פיל קינדער אין שול! — באמערקט א לערער.

— וואס ווילסטו פון די קינדער? — ענטפערט א צווייטער, — אינדערפרי גייען זיי אין סקול און ביימאג אין דער שול. שווער פאר קינדער.

מיטאמאל האט זיך געעפנט די טיר און פריינט רעכליו, דער שול-מוער, איז אריינגעקומען. ער איז געווען אינגאנצן ווייס. ער האט זיך ארומגעטרייסלט און זיך צעשמייכלט. ארונטערגעווארפן

פון זיך דעם מאַנטל און דעם קאַפעליוש און זיך געמאַכט היימיש.
פריינט רעכלין איז אַן אַלמער טוער אין דער קינדער-שול-
באוועגונג. זייער אַ האַרציגער מענטש. ער גייט אַרום פון הויז-
צו-הויז און פאַרקויפט בילעטן צו אַ שול-אונטערנעמונג, ער פאַר-
שפרייט דעם שול-זשורנאַל און ער „קענוועסט“ און ברענגט נייע
קינדער אין שול אַריין.

און, ווען ער האָט נאָר צייט, כאַפט ער זיך אַריין אין שול-
לאַקאַל. ער האָט ליב צו הערן ווי די קינדער זינגען אידישע לי-
דער. ער האָט ליב צו רעדן מיטן לערער.

און ווען מען דאַרף צוגרייטן אַן אונטערנעמונג אין שול: אַ
באַנקעט, אַ קאַנצערט, אַ הוליאַנקע, — איז פריינט רעכלין פון
די ערשטע. ער קערט און ווישט און וואַשט. ער צעשמעלט און
שפרייט און גרייט די טישן: ס'אָ יום-טוב אין שול! עס רומ אויף
פריינט רעכלינען די שכינה! . . .

און איצט-אָ, ווען אין דרויסן האָט זיך אַפגעריסן אַזאַ זאווע-
רוכע, קיין אַרבעט אין זיין שאַפ איז סיי-ווי איצט ניטאָ, האָט ער
זיך אַריינגעכאַפט אין שול אַריין. ער האָט זיך דערמאַנט, אַז פון
נעכטיגן באַנקעט איז געבליבן אַכיסל אַרבעט אין קיך דאַרמין, האָט
ער זיך אַרויפגעכאַפט. און אַז די לערער זיינען אויך דאָ, איז דאָך
אים גוט. רייכט ער זיך די הענט און שמייכלט.

שטייט ער אַזוי אין קיך און טוט עפעס זייער שמיל אַן אַרבעט
און הערט זיך צו ווי די לערער רעדן: ווי אַזוי בעסער צו לערנען
מיט די קינדער, איינצופירן קורסן פאַר די עלטערן און צוגרייטן
שיינע קולטור-אָונטן פאַר די מיטגלידער פון דער שול-פאַרוואַל-
טונג. ווערט אים אַזוי וואַרעם אין די גלידער. עפעס וואַלט ער
געוואַלט אויסזינגען אַ ליד. עפעס וויל ער אויסדריקן זיין דאַנק-
באַרקייט צו די לערער, וואָס זיינען אַזוי געטריי און אידעאָליסטיש.
אמת'ע פאַלקס-לערער. אָט פון יענע, וואָס פלעגן גיין אין פאַלקס,
לערנען דאָס פאַלקס.

מיטאַמאַל פאַלט אים איין אַ טייערער געדאַנק. ער דערפרייט

זיך. ער שמייכלט צו זיך אליין. שטיל, אויף די שפיץ-פינגער, די לערער זאלן, הלילה, ניט דערהערן, כאפט ער ארויף אויף זיך דעם מאנטל, דעם קאפעליוש און רוקט זיך ארויס. און סע נעמט ניט לאנג כאפט ער זיך צוריק אריין מיט פעקלעך הינטערן מאנטל און מראגט זיך אָפּ אין קיך אריין.

די לערער רויכערן און רעדן און פארצייכענען. מיטצמאל דערפילן זיי אַ ריח פון געקעכץ: וואָס איז דאָס? ! נאָר מאַלע וואָס פריינט רעכלין טוט דאָרטן. וועמעס דאגה איז דאָס? און פריינט רעכלין קומט ארויס פון קיך אזא צעשמראַלטער, נאָר ער זאָגט גאַרניט. ער זעצט זיך אַוועק אויף אַ ברעג פון אַ באַנק און קוקט אויף די לערער. ער קוקט, רויכערט און שמייכלט אין זיך.

און אַט פאַרענדיגט זיך דער מיטינג. די לערער פאַרפאַקן שוין זייערע רענצלעך און קלייבן זיך אין וועג אריין. שמעלט זיך פריינט רעכלין אויף:

— איך האָב אייך געוואַלט בעטן, אַז איר זאַלט זיך אַוועק-זעצן. ס'אזא זאווערוכע אין דרויסן, האָב איך צוגעגרייט אַן אַנ-בייסן!

די לערער זיינען געבליבן פאַרגאַפט:

— סמייטש, פריינט רעכלין, צו וואָס האָט איר דאָס געטאָן?

— מיר האָבן דאָך געקענט אַריינגיין אין אַ רעסטאָראַן.

— הער אַן איינפאַל פון אַ שול-מוער!

און די לערער האָבן זיך צוריק אַוועקגעזעצט. די איינציגע לערערין האָט גלייך אָנגעהויבן העלפן פריינט רעכלינ'ען גרייטן דעם טיש: פלייש, זויערס, אַ שנעפּסל, קאַמפּאט און קאַווע מיט קיכל. אַן אמתער באַנקעט.

— דער כוח פון די קינדער-שולן: אַ יום-טוב אין אַ פּשוט'ן

מאַנטאַג! — באַמערקט אַ לערער.

— ס'איז ביי אונז שטענדיג יום-טוב! — ענטפערט פריינט

רעכלין.

מען זיצט און מען עסט און מען איז זיך משמח.
עס ווענדט זיך די לערערין צו פריינט רעכלינ'ען:
— אָבער דערציילט אונז: וואָס האָט אייך באַוואויגן צוצו-
גרייטן דעם גרויסאַרטיגן „באַנקעט“?

— וואָס? — האָט פריינט רעכלין זיך צעשמייכלט — וואָס?
הע, אייך מעג איך דאָך דערציילן דעם אמת: איך האָב אייך ליב,
אמת'דיג זייער ליב! איר שוט אַזאַ אַרבעט, וואָס קיינער פון אונז,
שול-מוער, קען ניט טאָן: איר לערנט! קיין גרויסער גע-
לערנטער מענטש בין איך ניט. דאָס וואָס איך קען, האָב איך זיך
דאָ, אין אַמעריקע, אויסגעלערנט. לייען אַביסל אַ צייטונג און
הער זיך צו...

מיין טאַטע איז געווען אַ שניידער. אַ גאַנצע וואָך האָט ער
געאַרבעט שווער, נאָר עס האָט שמענדיג געפעלט עסן אין הויז.
מיין מאַמע האָט אַלע יאָרן אירע געאַרבעט אַרום די קינדער, אין
הויז. אַכט קינדער זיינען מיר געווען. און לערנען האָט מען אונז
ניט געלערנט. אַז מיר זיינען אַביסל אונטערגעוואַקסן, האָט מען
אונז אוועקגעגעבן אַרבעטן.

לעבן אונזער הויז איז געשמאַנען אַ בית-מדרש. און פון דאַרמין
האַט זיך געהערט דאָס געזאַנג פון לערנען. אַ ישיבה געווען דאַרמין.
און יונגע בחורים פלעגן שמענדיג לערנען. געהונגערט און גע-
לערנט. האָט דער טאַטע איינגעפירט: איין מאָל אַ וואָך, ווען
ס'איז געווען אַ גראַמער גראַשן אין הויז, האָט ער איינגעלאָדן
זעקס בחורים צו זיך. די מאַמע האָט אָפּגעקאַכט אַ זופּ, קאַרטאָפּ-
ליעס. דער טאַטע אַליין פלעגט העלפן גרייטן צום טיש, און דער
טאַג איז שמענדיג געווען אַ יום-טוב'דיגער.

און איצט-אָ, ווען איך בין געשמאַנען אין קיך און זיך איינ-
געהערט צו אייערע רייד, האָב איך זיך דערמאַנט אין מיין טאַטן,
דעם פשוט'ן שניידער, אין די אַנכייסנס, וואָס ער פלעגט אין יענע
יאָרן צוגרייטן. און איך האָב באַשלאָסן צו טאָן, וואָס מיין טאַטע
האַט געמאַן, נאָר אויף מיין שמייער, אויף אַן אַמעריקאַנער אָפּן...

און עסט געזונט, און זייט געזונט און שטארק און זאל אייך וואויל
באקומען! . . .

און פריינט רעכלין האָט פאַרענדיגט. די לערער האָבן זיך
איבערגעקוקט, זיך פאַרטראַכט און עס פאַרצייכנט ערגעץ ביי
זיך אין מוח! . . .

מען האָט זיך געכאַפּט, אַז ס'איז שוין שפּעט, מען דאַרף שוין
פאַרן אין שול אַרײַן. די לערער האָבן געוואַלט העלפּן אַפּראַמען
דעם טיש, נאָר פריינט רעכלין האָט ניט געלאָזט:
— גײט, גײט, איר דאַרפט לערנען! די קינדער וואַרטן אויף
אייך!

— איך וועל שוין פאַרטרעמן דעם לערער-ראַט! — האָט גע-
זאָגט דער לערער פּון דער שול, — איך בלייב דאָך סײַ-ווי-סײַ,
איך וועל העלפּן פריינט רעכלינ'ען, פריינט רעכלין וועט מיר העלפּן.
מיר'ן צוגריימט דעם קלאַס-צימער. די קינדער וועלן באלד קומען
לערנען! . . .

(„הײַט און דערצײאונג“, ווי מײן טאַטע האָט געטאָן,

נאָך, 1939, ט. ב. נומער 5, 1950)

מיט לייב און לעבן פאר דער קינדער-שול

מיני איז איצט א מאמע פון דריי-און-זעכציג קינדער. די קינדער פון שול האבן זי ליב. ווען מיני קומט אריין אין שול, גיבן זיך א ווארף אויף איר די ווארעמע, ערלעכע בליקן פון די מיידלעך און אינגלעך, וואס זי האט אהער אריינגעבראכט. זיי האבן זי ליב אזוי ווי דעם לערער. די קינדער פון די עלטערע קלאסן זיינען שוין אזוי פריינטלעך און נאענט צו איר, ווי אייגענע קינדער. מיני קען זיי גוט. זי קען זייערע טאטעס און מאמעס. זי ווייסט, וואס עס טוט זיך אין זייערע היימען. זי קומט אפט צו זיי.

**

אז מען דארף גרייטן א גלעזל מיי פאר דער שול-פארוואלטונג, א וועטשערינקע אדער א באנקעט פאר דער שול, איז מיני זי ערשטע גרייט אונצונעמען די ארבעט. זי שטייט שמונדן-לאנג אין קיך, מיט עטלעכע מאמעס, וואס זי ברענגט מיט זיך, און קאכט און באקט און גרייט צו א גרויסן יום-טוב פאר דער שול. זי טוט דאס מיט אזא הארציקייט, מיט אזא איבערגעבנקייט, ווי א הייליגע גאט-פארכטיגע ארבעט, וואס איר מאמע פלעגט דורכפירן אין דער אלטער היים, ווען זי האט צוגעגרייט חתונות . . .

**

מיני פארקויפט יעדן חודש א צאל זשורנאלן צו די עלטערן. זי ברענגט א ביכל אין א אידישער הויז. צו יעדער שול-אונטערנע-מונג ברענגט זי עלטערן און פריינט. פארשידענע ליפלעטס צע-טראגט זי צו שכנות. אנאנסן צעלייגט זי אין די ברוי-קעסטלעך, און אז זי האט ניט קיין ליטעראטור, רעדט זי אליין. זי רעדט זייער שטיל, באשיידן, וועגן איר שול, איר קינדער-שול.

**

עלטערן פארטראכטן זיך אמאל :

וואָס, אַ שטייגער, האָט געבראַכט די פשוטע פרוי, מיני, צו דער שול? פּונױאָנען האָט זיך גענומען צו דער אַרעמער פּאַלקס-פרוי אַזאַ אינטערעס און איבערגעבנקייט צו אַ בילדונג-אינסטי-טוציע? עס האָבן זיך אייניגע דערוואוסט, אַז זי קען קוים עפעס איבערלייענען אַדער אויפשרייבן. זי פאַרשטייט קוים די שווערע פאַרוויקלטע פּראָבלעמען און פּראָגן פון דער וועלט. אַרעס גע-קליידט און אַרעס באַנייט. זי האָט אַן אייגענעם שווערן יאָך אויף זיך. און דאָך גיט זי אַוועק אַזוי פיל צייט און מי פאַר דער שול-אַרבעט?

אַ רעטעניש אין דער קינדער-שול-באַוועגונג.

**

אַ שווער לעבן האָט מיני דורכגעמאַכט. פון די קינדער-יאָרן האָט זי זיך געפלאָגט.

דרייצן יאָר געאַרבעט אין די ערגסטע שעפער פון ברוקלין און ניו-יאָרק. מיט שטויב און שמוץ זיך אַנגעגעסן. יאָרן לויפן. קינדער קומען אויף דער וועלט. אַ טרייסט אין שווערן לעבן. און דאָס לעבן ווערט שווערער. דריי קינדער וואַקסן. זיי שמופן זיך דורך, דורך הונגער-מעג, דורך שטילער נויט, דורך אַפּענע און באַהאַלטענע לידן. דריי קינדער אויסגעוואַקסן, אין סקול אַוועק, און אַן אַנדער וועלט געבראַכט אין איר הויז. עפעס אַן אַנדער שפּראַך. ביסלעך, פּיצלעך פון דער שפּראַך כאַפט זי. עפעס אַן אַנדער לעבן, וואָס זי פאַרשטייט אינגאַנצן ניט. קינדער האָבן אַנגעהויבן לאַכן פון איר. קינדער האָבן אַנגעהויבן שפּעטן פון איר, פון איר מאַן. קינדער לאַכן פון מאַטע-מאַמע? —

**

האַט זי זיך דערמאַנט, אַז איר שכנה האָט זי שוין לאַנג איינ-געלאָדן צו אַ מיטינג. נאָר אַז דאָס לעבן איז געגאַנגען אַזוי שווער, איז איר ניט אַנגעגאַנגען קיין זאַך. אַבער איצט, אירע אייגענע קינדער לאַכן פון איר?

פון מיטינג האָט זי געבראַכט ליפלעטס, זשורנאַלן, ביכלעך.

זי פארשטייט זיי ניט. זי קען זיי קוים לייענען. נאָר זי וועט זיי צעמיילן צווישן די שכנות. זי וועט מיט זיי רעדן. זי האָט געהערט אזעלכע נייע זאָכן ביים מיטינג. פאַראַן אזוי פיל פרויען, וואָס קענען רעדן פאַר אַן עולם. און איר צונג איז עפעס צוגעקלעפט צום גומען.

**

אינדערפרי איז מיני געשמאַנען אין קיך אליין. די קינדער זיינען אין סקול. דער מאַן איז ביי דער אַרבעט. אויפן מיטש האָט זי צעלייגט אַלע צעריסענע ליפלעטס, זשורנאַלן און ביכ-לעך. דאָס האָבן די קינדער צעריסן איר ניי פאַרמעגן. זי האָט דערפילט, ווי איר לעבן ליגט אַ צעריסנס אויפן מיטש. איר אָנגע-האַרעוועט לעבן, איר אָנגעליטן לעבן, וואָס ציט זיך שוין לאַנג, לאַנג, טויזנטער יאָרן, אַן אייביקייט, איז איצט צעריסן געוואָרן פון אירע אייגענע קינדער. גרויסע טרערן האָבן זיך אַראָפּגע-קייקלט פון אירע אויגן.

עפעס מוז געטאָן ווערן! עפעס מוז געטאָן ווערן!

**

אין יענעם טאָג — דער טאָג וועט פאַרבלייבן אייביג אין איר קאַפּ — האָט זי זיך אָנגענומען מיט אַלע כוחות און דערקלערט די קינדער:

— קינדער, איך האָב באַשלאָסן, אַז איר מוזט גיין אין דער אידישער קינדער-שול, וואָס געפינט זיך אויף דער פערטער גאַס!
— מיר וועלן ניט גיין! — האָבן די קינדער פראַטעסטירט.
— מ'אָ קינדער-שול, וואו מען לערנט די קינדער צו רעספּעק-טירן זייערע עלטערן. אויב איר וועט ניט גיין, דאַרף איך אייך ניט, דאַרף איך אייך ניט!

**

אינגאַנצן פינג יאָר אין דעם. היינט איז ביי איר יום-טוב אין דער היים. שלום און פריינטלעכקייט הערשט אין דער אַרעמער

ארבעטער-הויז. א מאַכטער לערנט שוין אין מיטלשול. די צווייטע,
אין לעצטן קלאַס עלעמענטארע שול. זי מיטן מאַן זיינען אַריין אין
דער שול-פאַרוואַלטונג. זיי זיינען געוואָרן אזוי אַנגעזען, ש ל א ג -
ל ע ר !

א יום-טוב אין שול. מ'האַט דער שמאַט-קאַמיטעט צוגעשיקט
מתנות פאַר גוטער שול-אַרבעט. שמייט מיני אויבנאָן. עס צי-
טערט אין איר יעדער אַכר. רעדן פאַר אַן עולם, ווי אַנדערע, קען
זי נאָך אַלץ ניט. זי האַלט אין איין האַנט אַ שפּילקעלע, אין דער
צווייטער, אַ בוך. מתנות פאַר איר גוטער אַרבעט. וואָס זאָל זי
זאָגן? דערציילט זי פון איר לעבן. עס האַט די שול געבראַכט אַ
נייע וועלט פאַר איר. און זי פאַרענדיגט אויף אַ הויך קול:

— מ י ט ל י י ב א ו ן ל ע ב ן פ א ר ד ע ר ק י נ -
ד ע ר - ש ו ל !

(גערדוקט „פּראָלעטאַרישע דערציאונג“, מאַי, 1938, ט. ב. נומער 5)

דער לערער וואָס האָט זיך מקריב געווען!

עס דערציילט דער לערער : אין קינדער-קעמפ איז דאָס גע-
ווען, אַן אַוונט. די קינדער ליגן אויף די בעטן מיט אויפגעשמעלטע
קעפּ. ס'איז שטיל אין באַנגעלאַ. דער אויפפאַסער דערציילט אַ
מעשה. ער דערציילט שטיקער פון זיין לעבן. די קינדער ווייסן, אַז
זייער קאַנסלער איז אַ לערער אין די אידישע קינדער-שולן. און
ער קען אַזוי פיל מעשות. און זיי פילן ווי די מעשות קומען אַרויס
פון דער טיפּעניש פון זיין האַרצן.

האַבן זיי ליב אַזוי צו ליגן אויף די בעטן. ליגן שטיל מיט
איינגעהאַלטענעם אַטעם, אַנשמעלן מויל און אויערן, גרויסע אויגן
אנשפּיגלען אין קליינטיגן לעמפעלע, וואָס באַלייכט דעם לערערס
פנים.

און אַ מעשה פון מלחמה האַבן קינדער ליב צו הערן. קינדער
האַבן געהערט, אַז מען רעדט פון מלחמות. קינדער פאַרשטייען
מער, ווי מיר, עלטערן, שמעלן זיך פאַר.

און דער לערער דערציילט היינט אַ מעשה פון דער ערשטער
וועלט-מלחמה :

„און אין דער קליינער שטאָט איז געווען אַ אידישע קינדער-
שול. אַ שול פאַר קינדער פון אַרבעטער, פון באַלמעלאַכעס, פון
אַרעמען פּאַלק. און אינגלעך און מיידלעך פלעגן קומען יעדן טאָג
זיך לערנען שרייבן און לייענען אַ שיינעם אידיש. און אַ לערער
איז געווען אין שול, זייער אַ גוטער לערער. אַזא האַרציגער, אַזא
געטרייער. ער האָט געלערנט מיט די קינדער און זיי אויך באַ-
זאָרנט מיט עסן.

ווייל אַ גרויסער הונגער איז דעמאָלט געווען אין לאַנד. דאָס
גאַנצע כרויט האָט מען פאַר די סאַלדאַטן אַוועקגעשיקט. מען

האַט געדאַרפט אַזוי, ווייל בראַוו האָבן זיי זיך געשלאָגן געגן די שונאים. אַ סך שונאים זיינען דעמאָלט געווען. פון אַלע עקן וועלט זיינען געקומען שונאים און געוואַלט פאַרניכטן דאָס שמעטל מיט דער קינדער-שול.

ס'איז געווען אַזוי :

פריער האָבן די מענטשן געהונגערט, האָבן זיי זיך ניט גע-וואַלט שלאָגן, ניט גיין אין מלחמה צו פאַרכאַפן פרעמדע לענדער. האָט דער הערשער זיי געטריבן מיט בייטשן. זיינען זיי, די אַרעמע פאַלקס-מענטשן, אין כעס געוואָרן און אַרונטערגעוואָרפן דעם הער-שער און אַליין אָנגעהויבן פירן דאָס לאַנד. אַז מען האָט דערהערט פון אַזא זאך איבער דער וועלט, האָבן אַלע קעניגן און הערשער זיך דערשראָקן, אַז זייערע מענטשן וועלן זיי אויך אַרונטערוואָרפן, האָבן זיי דערפאַר געוואַלט אַרויפצווינגען אַ נייעם קעניג אין דעם לאַנד פון יענעם שמעטל, האָבן זיי געשיקט סאַלדאַטן פון דער גאַנ-צער וועלט אין אַ מלחמה.

און בראַוו האָבן זיך געשלאָגן די אַרבעטער, די באַלמעלאַ-כעס, די אַרעמע מענטשן; די עלטערן פון די קינדער, וואָס האָבן געלערנט אין דער אידישער קינדער-שול האָבן זיך אויך געשלאָגן בראַוו. האָט מען זיי געשיקט דאָס ברויט אויפן שלאַכטפעלד, איז דערפאַר ווייניג געבליבן ברויט פאַרן שמעטל.

אַבער פאַר די קינדער האָט געמוזט זיין ברויט! קינדער מוזן האָבן ברויט! דער לערער האָט געזאָרגט! ער איז אַרומגעלאָפן, זיך געקריגט און געקליגט און געקראַגן ברויט פאַר זיי נע קינדער!

ער האָט אַזוי ליב געהאַט די קינדער, אַז זיי ליב גע-האַט!

האַט זיך געטראָפן אַ שרעקלעכע זאך. אַ פינצטערער טאָג איז געקומען אויפן אידישן שמעטל. באַנדימן, כוליגאַנעס ווילדע, זיינען פון ערגעץ אָנגעקומען. מיט געוואַלדן און געשרייען האָבן זיי גערויבט און געשלאָגן די אידן אין שמעטל.

האַט דער לערער פאַרמאַכט טירן און טויערן. די קינדער זיי-
נען געזעסן איינגענאַרעט איינער אין צווייטן און זיך געשראַקן.
דער לערער איז געזעסן און דערציילט מעשות: מעשות פון אַ
שיינעם מאַרגן, מעשות פון אַ ליכטיגער און פרייער וועלט, וואָס
וועט קומען, און קיינמאַל וועלן שוין קיין מלחמות ניט זיין. און
קיינמאַל וועלן זיך קינדער ניט שרעקן.

און ברייט האָבן די קינדער צעעפנט די אויגן און געקוקט מיט
גרויס גלויבן דעם לערער אין מויל אַריין, און געזען האָבן זיי
ש ו י ן די שיינע, גרויסע, שפילעוודיגע ווערט.

נאָר פּלוצים האָבן זיך די געשרייען דערנענטערט צו דער
קינדער-שול. ווילדער און ווילדער איז געוואָרן דער געוואַלד. אַט
נאַענט לעבן די פענצמער און טירן. אַט קומען זיי אַריין אינעווייניג.
האַט דער לערער פון אַרט זיך אַ רים געטאַן. דאַס בוך אין
האַנט איז ביי אים ווי אַ האַק געוואָרן. און מיט אַזאָ שטאַלצן טראַט
איז ער צו דער טיר אַוועק:

„קינדער, רואיג, האַט ניט קיין מורא. איך וועל ניט לאָזן,
איך וועל ניט לאָזן!“

און אַ פּראַל האַט די טיר געטאַן און זיך צעעפנט. און שרעק-
לעכע, ווילדע פּנימ'ער האָבן זיך באַוויזן אין פאַרנאַכטיגן דרויסן,
ביי דער שוועל, מיט גזלני'שע אויגן און צינישן געלעכטער.
און דער לערער האַט אַ לייבישע שטימע באַקומען און די בוך-
האַק אויפגעהויבן:

„איר וועט ניט וואַגן צו הייבן די האַנט אויף די קינדער. די
שול מיט די קינדער מוז לעבן. איך וועל ניט לאָזן, איך וועל
ניט ל . . .“

און ניט פאַרענדיגט האַט דער לערער דאַס וואַרט, אַ קויל
האַט אים אַוועקגעלייגט.

און פּלוצים זיינען פון אַלע אידישע גאַסן און געמלעך אידן
אַנגעקומען מיט העק און מיט שטעקענעס, מיט שטאַלץ און מיט
מסירת-נפש, מיט אַזאָ בראַווקייט, מיט אַזאָ הייסן ברען: „פאַר

אונזערע קינדער! פאַר אונזער שול! פאַר אונזער לערער!" אז
דער שונא איז דערצימערט געוואָרן און איז אַנטלאָפֿן געוואָרן.
די קינדער זיינען געראַטעוועט געוואָרן. די שול איז געראַ-
טעוועט געוואָרן. און דער לערער? דער לערער איז געלעגן אַזא
רואיגער, מיט אַפענע אויגן, און געקוקט ערגעץ ווייט, ווייט, אין
דער ליכטיגער וועלט אַריין!"

ווען דער אויפפאַסער האָט פאַרענדיגט די מעשה, האָבן די
קינדער אַרויסגעלאָזט אַ באַגייסטערטן אויסרוף. זיי האָבן זיך צו-
געדעקט מיט די קאַלדרעס, געקוקט מיט אַפענע אויגן אין דער
נאַכט אַריין. שטיל האָבן זיי זיך איבערגערעדט:

— מיר האָבן ליב אַזא שול, מיר האָבן ליב אַזא לערער, מיר
האָבן ליב אַזא מעשה! . . .

און אַלע האָבן זיך אַפּגערעדט, אז ווען זיי וועלן קומען פון
קעמפּ אין שטאַט אַריין, וועלן זיי גיין אין דער קינדער-שול, אין
דער שול פון זייער לערער, וואָס קען דערציילן אַזעלכע שיינע
מעשות.

(„דער לערער האָט זיך מקריב געווען“, ח. נ. 9. סעפט. 20, 1939,

נומער 2, ס. ב.)

די גומע שילערין מרים

פאסעיק, ניוידזשוירזי. איך בין געקומען דעם ערשטן טאג
אין מיין ערשטער קינדער-שול. ס'האט גערעגנט. א יונגע שול-
טוערין האט מיר געגעבן אזא קבלת-פנים :

— פאסעיק האט ניט קיין מול!

— וואס איז? — האב איך זיך געוואונדערט.

— מען האט אונז באשטימט אלס לערער א בארימטן פעדא-

גאג, האט ער אפגעלערנט דריי טעג און איז אוועק!

— אזוי! — האב איך געגעבן א פילאזאפישן שמייכל, —

טאקע נישטא קיין מול!

באלד איז אבער אריינגעפאלן א מידעלע פון א יאר עלף. זי איז

אריין א פארפלאמטע און גלייך צו צו מיר :

— העלאו, לערער! מיין נאמען איז מרים. איך קען שוין

אביסל לייענען און שרייבן אידיש. איך קען זינגען אידישע לידער!

וואס איז דיין נאמען?

מיר איז מיטאמאל געווארן זייער פריילעך. איך האב באלד

פארגעסן, אז אין דרויסן גייט א רעגן. איך האב שוין אויך פאר-

געסן אן דער יונגער שול-טוערין, וואס איז געשטאנען ביים פענצ-

טער אן אנטוישמע.

— וואו האסטו זיך אויסגעלערנט די אידישע לידער, מרים?

— האב איך געהאלטן איר האנט אין מייער און געלעט.

— אין קינדער-קעמפ. איך און מיין שוועסטער בימרים זיי-

נען געווען אין קעמפ א גאנצן זומער, האבן מיר זיך אויסגעלערנט

א סך אידישע לידער, אויב דו ווילסט, וועל איך זיי זינגען פאר

דיר . . .

און מרים פירט מיך ביי דער האנט צו דער פיאנא. און איך

לאז זיך פירן. מרים עפנט די אלמע פארשטויבטע פיאנא, זי שפילט און זינגט פאר מיר.

— דו וויסט וואָס, מרים, — זאָג איך איר, — מיר איז אייני-געפאלן א געדאַנק, דאַכט זיך, אַז ס'איז אַ שיינער געדאַנק! — לייג איך צו מיין פינגער צום שמערן, פאַרמראַכט זיך, כלומרשט (קלוימערשט) קוק צו דער סמעליע, נאָר מיט די שפיצן פון מיינע אויגן קוק איך אויף מרימ'ען. איך וויל אַקאַרשט זען, וואָס פאַר אַן איינדרוק עס וועט מאַכן אויף איר מיין פּאַזע.

מרים האָט אויסגעשטעלט אויף מיר אַ פאַר גלאַנציגע אייגע-לעך. זי האָט איינגעגראַכן אירע בליקן אין מיר, זי האָט נאָר גע-וואַלט טרעפן, וואָס פאַר אַ געדאַנק ס'איז מיר איינגעפאלן. ווייזט אויס, אַז ס'איז געווען שווער צו טרעפן, האָט זי געענדערט דעם אויסזען פון איר פנים אויף קינדערשן געכעט און מיך געהאַלטן ביי דער האַנט און געשלעפט:

— זאָג, וואָס פאַר אַ געדאַנק איז דיר איינגעפאלן, לערער!

— מיר איז איינגעפאלן, מרים, אַז מיר ביידע זאָלן גרינדן אַ קינדער-כאַר ביי דער שול. איך וועל זען, אַז די קינדער זאָלן וועלן זינגען און דו וועסט זיי לערנען זינגען. דו וועסט שפילן אויף דער פּיאַנא, דו וועסט זיין די דיריגענטיין.

מרים האָט אַזש באַקומען אַ רויטע פאַרב אויפן פנים פון גרויס פרייד:

— גוט, זייער גוט, לערער. איך וועל ברענגען אַ סך קינדער אין שול אַריין.

און מרים האָט אָנגעהויבן ציילן אויף די פינגער: בימרים, משה, פּערל, דזשוליע, אַנאַ, ליליען, אסתר, און נאָך און נאָך און נאָך, און זי לאָזט זיך שוין לויפן צו דער טיר.

איך האָב זי אָפּגעשטעלט:

— וואוהיין לויפסטו, מרים?

— איך לויף זיי שוין צונויפרופן אין שול אַריין!

— וואַרט. אין דרויסן גייט אַ רעגן. זייערע מאַמעס וועלן זיי

ניט לאָזן גיין אין שול אַריין אין אַ רעגן. בעסער זען זיך אַוועק, אַט האַסטו אַ בויגן פאַפיר, אַ בלייפּעדער, שרייב אויף אַלע נעמען פון די קינדער, וואָס דו קענסט, און מאַרגן, מאַרגן וועט זיכער זיין אַ שיינער מאַג, וועסטו נעמען דיין שוועסטערל בימרים און איר וועט זיי צונויפרופן.

מרים האָט מיך געפאַלגט.

און אויפן צווייטן שול-מאַג זיינען מאַקע געקומען אַ סך קינדער: בימרים, משה, פּערל, דזשוליע, אַנאַ, ליליען, אסתר און נאָך און נאָך און נאָך. זייער פיל קינדער.

מיר האָבן צונויפגעשטעלט אַ כאָר. מרים האָט געלערנט די קינדער זינגען לידער. זי האָט געוואָלט זיין אַ שטרענגע לערערין, נאָר איך האָב ניט געלאָזט. איך האָב איר געזאָגט, אַז אַ לערער דאַרף האָבן געדולד צו קינדער; קינדער דאַרפן ניט מורא האָבן פאַר אַ לערער, זיי דאַרפן אַ לערער רעספעקטירן און ליב האָבן. מרים האָט מיר געזאָגט, אַז איך בין צו אַ גוטער צו די קינדער, נאָר זי האָט מיך געפאַלגט.

ביים דערעפענונג-באַנקעט פון דער אידישער קינדער-שול האָבן שוין די קינדער געזונגען לידער און דעקלאַמירט פאַעמעס. מרים איז געווען דער ש ט ע ר ן פון דעם יום-טוב. זי האָט גע-שיינט פון גרויס פרייד, וואָס אַ סך עלטערן זיינען געקומען צום באַנקעט, זיי האָבן געגעבן אַ סך געלט, אַז מען זאָל מאַקן מאַכן אַן אמת'ע שיינע אידישע קינדער-שול, ווי מרים האָט געוואָלט: מיט נייע בענקלעך, אַ נייעם מאָוול, אויספּוצן די שול.

מרים איז געווען די בעסטע שילערין. זי האָט זיך געלערנט און געשריבן אַ סך קאַמפּאָזיציעס. מרים האָט געהאַלפן אין דער שול-אַרבעט. זי האָט אַלעמאָל געבראַכט נייע קינדער אין דער שול. ביי מיר'מען איז די אידישע קינדער-שול מאַקע געוואָרן די צווייטע היים.

1927, 1928, 1929, דריי שול-סעזאָנען האָבן מיר פאַרבראַכט

מיט מיר'מען און מיט אַלע אירע פריינט און עלטערן. מרים האָט

פארענדיגט די עלעמענטארע שול און איז אוועק זיך לערנען אין דער מיטלשול אין ניו-יאָרק. איך בין אוועקגעפאָרן לערנען אין דעמאָריט, פילאָדעלפיע. אַנדערע קינדער זיינען געוואָרן מיינע פריינט, און אין מרימ'ען האָב איך אָנגעהויבן פאָרגעסן, אָבער זי האָט ניט געלאָזט.

1932, אין קינדער-קעמפּ.

איך שוויים אין טייך. אויפן ברעג שטייט דער אַלמער שול-טוער הירשקע און שרייט:

— קום אַרויס, צוויי יונגע מיידלעך זיינען דיך געקומען זען!
פריער האָב איך געמיינט, אַז ער שפּאַסט, נאָר איך האָב טאַקע געזען צוקומען צום ברעג צוויי יונגע מיידלעך, בין איך אַרויס פון וואַסער.

— דו ביסט מרים. וואָס מאַכסטו, מרים? — דערפריי איך זיך, — און דיך דערקען איך ניט.

— דאָס איז דזשוליע! — מאַכט מרים מיט אַ געלעכטער.
— דזשוליע? ! ווי שייך דו ביסט אויסגעוואַקסן! איך געדענק, אַז דו האַסט געהאַט אַ שיינע האַנטשריפט און דו האַסט געשריבן אַ סך קאָמפּאָזיציעס און דו האַסט גערעדט זייער אַ סך אַידיש, דו האַסט געקענט אַ בעסערן אידיש פון אַנדערע קינדער.

מרים און דזשוליע האָבן ביידע געשיינט. זיי האָבן מיר ביידע דערציילט, אַז זיי זיינען אַקטיוו אין דער יוגנט-באַוועגונג, צווישן די סטודענטן. זיי האָבן מיר דערציילט, אַז זיי געדענקען זייער אַ סך פון די מעשות, וואָס איך האָב זיי דערציילט. זיי האָבן מיך געוואַלט זען, און זיי זיינען זייער צופרידן, וואָס זיי זעען מיך. . . פּיטסבורג, 1935, אַ וויכטיגע קאָנפּערענץ פון דער פּראָטעסט-באַוועגונג. עס באַגריסן פּאַרטערטער פון פּאַרשידענע אַר-באַנאַציעס. אין נאָמען פון דער יוגנט באַגריסט מרים. זי איז שוין הויך געוואַקסן, שטאַלין, מיט אַ קלינגענדיקער זיכערער שטימע גיט זי איבער, אַז די יוגנט האָט זי דערווילט צו באַגריסן

און איבערגעבן, אז זיי, די באוואוסמיניקע זין און מעכטער, וועלן
גיין אויף די וועגן פון פארברידערונג, פון פראגרעסיוון פראמער-
נאליזם . . .

1939, נאכאמאל אין קינדער-קעמפ.

איך בין א קאנסלער. מרים איז אין קולטור-סטעף אויף דער
זייט פון די עלטערן. זי זינגט מיט דער יוגנט, מיט די עלטערן-
געסט. זי העלפט אנפירן קולטור-אויפקלער-ארבעט. און אין דער
איבערגעבליבענער צייט קומט זי אריבער אויף דער קינדערישער
זייט. זי גייט פון גרופע צו גרופע, שפילט אויף אן אקארדיען און
לערנט די קינדער אידישע לידער.

מיר באגעגענען זיך.

— דו געדענקסט, — זאגט זי צו מיר, — ווען מיר האבן גע-
לערנט אין דער קינדער-שול, אין פאסעיק, און מיר האבן גע-
לערנט די קינדער זינגען אידישע לידער?

— צי איך געדענק, מרים, זיכער געדענק איך. איך געדענק
אפילו, אז איך האב פאראויסגעזאגט, אז דו וועסט אויסוואקסן,
וועסטו זינגען מיט א סך, א סך קינדער, ניט נאר פון פאסעיק, נאר
פון גאנץ אמעריקע. און ווייסט וואס איך האב אנומלטן געזאגט?
איך האב געזאגט, אז עס לוינט זיך די שווערע ארבעט פון די על-
טערן, פון די שול-מוער, פון די לערער, ווייל פון די אידישע קינדער-
שולן קומען ארויס געראטענע מענטשן ווי ביטרים, משה, פערל,
דזשוליע, אנא ליליען, אסתר און נאך און נאך און נאך, און אויך
א ב י ס ל צו ל י ב ד י ר , מ ר י ס ! . . .

דער פאלקס-לערער

דער אידישער לערער מרדכי איז שוין אן אלטער לערער. דער גאנצער קאָפּ-האַר זיינער איז שוין כמעט אינגאָנצן גרוי, נאָר וואו-ניט-וואו זיצן נאָך איינגענעסמלט שוואַרצע גרופקעס האַר, וואָס דערציילן, אז ער איז געווען אַ מאַל אַ ברונעם.

יונג האָט ער אָנגעהויבן זיין לערער-קאַריערע. נאָך אין דער אלטער היים, אויף יענער זייט ים, איז ער געפאָרן אויף „קאַנדי-ציעס“ אין דערפער און אין שטעטלעך, געגעבן פּרוּוואַטע לעקציעס אויף אידיש, העברייאיש און רוסיש.

ווען ער וואַלט געוואַלט, וואַלט ער געקענט ווערן אַ רב; ווען ער וואַלט געוואַלט, וואַלט ער געקענט ווערן אַ דאָקטער, — האָט ער ניט געוואַלט. ער האָט ליב געהאַט צו זיין אַ לערער, איז ער געוואָרן אַ לערער.

אַ הויכער איז ער, מרדכי, דער אידישער לערער, אַ ברייט-פלייציקער, אַ צעוואַקסענער, מיט אַן ערנסטן אויסזען, און מיט אַ געמאַקטער נאָז אין מיטן דעם ברייטן פנים.

אַזוי איז ער אַ גאַנץ-צופרידענער מיט זיין לעבן. כאַטש דער קאלנער מיטן שניפּס ליגן ביי אים עפעס ניט אין אַרדנונג. זייער אַפּט פאַסן זיי זיך ניט צו אים. ער בייט ניט זייער פינקטלעך זיין אויבער-העמד. זיין פנים איז ניט קיין געשאַבטער גאַנץ אַפּט.

זיין גאַרניטור, זיין אויבערמאַנטל און זיינע שיך קוקן אויס כמעט שטענדיג ניט-ניי. אַביסל איז עס דערפאַר, וואָס ער גיט ניט קיין צופיל אַכטונג, און אַביסל איז עס דערפאַר, וואָס אויף אַ נייעם מלבוש איז אים שווער אָנצוזאַמלען גענוג קאַפיטאַל. אַ קאַפעליוש טראַגט ער בלויז אַ חודש, צוויי חדשים, דורכן יאַר, דעריבער טראַגט ער זיין קאַפעליוש שוין אַ שאַק מיט יאַרן.

אבער אזוי איז ער א גאנץ-צופרידענער מיט זיין לעבן. אין זיינע קלוגע דורכדרינגלעכע בליקן דערקענט מען, אז ער זעט גאר אן אנדער וועלט, א שיינע גרויסע ליכטיגע וועלט. אין זיין שמייכל, זיין פילאזאפישן שמייכל, זעט מען, אז מרדכי, דער אידישער לע-רער, פארמאגט גרויסע רייכטימער, וואס פארגיטיגן זיין אויסער-לעבן אויסזען. ער לייענט און לערנט א גאנץ לעבן. און אז ער לייענט און לערנט א גאנץ לעבן, קען ער א סך און ווייסט א סך. ער איז באקאנט מיטן תלמוד. ער איז זיינע שפראכן. ער איז באקאנט מיט עטלעכע ליטעראטורן. ער איז אויס-גע'חקירה'ט אין דער מארקסיסטישער וויסנשאפט. ער איז אנגע-שטאפט מיט פאלקלאר. ער איז א גייענדיגער ווערטער-בוך, א פאלקס-לערער . . .

**

איז אויך היינט אינדערפרי מרדכי אויפגעשטאנען גאנץ-פרי. ער שטייט שטענדיג אויף פרי. ער איז ארויס אין גאס און איינגע-קויפט צייטונגען. ער קען ניט עסן קיין פרישטיג און קיין צייטונ-גען. אזוי ווי ער קריגט זיי פון צייטונג-פארקויפער, הויבט ער זיי גלייך אן איבערקוקן. ער ווארפט מיט זיינע בליקן איבער די קעפ-לעך נייעסן. ניט אלעס האט ער צייט צו לייענען און ניט אלעס לוינט זיך צו לייענען.

גאר אזוי ווי ער האט געגעבן א צעעפן די אידישע צייטונג, האט א קוק געמאן אויף אים א בילד פון א באקאנט פנים. דאס איז געווען א בילד פון א יונגן אמעריקאנעם פראפעסאר. נאך איידער ער האט איבערגעלייענט דעם אונטערשריפט, האט ער דערקענט זיין תלמיד, זיין אמאליגן שילער שמואל, דעם פאר'חלומ'טן שמואל. ער האט זיך אפגעשמעלט אינמיטן גאס, געקוקט אויפן בילד און געשמייכלט צו זיך אליין. ער האט זיך זייער דערפרייט. דער-נאך האט ער די צייטונגען צונויפגעלייגט און זיך געלאזט ארויף, אין זיין הויז אריין. ער וועט זיך אוועקזעצן ביים טיש און לייענען.

גומ, גומ לייענען, וועגן זיין שילער שמואל, וואָס איז שוין אַ פּראָפּעסאָר.

ער איז אַרײַן אין הויז און אויף גיך אַוועקגעוואָרפֿן זיין מאַנטל אויפֿן בעט. ער איז אַרײַן אין זיין קליינער קיך, אַ קיכעלע טאַקע, אונטערגעצונדן דאָס פייערל אונטער דעם קאוועניק.

ער שפּרײַט אויס די צײַטונג איבערן טיש און שטײט לעבן טיש, האַלט צו די ערשטע זײַט פֿון דער צײַטונג מיט דער רעכטער האַנט, ווי אַ גרויסן בוך, און קוקט און קוקט אויף זיין שילער שמואל און שמײכלט צו אים, רעדט צו אים.

ס'איז קײנער נײַטאָ איצט אין הויז, אין די פּאַר צײַמערלעך, אין דער דײַר ה פֿון מרדכי דעם אידישן לערער. זײַן פֿרוי איז בײַ דער אַרבעט. אַ פֿרוי פֿון אַ אידישן לערער מוז גײן צו דער אַרבעט. איז קײנער איצט נײַטאָ אין הויז, רעדט ער צו זיך, צו שמואל'ן, זײַן שילער.

ער גײט זיך אָן דאָס ערשטע טעפֿל קאווע. הייסע קאווע האָט מרדכי לײב. און ווען די פּאַרע פֿון דער הייסער קאווע רויכערט זיך אַרויף, קוקט ער אויף דער אַרױפֿגעײענדיגער פּאַרע און דער-מאָנט זיך אָן זײַן שילער שמואל:

שוין אַ שײַן ביסל יאָרן דורכגעגאַנגען. אין די דרייסיגער יאָרן איז דאָס געווען. אַ שמורעמדיגע צײַט איז דעמאָלט געווען אין לאַנד. הונגער און אַרבעטלאָזיקייט האָט זיך ברייט צעשפּרײט איבערן לאַנד. און אויך אין די היימען פֿון די אידישע עלטערן, וואָס האָבן געשיקט זײערע קינדער אין די אידישע שולן, אין דער שול, וואו מרדכי האָט געלערנט, האָט זיך אַרײַנגעכאַפט די אַרבעטלאָזיקייט און דער הונגער.

מרדכי האָט געהאַלפֿן פֿיל עלטערן קריגן „רעליף“, שטאַמישע הילף. אַ סך קינדער האָבן זיך געלערנט אין שול אָן שכר-לימוד. און מרדכי האָט באַקומען זײער ווייניג שכירות דעמאָלט, זײער ווייניג. נאָר וואָס-זשע האָט ער געקענט מאַן, אַז אַזוי פֿיל עלטערן זײנען אַרומגעגאַנגען אָן אַרבעט, הונגער האָט זיך באַזעצט אין די היימען?

און מרדכי האָט דערציילט די קינדער און דערקלערט פאַרוואָס זייערע עלטערן האָבן ניט קיין אַרבעט און פאַרוואָס אַ סך מענטשן הונגערן. און קינדער האָבן געשמעלט פראַגן. און מער פון אַלע האָט געפרעגט שמואל.

שמואל איז אַ הויך דאַר אינגל, אַ בלאַס בחור'ל מיט פאַר-חלומ'טע אויגן. שמואל הערט זיך צו, וואָס זיין לערער מרדכי דער-ציילט. ער ושמורעט מיט די אויגן, עפנט זיי ברייטער און ברייטער. ער וויל הערן מער און מערער פון דעם לערער'ס מעשות.

און נאָכן לערנען בלייבט שמואל אַפט מיטן לערער אין שול. אפשר קען ער עפעס העלפן דעם לערער. אפשר קען ער עפעס טאָן פאַרן לערער. אפשר קען אים דער לערער דערציילן נאָך אַ מעשה. שמואל האָט שמענדיג צייט אין שול, ווייל ער דאַרף לאַנג ניט גיין פון אויג צו דער שול. ער וואוינט טאַקע אין דער זעלבער גע-ביידע. די גרויסע דריי-שמאַקייגע הויז האָט אַ סך צימערן, נאָר קיינער וואוינט ניט אין זיי, בלויז שמואל און זיין ברודערל, זיין שוועסטערל און זיין טאַטע-מאַמע.

דאָס איז אַ הויז פאַר פאַרזאַמלונגען פון אַלערליי אַרגאַניזאַ-ציעס פון דערוואַקסענע. יעדע אַרגאַניזאַציע צאָלט אַביסל געלט און מיט די ביסלעך געלט האַלט מען אויס די הויז.

און שמואל'ס טאַטע-מאַמע גיבן אַכטונג אויף דער הויז, זיי האַלטן ריין די צימערן, אַז מען זאָל קענען אָפּהאַלטן מיטינגען, אַז מען זאָל קענען דורכפירן פאַרשידענע לעקציעס און אונטערנעמונג-גען, אַז מרדכי זאָל קענען לערנען מיט אידישע קינדער.

שמואל איז דער בעסטער פריינט פון לערער. וואָס דער לערער הייסט שרייבן, שרייבט ער. וואָס דער לערער פאַרגיט אין לייענען, לייענט ער.

די מערסטע קינדער פון שול, וואָס האָבן ניט קיין גרויסן חשק צו די שול-לימודים, האַלטן ניט שמאַרק פון שמואל'ן. זיי רופן אים „דער פאַר-חלומ'טער שמואל". אַבער שמואל'ן אַרט עס ניט. ער קען טאַקע שרייבן, לייענען און רעדן אידיש בעסער פון אַלע. און אַז

עם קומט מאַקע צו אַ שווער אידיש וואָרט, ווייסט שוין דער קלאַס,
אַז שמואל וועט זיין דער איינציגער, וואָס וועט וויסן.
און שמואל'ס טאַטע, וואָס איז אויך אַ בלאַסער, אַ בלייכער,
איז זייער צופרידן ווי אַזוי זיין זון לערנט זיך גוט אין שול. שמואל'ס
טאַטע איז אַ בלאַסער און אַ בלייכער דערפאַר, וואָס שוין יאָרן און
יאָרן, אַז ער איז אַ פאַרבער, ער פאַרבט הייזער. שוין זייער אַ סך
הייזער האָט ער אויסגעפאַרבט. נאָר איצט איז ניטאָ וואָס צו פאַרבן,
פאַרדינט ער ניט, קוקט ער נאָך אויס בלאַסער און בלייכער, ווי
שמענדיג.

און שמואל'ס מאַמע איז צופרידן ווי אַזוי איר זונדעלע לערנט
זיך. זיין מאַמע איז גאָר אַ קליין-וואַקסיגע און זי האָט גאָר פון זיך
אַרויסגעגעבן אַזאַ גרויסן, געראַמענעם זון.

און ווען מרדכי דער לערער טוט זיך שוין אָן זיינע קליידער, ער
האַט שוין פאַרענדיגט לערנען מיט אַלע קלאַסן, באַגלייט אים שמואל
אַראָפּ אַלע טרעפּ, ביז צו דער לעצטער טיר אַרויס.

און איינמאַל, ווען דער פּרילינג האָט זיך באַווייזן פּרי אין שטאַט,
האַט שמואל באַגלייט זיין לערער אַזש ביז צו דעם טראַמוויי. און
דער לערער מרדכי האָט אים געפּרעגט: „שמואל, זאָג מיר, וואָס
וואַלסטו געוואַלט זיין, ווען דו וועסט אויסוואַקסן, ווען דו וועסט
ווערן אַ גרויסער מענטש?“

„איך וועל זיין אַ לערער, ווי איר, לערער מרדכי!“ — האָט
שמואל געענטפּערט.

„אַ לערער גאָר? — האָט זיך דער לערער מרדכי געוואונדערט,
— אַ לערער איז ניט אַזוי גוט צו זיין. ער דאַרף זיך אויסעסן דאָס
האַרץ מיט שלעכטע קינדער, מיט טעמפע קינדער. אַ לערער קריגט
ניט אַזוי גוט באַצאָלט פאַר זיין אַרבעט. און דו ווילסט גאָר זיין אַ
לערער!“

שמיכלט דער פאַר'חלומ'טער שמואל און רופט זיך אָן: „אַבער
אַ לערער איז דאָך אַ גרויסער קענער, אַלצדינג ווייסט אַ לערער. אַ
לערער קען דערציילן זייער אַ סך מעשות, אַ לערער קען די גאַנצע

פאלקס-געשיכטע און האָט געלייענט אַ סך ביכער פון אַ סך שרייבער!

און שמואל דערציילט איבער די מעשה, וואָס דער לערער מרדכי האָט אים דערציילט, ער געדענקט וואָרט אין וואָרט:

„אַמאָל, אַמאָל, איז געפאָרן אַ גרויסע שיף אינמיטן גרויסן ים. אויף דער שיף זיינען געפאָרן אַ סך, אַ סך מענטשן. צווישן די פאָ-סאָזשירן זיינען געווען זייער פיל, זייער פיל רייכע סוחרים, הענד-לער. זיי האָבן געפירט מיט זיך זייער אַ סך, זייער אַ סך פאַרשי-דענע סחורות. זיי האָבן געפירט גאַלד, זילבער, בריליאַנטן, דימענטן, פאַרשידענע צירונגען. און פאַרשידענע אויסגעניימע שאַלן, שאַ-לעכן און שאַלעכלעך. אויסגעוועכטע און אויסגעשטריקטע מעפי-כער. פייך-געניימע קליידער. אויסגעפוצטע נייע גלאַנציגע שיד, שיכ-לעך און שיכעלעך און שטיוול. און מען האָט געפירט הימלעך, הי-טעלעך, הומן און קאַפעליושן. און מען האָט געפירט זייער מייערע פרוכטן, מאַראַנצן, לימענעס, מילגרוימען און אַתרונים און לולבים. און נעגעלעך, שמעקנדיקע בלעטער, לאַרבער-קרעניץ און רפואות, תרופות און פאַרפיומען און פיינעם בוימאָיל. און אַלערליי פאַרשי-דענע קאַלירטע וואַרעס און לעדער און געפאַרכטע שמרויען. און פאַרשיידענע וויינען האָט מען געפירט, ווייסע און רויטע וויינען, שטאַרקע און שוואַכע און זיסע וויינען. הכלל, עס זיינען געווען אויף דער שיף אַלע גוטסן און אַלע רייכקייטן פון דער גאַנצער וועלט. און די סוחרים זיינען אַרומגעגאַנגען פריילעכע איבער דער שיף. און זיי האָבן געלויבט און גערימט זייערע סחורות. און זיי האָבן זיך פאַרגע-שמעלט, אַז אַזוי ווי זייער שיף וועט נאָר אַנקומען צום ברעג, וועט מען זיי באַפאַלן פון אַלע זייטן און מען וועט צעכאַפּן זייערע סחורות, מען וועט זיי צאַלן אין מאַג אַרײַן, מען וועט זיי אַפּגילטן און זיי וועלן ווערן זייער און זייער רייך.

און אויף דער שיף, צווישן די אַלע סוחרים, איז בלויז געווען איין סוחר, וואָס איז זיך אַרומגעגאַנגען אַ רואיגער, אַ שמייכלענ-

דיגער. ער האט זיך ניט געטומלט, ער איז זיך גאר ארומגעגאנגען מיט א ב ו ך אין דער האנט און אלעמאל אביסל געלייענט.

און אז די סוחרים האבן אים געפרעגט, וואס פאר א סחורה ער פירט, וואס פארקויפט ער און וואס קויפט ער; אפשר קען ער זיך בייטן מיט זיי מיט אן אנדער סחורה, האט ער זיי געענטפערט מיט א שמייכלעך: „מיינ סחורה קענט איר ניט קויפן און ניט פאר-קויפן, איר קענט זי ניט פארבייטן, מען קען זי ניט עסן און ניט טרינקען, מען קען זיך מיט איר ניט קליידן און ניט שיכט, מיינ סחורה ליגט אין קאפ א ט - א - ד א א!“ — און דערביי ווייזט ער אן אויף זיין קאפ און אויפן ב ו ך, וואס ער האלט אין דער האנט, און ער שמייכלט צו זיי מיט אזעלכע קלוגע אויגן.

קוועטשן זיי מיט די פלייצעס, די סוחרים. זיי וואונדערן זיך: „וואס פאר א מין סחורה קען דאס זיין? אפשר איז ער א כישוף-מאכער?“ און אייניגע סוחרים וויצלען זיך און לאכן: „אדער ער איז פארריקט, אדער ער איז אראפ פון זינען, אדער ער איז גלאט משוגע, — א סחורה וואס ליגט אין קאפ! איר האט שוין געהערט פון אזא סחורה, וואס מען קען ניט עסן און מען קען ניט טרינקען, וואס קען ניט קליידן און קען ניט שיכט?“

און אזוי ווי זיי לאכן און וויצלען זיך, ווערט א גרויסער ווינט, א שרעקלעכער שטורעם. עס הויכט אן ווארפן מיט דער שיף. די שיף וויגט זיך ארויף און אראפ. די ברויזנדע כוואליעס עפענען גרויסע מיילער, הויבן אויף גרויסע וואסער-בערג און מאכן גרויסע טאלן. די שיף איז געווארן א הוידלקע-שפילעכל פארן ים, פונקט ווי א קינד הוידלט זיך אויף א הוידלקע, אט שלינגט דער ברויזנדער ים איין די שיף און אט שפייט ער זי אויס.

עס האט אנגעהויבן ווארפן מיט די מענטשן, ווי אין א קדחת. עס איז אנגעפאלן אויף יעדן א גרויסע שרעק. יעדער איינער האט אנגעהויבן צו בעטן צו זיין גאט, אז ער זאל איינשמילן דעם ים, נאר דער ים האט זיך נאך מער צעבושעוועט.

און אז דער ים האט ניט געוואלט ווערן שטילער, האט דער

קאפיטאן פון דער שיף געהייסן ארויסווארפן אלע סחורות אין ים אריין. און די סוחרים זיינען געשמאנען פארוויינימע און פארקלאגמע און דערשראקענע און געזען ווי פאק נאך פאק, און זאק נאך זאק מיט די מייערסמע סחורות ווערן געווארפן אין ים אריין. און די שיף האט זיך געטראגן שנעלער און דער ים האט געבושעוועט. און מען האט געווארפן די סחורות פאר די פיש. און די סוחרים האבן געוויינט און זיך געשראקן פארן טויט.

נאך דער סוחר, וואס האט געהאט זיין סחורה אין קאפ, האט זיך ארומגעדייט רואיגער פון אלע. ער האט זיי געזאגט, אז פון דעם, וואס זיי וועלן זיין אויפגערעגט, וועט דער ים ניט ווערן שמי-לער. מען דארף נאך האפן, אז מען זאל בשלום קומען געזונט צום ברעג. און אז מען וועט קומען געזונט צום ברעג, און מען וועט בלייבן לעבן, וועט מען שוין קריגן די אלע סחורות.

און ענדלעך האט מען דערזען ערד. מען האט זיך אָנגעהויבן דערנענטערן צו אַ שמאַט. מען האט זיך געפרייט. נאך די פרייד פון די רייכע סוחרים איז צעשמערט געווארן, ווען זיי האבן זיך דערמאנט, אז אלע זייערע סחורות ליגן אויפן גרונט פונעם ים. די פיש עסן זיי. נאך מער פון אלע האט זיך געפרייט דער מאן, וואס האט געהאט זיין סחורה אין קאפ און אין ב ו ד .

און ווען מען האט אָנגעהויבן פארזאנקערן די שיף, מען האט אָנגעהויבן אַריבערוואַרפן ברעטער-לייטערס צום ברעג, האט מען דערזען אַ גרויסן עולם פארזאמלט ביים ברעג, אַן עולם פון יונגע מענטשן. און די יונגע מענטשן פאכען מיט זייערע מיכלעך און מיט זייערע הענט צו דעם סוחר, וואס האט זיין סחורה אין קאפ. און דער שמייכלענדיגער מאן פאכעט צו זיי, שמייכלט און פרייט זיך און ער זאגט צו אלע געוועזענע רייכע סוחרים פון דער שיף :

„איר זעט, מיינע פריינט, אַט-די יונגע מענטשן זיינען געקור-מען קויפן ביי מיר מיין סחורה, וואס איך האב אין קאפ. איך בין אַ לערער און זיי זיינען מיינע תלמידים. זיי האבן זיך ליב צו לער-נען. און איך האב ליב צו לערנען מיט זיי. זיי האבן ליב די סחורה,

וואָס באַקליידט ניט און באַשיכט ניט; די סחורה, וואָס איז ניט
שווער אויף אַ שיף אין אַ גרויסן שטורעם און מען דאַרף זי ניט
וואַרפֿן אין וואַסער אַריין! ...

— איז דערפאַר, — זאָגט דער פאַר'חלומ'טער שמואל, — וויל
איך אויך זיין אַ לערער, ווי איר, לערער מרדכי . . .

דעמאָלט האָט שוין דער לערער מרדכי ניט געוואָלט אַרויפגיין
אויף דעם טראַמוויי, וואָס איז אָנגעקומען. ער איז געגאַנגען מיט
שמואל'ן אויף אַ שפּאַציר. ער האָט מיט שמואל'ן גערעדט, גע-
שמועסט. ער האָט אים געזאָגט, אַז ער וועט אויסוואַקסן, שמואל,
און אַז ער וועט זיין אַ לערער, וועט ער שוין זיין גאָר אַ גוטער
לערער. און ער האָט אים דערציילט די מעשה פֿון עקיבא דעם
פּאַסטוֹך. אַ פּשוט'ער פּאַסטוֹך געווען. ער האָט אפילו דעם אַלף-
בית ניט געקענט. און אַז ער האָט זיך אַריינגענומען אין קאַפּ אַריין,
אַז ער וויל זיך לערנען, האָט ער אַזוי פיל געלערנט, האָט ער אַזוי
לאַנג געלערנט, ביז ער איז געוואָרן אַ לערער פֿון פיר-און-צוואַנציג
טויזנט שילער. יא, יא, פיר-און-צוואַנציג טויזנט תלמידים! און
אויב ער, שמואל, האָט זיך אַריינגענומען אין קאַפּ אַריין, אַז ער וויל
ווערן אַ לערער, וועט ער שוין זיין אַ לערער, אַ גוטער לערער, שוין
א י י נ מ א ל אַ לערער! ...

און איצט-א, ווען מרדכי זיצט אין קיך און גרייט זיך טרינקען
קאַווע, האַלט צעשפּרייט די צייטונג אַן אָפּענע, קוקט אויף אים זיין
שילער, דער פאַר'חלומ'טער שמואל. ער שטייט אויפֿן בילד אַן
ערנסטער. גאָר מרדכי קוקט גוט אַריין אין זיינע אויגן, קוקט גוט
אויף זיינע ליפֿן, דערזעט ער, ווי עס שיינט אַרויס אַ פייערל פֿון
זיינע אויגן, ווי עס שפּראַצט אַרויס אַ שמייכעלע פֿון זיינע ליפֿן,
אַ ליב שמייכעלע פֿון אַ ליבן בחור . . .

מרדכי כאַפט ביסנס אין מויל אַריין, זופֿט צו ביסלעך פֿון דער
הייסער קאַווע און לייענט, וואָס ס'איז געדרוקט אין דער צייטונג
וועגן שמואל'ן.

און מרדכי, דער אידישער לערער, איז זייער פֿריילעך. ער פאַר-

ציט פאר זיך אליין א ניגונ'דל. ער וועט שוין היינט דערציילן אלע זיינע שילער און עלטערן און פריינט וועגן זיין תלמיד שמואל, דער פאר'חלום'טער שמואל, וואָס איז איצט אַ פּראָפּעסאָר.

**

איז היינט מרדכי געקומען פרי אין שול אריין. כאַטש היינט ברענט אַ גרויסער פּראָסט אין דרויסן. און אז אין דרויסן איז זייער שטאַרק קאַלט, איז אין שול אויך אַ פיין ביסל קאַלט. די קעלט רוקט זיך אריין דורך דער טיר, וואָס האָט שפּאַרונעס פון אויבן, אין איין זייט און גאָר ביי דער שוועל. די קעלט שטופט זיך דורך די פענצ-טער, וואָס זיינען ניט שטאַרק פאַרפּעסטיגט. און דער „סמיס“, וואָס קומט אריין אין דעם „רעדיאייטער“, איז עפעס ניט קיין הייסער „סמיס“, עס איז עפעס אַ מין וואַרעמלעכער „דאמפ“, — אזוי אז אין שול איז אין אַזאַ טאָג אַ מין פאַרעוודיגע טעמפּעראַטור : ס'איז ניט צו קאַלט און אויך ניט צו וואַרעם.

אין אַזאַ פּראָסטיגן טאָג טראָגן די קינדער די מאַנטלען, די סוועדערס, לייבלעך, אויף זיך. און אַמאָל, ווען דער לערער מרדכי קען זיך שוין מער ניט איינהאַלטן, עס העלפט שוין מער ניט קיין שעמען זיך, כאַפט ער טאַקע אַרויף דעם מאַנטל אויף זיך. ער טוט אים ניט אָן אינגאַנצן, ווי מען טראָגט אַ מאַנטל אין גאַס, נאָר ער הענגט אים אויף אויף די פלייצעס, גלאַט אזוי, מעשה ספּאַרט, און דערווייל טאַקע וואַרעמט עס אַביסל אַ פלייצע.

נאָר מיט די פיס האָט מרדכי זייער גרויסע צרות. פון דיל, וואָס איז שוין אָן אויסגעריבענער, אַ צעשפּאַלטענער, האָט עמלעכע לעך-כעלעך, שיסט אַרויס אַזאַ קעלט און פאַרקילט זיינע פיס, דעמאָלט מוז ער שוין אַרומשפּאַצירן אין קלאַס.

נאָר היינט, כאַטש עס ברענט אַזאַ פּראָסט אין דרויסן, איז ער געקומען פרי אין שול אריין. ערשטנס, האָט ער ניט געקענט קומען ניט-פרי, ווייל ער האָלט מיט זיך די צייטונג מיט שמואל'ס בילד. און צווייטנס, וועט ער זיך אָן עצה געבן. ער וועט אַנציינדן די פייער-לעך פון גאַז-אויבן. נו, וועט עס קאַסטן אַ פּאַר סענט דער שול. מען

בלייבט אים שולדיג נאָכן סעזאָן אזוי פיל און אזוי פיל דאַלערן.
וועט מען אים בלייבן שולדיג נאָך אַ פאַר סענאָ.

און אַט קומען שוין די קינדערלעך מיט זייערע געלעכטערלעך.
די קליינע וועווריקעס פון ערשטן קלאָס. זיי באַגריסן זיך מיטן
לערער. זייער לערער שמייכלט שמענדיג. נאָר היינט שמייכלט ער
נאָך מער, עפעס קוקט ער אויס זייער אַ צופרידענער, מער צו-
פרידן, ווי תמיד.

מען שרייבט היינט זאַצן. ביי דעם לערער מרדכי קומען אַפּט
אַרויס די זאַצן מיט אַ גראַם, ווי אַ לידל. און די קינדער האָבן דאָס
טאַקע ליב און שרייבן און לייענען מיט חשק.

און אז די קינדער האָבן פאַרענדיגט זייער לייענען און שרייבן,
האַט דער לערער מרדכי פאַרשפּרייט די צייטונג איבער זיין טיש,
ווי אַ מיטמוז. ער האַט צוגערופן אַלע קינדערלעך צו זיך, אַרום
טיש, ער האַט אָנגעשטעלט זיין פינגער אויף שמואל'ס כילד און
זיי געזאָגט :

„איר זעט, קינדער, דעם יונגן מאַן? ער איז געווען מיינער אַ
שילער, אַ גומער תלמיד, אַזא שילער, וואָס האַט געקענט ווערן אַ
פּראָפּעסאָר!“ און ער האַט זיי דערציילט מעשות פון שמואל'ן.
און די קינדער זיינען געווען זייער צופרידן. עס האַט זיי נאָר פאַר-
דראַסן, וואָס זייער צייט האַט זיך אזוי שנעל פאַרענדיגט און די
גרעסערע חברה-לייט פון צווייטן קלאָס קומען שוין אָן.

און אין צווייטן קלאָס און אין דריטן קלאָס האַט דער לערער
מרדכי דערציילט מעשות די קינדער פון זיין שילער שמואל.

נאָר אז ס'האַבן אָנגעהויבן אַריינקומען די גרויסע יונגען און די
גרויסע מוידן פון פערטן קלאָס, פון דעם גראַדואיר קלאָס, וואָס
גרייט זיך שוין אין מיטלשול אַרײַן : ס'איז געקומען די לאַנגע
דזשודיט און די ברייטע חוה, דער קליינמשיגער סאַל, וואָס פירט
ביי זיך איין, אין זיין העפּט אַרײַן, אַלע שווערע ווערטער און פאַר-
טייטשט זיי אויף ענגליש, ער מאַכט זיך אַליין אַ ווערטער-בוך. און
פערל די גרעסערע, וואָס האַט ליב אַ סך צוקערקעס, און משה

פערל די קלענערע, וואָס קען שפּילן און זינגען און טאַנצן, און דער קליינער, וואָס שרייבט מיט קליינע אותיות/לעך, ווי פּיצלעך פליגלעך, אַז דעם לערער אליין איז שווער איבערצולייגען, און משה דער בלאַנדער, דער שטיל-שווייגנדיגער, און נחמה'קע די חנ'עוודיגע, און עלענאַר, די אינטעליגענטקע און דער געאַראַפּיסט און שיפּן-מאַכער שלמה, דער בעסטער פון אַלע שלמה'ס. דאָס איז דער שלמה, וואָס האָט ביי זיך אין דער היים, אין זיין צימער, אַ וועלט-קאַרטע, און ער ווייסט אויף אויסנווייניג אַלע שמעט און אַלע טייכן און אַלע בערג פון דער גאַנצער וועלט. און דער שלמה טראַגט זיך אַרום מיט אַ מעסערל און האַלט אין איין שניצן. וואָס איר ווילט קען ער אייך אויסשניצן. און אַ מאַלער איז ער גאָר אַ גרויסער. ער מאַלט אייך אַלע עראַפלאַנען און אַלע שיפּן און, און, און . . . שוין איינמאַל אַ שלמה!

איז, אַז די פּערטע-קלאַסניקעס האָבן זיך היינט אַריינגע-שמעלט אין שול אַריין, איז מרדכי'ן געוואָרן ליכטיג אין די אויגן. אַט אויף זיי האָט ער דאָך געוואַרט דעם גאַנצן טאַג. ערשמנס, זיינען דאָס שוין טייערע שילער, גאַנצע מענטשן, זיי פאַרשטייען דאָך, וואָס מען רעדט צו זיי. און צווייטנס, וויל ער זיי דערציילן וועגן שמואל'ן. עס וועט זיין אַזא מין שמועס, וואָס וועט זיין פאַר זיי אַ לעקציע אין געשיכטע.

נאָר איידער מען האָט זיך נאָך גוט צעזעצט אויף די בענקלעך, איז צוגעשפרונגען די קלענערע פּערל: „לערער מרדכי, לערער מרדכי, אפשר זאָלן מיר היינט מאַכן טיי פאַר אייך און פאַר אונז? ס'איז היינט אַזוי קאַלט, וועלן מיר זיך דערוואַרעמען!“

און נאָך איידער דער לערער האָט געגעבן זיין ענטפּער, איז שוין די גרעסערע פּערל געקומען מיט אַ באַריכט: „יא, יא, לערער מרדכי, לאַמיר מאַכן טיי. ס'איז דאָ דאַרמין אין שאַפקעלע צוקער און טיי, און קיכעלעך זיינען געבליבן פון דעם מיטינג פון דער שול-פאַרוואַלטונג. לאַמיר מאַכן טיי!“

„לאַמיר מאַכן טיי!“ — האָבן זיך אַלע חברה-לייט געבעטן.

„יא, — זאגט דער לערער מרדכי מיט א שמייכל, — היינט
 וועלן מיר לערנען ביי א גלעזל טיי, ווי גרויסע מענטשן!“
 און די „פרויען“: ביידע פערלס און דזשודים און חוה האָבן
 געווישט די גלעזער און די שאַלן, אויסגעטיילט יעדן איינעם צו
 דריי פלעצלעך, פונקט צו דריי איז יעדן אויסגעקומען, און יעדן
 איינעם האָבן זיי אַריינגעשאַטן איין לעפעלע צוקער, אַ לעפעלע
 און אַ האַלב פאַר די נאַשערס, נאָר קיין צוויי האָט מען ניט געגעבן.
 מען האָט זיך אַלע אויסגעזעצט, ווי גרויסע מענטשן, און זיך
 געוואַרעמט אַרום דער טיי. די „מענער“: די צוויי משה'ס און סאַל
 און שלמה האָבן זיך גאָר מחיה געווען. קיין אַרבעט האָבן זיי ניט
 געדאַרפט טאָן. די „פרויען“ האָבן זיי צוגעטראָגן די גלעזער טיי.
 דערפאַר האָבן זיי נאָך געמאַנט צוקער, ס'איז פאַר זיי ניט גענוג
 זיס, און נאָך פלעצלעך. ווען ס'איז דאָ, וואָלטן זיי, די „מענער“,
 געקענט איינשלינגען אַ פולן שקארמיץ מיט קיכעלעך. איז טאַקע
 אַ גליק, וואָס ס'איז נאָר געווען צו דריי.
 און דער לערער מרדכי גיט זיך אַזוי אַ גאָר ברייטן צעשמייכל
 און גיט אַ מאַך: „הערט זיך איין, חברה, ווי וואָלט געווען ווען
 מיר לערנען היינט ניט קיין געשיכטע, האָ? עפעס דאַכט זיך מיר,
 אַז איר ווילט היינט ניט לערנען, איר ווילט נאָר טרינקען טיי, האָ?“
 האָבן זיך די יונגען מיט די מוידן אָנגעהויבן איבערקוקן, זשמו-
 רען מיט די אויגן און קוועטשן מיט די פלייצעס. מען האָט זיך אָנ-
 געהויבן צו שושקען: „ס'א, „טריק“, איך ווייס, ס'א שפיצל!“
 „ניין, — מאַכט עלענאָר, — מיר ווילן גראַדע יאָ היינט לערנען!“
 „איך האָב גראַדע זייער ליב צו הערן די מעשות פון דער אי-
 דישער געשיכטע!“ — חנ'דלם זיך נחמה'קע.

און אַלע חברה-לייט האָבן מיטאַמאָל אָנגעהויבן מאַנען.
 דאָ האָט זיך דער לערער מרדכי גאָר מחיה געווען. ער האָט
 אויסגעשפּרייט די צייטונג איבערן טיש און געזאָגט: „אויב אַזוי,
 איז גוט, וועל איך אייך דערציילן פון מיינעם אַ שילער פון אַן אָנ-
 דער שטאַט. ער האָט אויך ליב געהאַט די אידישע געשיכטע. און

ער האט אזוי פיל געלערנט, ביז ער איז געווארן א פראפעסאר,
א ט ז ע ט ! "

און אלע האבן זיך געגעבן א שנעלן הויב אויף, אז זיי האבן
שיר ניט אויסגעגאסן די גלעזער טיי, און אריינגעשמעקט די נע-
זער אין דער צייטונג. און אז זיי האבן זיך שוין גוט, גוט אנגע-
קוקט אין בילד, האבן זיי זיך אויסגעזעצט צוריק אויף זייערע פלע-
צער, שמיל, ווי קאמעקלעך, און געבעטן, אז דער לערער זאל זיי
דערציילן וועגן דעם שילער שמואל, וואס איז אזש געווארן א פרא-
פעסאר, און וואס זיין בילד איז אזש דא אין דער צייטונג . . .

און אז דער לערער מרדכי האט פארענדיגט דערציילן זיינען
די יונגען און די מוידן געבליבן זיצן מיט גרויסע אפענע אויגן, מיט
אפענע מילער. זיי האבן געוואלט הערן נאך און נאך. זיי האבן
מיטאמאל באשאפט זייער לערער מיט פראגן, און אלע האבן שוין
געוואלט שרייבן א בריוו, א גרויסן בריוו, צו זייער פריינט שמואל,
דעם גרויסן געשיכטע-קענער.

נאך זייער לערער מרדכי האט זיי בארואיגט מיט א שמייכל :
„ווארט, ווארט, מיר וועלן נאך לערנען גענוג געשיכטע. און אז איר
וועט קומען אין מיטלשול, וועט איר ערשט לערנען געשיכטע. און
א בריוו צו שמואל'ן וועלן מיר טאקע שרייבן, און א גרויסן, שיינעם
און קלוגן בריוו, וועלן מיר אים שרייבן. אבער אזא בריוו קען מען
ניט שרייבן אויף איין פוס, אויף כאפ-לאפ. מען דארף זיך אוועק-
זעצן און זיך אריינמראכטן, גוט, גוט אריינמראכטן, און דערנאך
שרייבן. וועט טאקע יעדער איינער פון אייך אין דער היים אג-
שרייבן א פיינעם בריוו צו שמואל'ן און ברענגען אין שול אריין
מארגן! . . . "

און אז מען האט זיך אומגעקוקט אויפן זייגער, דעם קיילעכ-
דיגן זייגער אויף דער וואנט, האט מען זיך געגעבן א כאפ, אז ס'איז
אוועק א שעה מיט צוואנציג מינוט און מען האט גארניט באמערקט,
ווי אזוי די ווייזערס האבן זיך פאוואלינקע א ז ו י ש נ ע ל גע-
רוקט, האט מען זיך געגעבן א טו אן און מען האט אנגעהויבן

לויפן אהיים.

**

נאך מרדכי איז נאך אהיים ניט געלאפן. וואס וועט ער לויפן אהיים, אז אין א שטונדע ארום וועלן זיך צונויפקומען מיטגלידער, עלמערן און פריינט פון דער שול. מען וועט אויפנעמען טאג-טעג-לעכע לויפנדיגע פראגן און ער וועט היינט פאר זיי האלמן א לעק-ציע אויף דער טעמע: „קינדער-דערציאונג אין שול און אין דער היים“.

ליינט ער צונויף זיינע קלאס-ביכער, העפטן און בלייפעדערס. ער ליינט אויף אן ארט די שטיקלעך קרייד און דאס בערשמל. ער גרייט אן די קארטלעך מיט די נאמיצן פון זיין לעקציע. ער וועט זיך באלד אריינכאפן אין דערבייאנגן רעסמאראנדל א ביים טאן עפעס, עפעס איבערכאפן, א קליין וועטשערקעלע מיט א טעפל קאווע. היינט וועט ער עסן א „קאנאפקע“, געהאקטע לעבער אויף ציגע-באקסן „געטויסטעמן“, ברויט. און מרדכי איז זייער צופרידן פון נייעס ווארט „קאנאפקע“, וואס ער האט געהערט פון א מאמען פון גאליציע. ביי זיי אין גאליציע איז קאנאפקע אזא מין „סענע-ווימש“, וואס מען רופט אין אמעריקע.

און איידער ער געזעגנט זיך מיטן קלאס-צימער, גיט ער א קוק אויף די שול-בענקלעך, אויף די נידעריגע שטענדערס. אים דאכט זיך, אז די ערטער זיינען נאך ווארעם פון די קינדערס קער-פערלעך, און אים ווערט ווארעם פון זיי. ער דערמאנט זיך אין זיינע קינדער-יאָרן. ער דערמאנט זיך אין זיין יוגנט. קינדערישע חלומות, יוגנטלעכע טרוימען. ער האט צו זיי קיין פיל מול ניט געהאט. עפעס צערונגען געוואָרן אונטער די הענט. אים דאכט זיך, אז ער איז נאך פון קינדווייז אָן געווען א דערוואַקסענער, א גרויסער מענטש, און אז פון קינדווייז אָן נאך האט ער ליב געהאט צו לייענען א סך, צו שרייבן שיין און זייער פיל, און לערנען. ער האט אליין געלערנט און געלערנט מיט אַנדערע . . .

**

און ווען מרדכי האט פארענדיגט די לעקציע, זיינען די הארע-
פאשנע טאמעס און מאמעס געווען זייער צופרידן און זיי האבן
אויסגעדריקט דורך זייערע ווארעמע בליקן גרויס דאנקבארקייט
צו זייער טייערן לערער, וואס ער קען זיי געבן צו פארשטיין זאכן,
וואס זיי פארשטייען נישט אזוי גוט. און זיי האבן זיך אזוי געפרייט
מיט דעם גרויס פון זיין אמאליגן שילער, וואס איז געווארן א פרא-
פעסאר. און מען האט גאר הנאה געהאט יענעם אונט.

און שפעט אין אונט האט זיך דער לערער געלאזט פון שול
צו דער באן-סטאנציע. גרויסע אכט בלאק דארף ער אזש גיין.
און אין דרויסן הויבט זיך עפעס אויף א שמורעם, א ווינט בלאזט,
א שמארקער ווינט, און ס'איז גלימשיג, אז מען קען נאר פאלן. נאך
א גליק, וואס א גרויסע לבנה שווימט ארום אויפן הימל.

און מרדכי האט צונויפגעשמעלט ביי זיך אין קאפ א פאע-
טישע שורה: „א שמורעם, א ווינט און א גרויסע לבנה!“ און
מרדכי לאזט שוין דעם זאץ נישט אפ. ער גייט און חזר'ט אים אי-
בער ביי זיך אין קאפ עמלעכע מאל. און דער זאץ לאזט שוין
מרדכי'ן נישט אפ.

און ער גייט און ער מראכט, אז ער וועט טאקע שמואל'ן אנט-
שרייבן א גרויסן בריוו מארגן, גאר א גרויסן בריוו. ערשמנס, וועט
ער אים שרייבן, אז זיין בילד, שמואל'ס, האט ארויסגערופן ביי יעדן
איינעם פרייד, ביי קליין און גרויס. און צווייטנס, וועט ער אים
שרייבן ווי אזוי אין זיין איצטיגער שול האבן זיך פונקט אזעלכע
עלמערן, ווי זיינע, שמואלס עלמערן, זייער אוועקגעלייגט, אז די
שול זאל זיך נישט צומאכן. און ער וועט אים טאקע אינגאנצן איבער-
געבן, ווי זיי האבן געזאגט: „יא, ס'א שווערע צייט, אבער די
קינדער-שול מוז מען בויען!“ . . .

דערווייל איז מרדכי אָנגעקומען אויף דער סטאנציע. אויף
דער סטאנציע איז געווען כמעט-פינצטער. בלויז א פאר מענטשן
האבן געווארט אויף דער באן. ס'איז שוין מרדכי'ן געווען גוט
קאלט. און פינצטער איז געווען. און אזוי ווי קיין פיל מענטשן

זיינען ניט געווען, האָט ער זיך געקלאַפּט אַ פּוס אָן אַ פּוס, אַ האַנט אָן אַ האַנט, זיך צו דערוואַרעמען.

— מען דאַרף זיך מער אַכטן פאַרהאַרטעווען. ס'איז אָן ערנסטע צייט! — רעדט צו זיך אַליין מרדכי, — נו, איז וואָס, אַז ס'איז אַכטן פינצטער? נו, איז וואָס, אַז מען איז אַכטן הונגעריג? נו, איז וואָס, אַז ס'איז אַכטן קאַלט? מיר לעבן אין זייער אָן ערנסטער צייט! ...

און מיטאַמאַל האָט זיך דערהערט פּונדערווייטנס דאָס טאַר-טאַקען פּון דער באַן. מען האָט שוין געקענט זען פּונדערווייטנס די לעמפלעך. איז, אַז מען שטייט אין אַ שפעטן אַוונט אויף אַ לאַנגער סטאַנציע, אַ כמעט-פינצטערער מיט אַ פאַר מענטשן, און ס'איז קאַלט, ווערט טאַקע פּריילעכער, ווען מען דערזעט שוין אַ באַן.

און די סאַבוועי איז נאָך אַנגעקומען מיט אַ שטאַרקערן טראַסק, ווי בייטאַג. ליכטיגער איז מיטאַמאַל געוואָרן. די טירן האָבן זיך ברייט צעעפּנט. אַלע צעעפּנטע טירן זיינען געווען איצט-אַ, אין דעם שפעטן אַוונט, זייער ברייט-האַרציג. זיי האָבן זיך ממש גע-בעטן, אַז מענטשן, פּאַסאַזשירן, זאָלן זיך רייבן לעבן זיי, נאָר בלויז אַ פאַר שפעט-פאַרער זיינען אַרויס פּון די וואַגאַנען און אַ פאַר זיינען אַריין. און אויך מרדכי איז אַריין.

ער האָט זיך אַריינגעזעצט אין אַ באַקוועמען ווינקל-זייץ-פּלאַץ. ס'איז געווען אויף אויסצוקלייבן, אַ שימערלעך-באַזעצטער וואַגאַן. און ער האָט ווידער אין קאַפּ געשריבן דעם לאַנגן בריוו:

„און שמואל, שמואל, מיין טייערער שמואל, מיין פאַר'הלומ'טער שמואל, — האָט ער אין-זיך פאַרצויגן אַ ניגון, — און איך וועל דיר שרייבן וועגן אַ סך זין אין אונזערע שולן!“ ...

און שיר-שיר וואָלט מרדכי פאַרגעסן אַרונטערצוגיין פּון דער באַן, אַזוי פאַרטראַכט איז ער געווען. ס'אָ גליק, וואָס ער האָט זיך געכאַפּט, ווען די טירן זיינען שוין געווען אַט-אַט צוגעמאַכט. האָט ער זיך געגעבן אַ האַסטיגן הויב-אויף, זיך אַ וואַרף געמאַן צו דער טיר, אַ צי געמאַן די טיר אויף צוריק און זיך קוים אַרויס-

געכאפט.

און אז ער האט זיך שוין ארויסגעכאפט, האט אים דער ווינט גלייך געגעבן א נעם ארום, א כאפ אריין, און אים אנגעהויבן צו כאבלאזן פון אלע זייטן, אריינגעקראכן דורכן מאנטל, דורך די שפיצן פון די הויזן, און אנגעהויבן דורכנאדלען זיין קערפער. האט זיך מרדכי מער איינגעמוליעט אין-זיך, אויפגעשמעלט העכער דעם קאלנער און זיך געלאזט מיט שנעלערע טריט, טאקע שפאנען איי-ליג: „ארווא, ארווא, עם ווערט טאקע דער אמת'ער שמורעם!“ און אז ער האט פאר זיך ארויסגעבראכט דאס ווארט שמורעם, איז שוין צוריקגעקומען צו אים זיין פאעטישע שורה: „שמורעם און ווינט און גרויסע לבנה!“ און ער האט אנגעהויבן כאזינגען דעם זאץ, בא'נינגען דעם ארויסזאג.

און מיטאמאל האט ער זיך געגעבן א גליטש אויס. זיין גאנצער קערפער האט זיך געגעבן א בויג אויף צוריק, אט-אט, גיט ער זיך א ציי-אויס, א פאל אויפן טראטואר, און וואלט זיך געקענט, חלילה, אויסברעכן א פוס, א האנט, אויסלענקען א פאר ביינער אדער צעשמעטערן דעם קאפ. האט ער זיך מיט אלע כוחות האסטיג א בויג געטאן פאראויס און קוים געקראגן זיין גלייכגעוויכט.

„איז טאקע גוט אזוי, — האט ער געשמייכלט צו דער גרויסער לבנה, וואס זי שיינט איצט אראפ — אינמיטן דער נאכט, ווען מען בלייבט אזוי ליגן אינמיטן גאס, און ארום איז פינצטער, די קראמען זיינען שוין פארמאכט און די גאס-לאמפן זיינען אזוי שימער צע-שמעלט און באלייכטן אזוי טונקל, איז ניט גוט, גאר ניט גוט, מע טאר ניט פאלן!“ . . .

איז ער שוין געגאנגען פאואלינקע, אויף ציפ-פינגערלעך, פאר-זיכטיג געשמעלט זיין טראט, און בשעת-מעשה געשמייכלט צו זיך אליין: „ביסט א גליקלעכער מענטש, מרדכי, וואס מוסמו, ווען דו גיסט א פאל און דו צעברעכסט דיר א פוס, ווער וואלט געגאנגען מארגן לערנען אין שול אריין? און וואס מוסמו, ווען דו צעברעכסט דיר א האנט, ווי אזוי וואלסטו געשריבן א גרויסן בריוו צו דיין

גומן תלמיד שמואל?"

און אזוי איז ער שוין צוגעקומען צו דער טיר פון זיין הויז. און ער איז געווען זייער א צופרידענער. האט ער זיך דערפאר אויסגעדרייט מיטן פנים צו דער גאס. ער האט זיך ארומגעקוקט אויף דער נאכטישער שמילער וועלט, וואס איז שוין גארניט געווען אזוי שמיל. און ער האט זיך צעזונגען גאר אויף א גמרא-ניגון, וואס ער טראגט אין זיך פון קינדווייז אן, פון חדר, פון דער ישיבה:

„מאי קא משמע לן, דו שמורעם, וואס-זשע לאזט מיך דא הערן? דו לאזט מיך הערן, אז א גרויסער שמורעם איז איצט אויף דער וועלט, וואס וויל אומברענגען די קולטורן און די לעבנס פון אלע פעלקער.

מאי קא משמע לן, דו ווינט, וואס-זשע לאזטו מיך דא הערן? דו לאזט מיך הערן, אז דו וועסט פאריאגן דעם שמורעם פון דער וועלט און וועסט ברענגען ווארעמקייט און ליבע צו די מענטשן.

מאי קא משמע לן, דו גרויסע לבנת, וואס-זשע לאזטו מיך דא הערן? דו לאזט מיך הערן, אז ס'וועט קומען א צייט, אז ניט נאר וועט שיינען איבער אונז א גרויסע זון א גאנצן טאג, נאר אויך ביינאכט וועט באליכטיגן אונזער וועלט א שיינע גרויסע לבנת! ...

און מארגן, מארגן גלייך אינדערפרי, וועט מרדכי, דער אי-דישער לערער, דער פאלקס-לערער, זיך אוועקזעצן און אנשרייבן א גרויסן בריוו צו זיין תלמיד. ער וועט אים פון אלע און אלעמען שרייבן. ער וועט אלעס באשרייבן, א גאנצע דערציילונג וועט ער פון זיין בריוו מאכן און ער וועט ענדיגן מיט די ווארעמסטע ווער-טער: „שמואל, שמואל, מיין טייערער שמואל! געדענקסט, וואס איך האב דיר פאראויסגעזאגט, פאר'חלומ'טער שמואל, אז דו וועסט אמאל ווערן א לערער — וועסטו שוין זיין א י י נ מ א ל א לערער!“

(וואריאנט 19): „פאריחלומיטער שמואל, שלאג זיך בראוו“.

ט. ב. נומער 43 — „דער אלטער לערער“, געדרוקט ח. פ.

יאג. פעב., 1952).

מיט דעם ערשטן באנד
א שפראך איז ווי א גארטן

האָבן מיר אָנגעהויבן אַ פּלאַן אַרויסצוגעבן 20 דינע בענדער דער-
ציילונגען, ביידער, שפּילן און מעשה'לעך פון און אַרום די אידישע
קינדער-שולן. דער שרייבער איז געשטאַנען מיט די שולן 20 יאָר
און פאַרצייכנט אויף אַ בעלעטריסטישן אופן דעם שול-טוער, דעם
לערער, די קינדער און די שול. די אַרבעטן זיינען געווען געדרוקט
אין דער „מאַרגן-פרייהייט“, „טריבונע“, „יונגוואַרג“, „היים און
דערציאונג“. זיי ווערן איצט איבערגעאַרבעט און געגרייט צום דרוק.
מיר ווילן זיך באַגעגענען מיטן לייענער און זיך דורכרעדן וועגן
דעם. טוער אין מאַסן-אַרגאַניזאַציעס זיינען געבעטן אויפנעמען דעם
ענין וועגן אַ באַווך אין אייער אַרגאַניזאַציע. יחידים זיינען גע-
בעטן זיך אַבאַנירן און העלפן פאַרשפּרייטן אַ בוך.

דער פרייז איז איין דאלער און העכער
לייוונט געבונדן • 96 זייטן • גרויסער שריפט

דער פּראָגרעסיווער אידישער שרייבער שפּאַרט זיך אָן אויפן
וואַרעמען אַפּרוף פון די פּראָגרעסיווע אידישע פּאַלקס-שולן.
שרייבט, טעלעפּאָנירט:

שלמה דאוידמאן

3109 Brighton 7th Street, Brooklyn 35, N. Y.
NI. 8-0984 PR. 3-9114

עס גייט צום דרוק דער צווייטער באַנד
אַלגינס וואַרט איז ווי אַ ליד

עקס אַלגיין-שול-דערציילונגען און אַנדערע.